

'Zand erover' goed voor restanten oude blokhuis

Door Catrienus Meijer.

STAVOREN. "We zijn blij dat het zand erover kan", zegt leider van het archeologisch onderzoek Adri Ufkes terwijl zware machines zand over de blootgelegde eeuwenoude restanten van het blokhuis schuiven. Angstvallig houdt ze, evenals haar collega's ietwat te nieuwsgierigen buiten de hoge hek-ken. "We willen niemand meer op het terrein", zegt ze. Het nog eens kunnen bekijken van de restanten van de vroegere gevangenis lijkt definitief voorbij. Inwoners van Stavoren en andere belangstellenden kregen daar twee keer de gelegenheid voor tijdens een open dag.

Eind vorige week werd begonnen met het slechten van het 'overhoop' gehaalde voormalige voetbalveld van QVC. Acht weken eerder begon een groep archeologen van de Rijksuniversiteit in Groningen haar onderzoek met als doel zoveel mogelijk aan de weet te komen over de plaats waar ooit een oude gevangenis stond. De restanten van het vermoedelijk uit het midden van de 16e eeuw daterende blokhuis werden blootgelegd.

Verdedigende funktie

"Daarmee hebben we een goed beeld kunnen krijgen van de situering van de gevangenis", vertelt Ufkes. Veel meer dan de restanten van een gevangenis is er niet boven de grond gekomen. Althans bijzondere zaken die met het gevangeniswezen van destijds te doen hebben bleven uit. Wel kwamen veel kanonskogels boven de grond. Dat verklaart dat er nogal wat gevochten moet zijn in die tijd. Ufkes onderschrijft dat. "Het blokhuis had ook een verdedigende funktie". Bij bele-

De restanten van het oude blokhuis in Stavoren zitten weer onder de grond (foto: B.C.).

ringen kwamen de hier schuil gehoudende soldaten in actie en probeerden de vijand af te schudden. "Het is dan ook vooral het domein geweest van soldaten en gevangenen".

De restanten van kogels, het lood van vergane glas in lood ramen, aardewerk, munten, scherven en bottlen zijn inmiddels naar de universiteit in Groningen overgebracht. "We gaan daar alles rubriceren en de vondsten in een rapport op een rijtje zetten". Datzelfde willen de archeologen ook gaan doen met de gegevens die zijn verzameld over het oude

blokhuis. Een gevangenis die, niet alleen vanwege de goede tractering maar ook vanwege het feit dat het nog het enige Friese restant schijnt, uniek is.

Adri Ufkes heeft er echter geen spijt van dat er zand over het blokhuis wordt geschoven. "We zijn tevreden met de resultaten van het onderzoek. En bovendien, in de grond blijft het restant het beste bewaard". Als het aan Ufkes ligt hoeft er geen nieuw onderzoek te komen. "Het zou een destructieve werking kunnen hebben. Nu is er zo weinig mogelijk vernield. Laat het daarom rustig in de grond zitten". Van de bevindingen wordt een

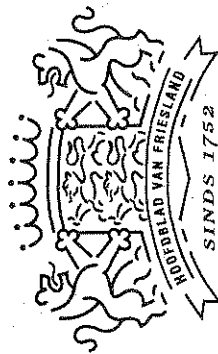
wetenschappelijk verslag gemaakt. En daarmee is de kous voor Ufkes af. Het onderzoek heeft ze in de afgelopen acht weken met veel graagte gedaan. "Maar daarover hadden we ook afspraken gemaakt met Macobouw, de gemeente en de provincie".

Zoals bekend, ligt er een plan van Macobouw om op het terrein 60 hanzehuisjes te bouwen. Van Ufkes mogen ze aan de slag. Ze is al blij dat het middenterrein van het project niet wordt bebouwd. "Er is toegezegd dat dat gedeelte wordt ontzien. En daar zijn juist de fundamente van het blokhuis gelegen".

Zon schadelijk

Terwijl zware machines brullend de gigantische bulten aarde slechten, verlaat Ufkes het terrein waar ze bijna twee maanden kind aan huis is geweest, speurwerk verrichtte en vondsten inventariseerde. Ze sluit het hek nauwkeurig achter zich als ze nog eenmaal omkijkt naar de in het blokhuis. "Ook dat is een reden geweest om snel de restanten met grond af te dekken. Hoe warmer het is des te meer schade het aanricht". De zon heeft veel invloed op de broksteden. "Op verschillende plaatsen zie je het achterruit gaan. Vooral het hout droogt snel uit. En hoe droger het materiaal hoe eerder het verduwen is". Adri Ufkes heeft met plezier aan het onderzoek gewerkt. Nu het project is afgesloten houdt ze daar een goed gevoel aan over. "Beslist niet met pijn in het hart hoor", zegt ze, "laat het rustig in de grond zitten. Veel beter zo". Even later verdwijnt ze in de voormalige sluiswachterswoning waar ze samen met collega-archeologen gedurende de periode van onderzoek was ingetrokken. Voor de deur staat een kleine vrachtwagen. Collega's zijn druk bezig er de vondsten op te laden. Nog even een glaasje fris en dan vertrekt het archeologengilde richting Groningen.

In Nijfurd en vooral in Stavoren wordt nu afgewacht hoe het komt met het voormalige voetbalterrein van QVC. Wellicht dat het wetenschappelijk verslag dat over de vondsten maar vooral over de waarde van het voormalige blokhuis wordt gemaakt, daarop nog van invloed kan zijn. In welke vorm het Macobouw plan ook gestalte krijgt, uitgesloten is niet dat de vondsten terugkeren naar Stavoren. Er zou, geïntegreerd in het bouwplan, een museum mee kunnen worden ingericht.

LEEWARDER COURANT REGIO

ZATERDAG 10 OKTOBER 1995

AMERSFOORT - De Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in Amersfoort zal zich met hand en tand verzetten, als de gemeente Nijefurd niet besluit tot het opgraven van het Staverse blok-huis op de havenpunt. Volgens Sake Visser van de ROB is het onaanvaardbaar dat de gemeente achtereenvolgens heenapt over de archeologische schatten die Nijefurd rijk is.

Nijefurd besluit dinsdag wat de gemeente doet met het onderzoeksrapport dat is geschreven over de havenpunt. Op het voormalige QVC-terrein zijn gaven overblijfselen gevonden van een

Rijksdienst houdt vast aan opgraving in Stavoren

fort dat in 1522 werd gesticht door Karel V. Precies op die plek wil de Amsterdamse projectontwikkelaar Macobouw zo'n zeventig hanzehuisjes bouwen. Voor de bouw van de huizen is een bestemmingsplanwijziging nodig. De ROB zal daartegen zeker bezwaar maken, als Nijefurd gewoon wil doorgaan met het huizenplan zonder eerst mee

te werken aan een vervolgonderzoek.

Het opgraven van de overblijfselen kost gauw zo'n f 20.000 per week, denkt projectleider Jurjen Bos van de Rijksuniversiteit Groningen. Het is de vraag wie dat wil of kan betalen. Burgemeester Greet de Vries van Nijefurd heeft al laten weten dat de

gemeente geen geld heeft voor een vervolgonderzoek. De ROB doet een beroep op het verantwoordelijkheidsbesef van de gemeente. Feitelijk mag Nijefurd alles doen met de overblijfselen. Zij vallen immers niet onder de Monumentenwet. „Het is puur ethisch. Je kunt een stukje geschiedenis niet zo maar verloren laten gaan”, vindt Visser.

De archeologische vondsten, waaronder twee torens en een deel van de muur, zijn goed geconserveerd. De werkgroep archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen heeft samen met de stichting RAAP (Regionale Archeologische- en Archiveringsprojecten) de bodem onderzocht. Dat gebeurde met elektrische weerstandsmetingen. Volgens Visser kan het huizenplan, als de vondsten allemaal in kaart zijn gebracht, best doorgaan. Maar dan moet het wel worden aangepast zodat bijvoorbeeld heien overbodig wordt. „Dat moet toch kunnen. Zeker voor een gemeente die met hanzehuisjes het verleden wil laten herleven.”

Blokhuis Stavoren blijkt lastige puzzel

Van het Blokhuis in Stavoren uit 1522 wordt met de dag meer zichtbaar. De archeologen van de Rijksuniversiteit Groningen geven vandaag rondleidingen op het terrein. Want er komt meer uit de grond dan verwacht.

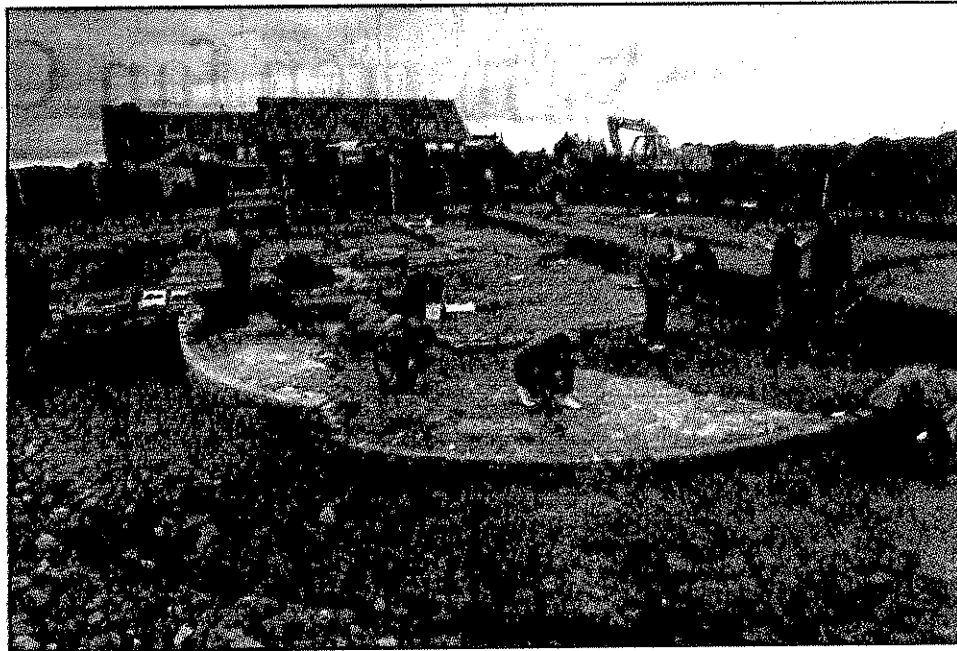
Door Saskia van Westhreenen

STAVOREN - Hoe meer er boven de grond komt van het oude blokhuis in Stavoren, hoe meer vragen er rijzen. De onduidelijkheid over hoe het kasteel er heeft uitgezien blijft groot. Professor Reinder Reinders van de Rijksuniversiteit Groningen nam gisteren een kijkje. Hij is gespecialiseerd in forten en vestingbouw. „Het is heel ingewikkeld. Een echte puzzel.”

De grootste trots van de laatste dagen is de vondst van een joekel van een kanonskogel. Het ding is wel 25 kilo zwaar. Projectleiderster Adri Ufkes heeft moeite om de kogel uit het bakje te tillen. Het is een ouwetje, ergens uit midden 1500. Waarschijnlijk is 'ie vroeger ergens in een hoekje gerold, vergeten en langzaam onder de grond verdwenen. Anders hadden de vechtjassen van het kasteel de kogel heus hergebruikt, denkt Ufkes. Daarvoor was het materiaal te kostbaar. De archeologen in Stavoren hebben ook kapotte brokken kanonskogel gevonden. Die zijn waarschijnlijk stukgeslagen tegen de muur bij een aanval op het kasteel. Verder ook potscherven uit soms 1000 na Christus, stukken maalsteen en botten van geslachte koeien, schapen, vissen en eenden.

Op het oude haventerrein is na twee weken graven al de halve ronding te zien van een hoektoren, vermoedelijk uit de eerste bouwperiode van 1522. De toren heeft muren van 3 meter dik en meet 11 meter in de rondte. Binnenin is een plaatsje geplaveid waar ruimte was voor beschutting en het stallen van kanonnen.

De archeologen bepalen de bouwtijd door naar het 'metselwerk' te kijken. „Het is heel netjes gebeurd”, zegt Ufkes. „Niet effe snel in een crisistijd.” Met de muren er omheen is dat anders. Bij het trapje heeft een doorgang gezeten die later is dichtgegooid met rode baksteen. Dat ging een beetje slordig. Een houten balk van de oude deur is

De Griekse studentes Anthi Papanastasiou (met bril en rugzakje) en Valia Varouchaki stonden de resten af van de oude hoektoren. De ronding van de toren is goed te zien. Achter hen is het trapje zichtbaar dat naar de kantelen voerde. De grote grijze kei die er bovenuit steekt is de stootsteen. Die voorkwam dat haastige voerlui met paard en wagens de deurpost ramden.

Foto LC/Niels Westra

gewoon blijven zitten. Het trapje van drie treden hoort ook tot de eerste fase uit de middeleeuwen. Langs een wenteltrap konden de Stavorense boeren op de toren komen.

Verderop het terrein zijn met rode stokjes en gekleurd lint nog meer vondsten aangegeven. Naast het trapje ligt een grote grijze steen. Het is een stootsteen die voorkwam dat haastige lieden met paard en wagen de bocht te krap namen en de deurpost van de toren in elkaar ramden. De steen heeft altijd, tot twee weken geleden nog, boven het grasveld uitgestoken. Alle voetballers uit Stavoren weten dat. Er zijn al heel wat noppen op afgebroken. Verderop liggen nog wat stukken boomstronk en een oude waterput van meters diep. De wanden zijn verstevigd met twee op elkaar gestapelde houten wijnvaten.

Professor Reinders loopt met een opschriftboekje alle plaatsen langs. Hij kijkt naar de grootte van de torens, de manier van de constructie. Het blokhuis is voor zijn vakgebied heel interessant. „We zien hier een manier van bouwen die niet zo bekend is.

We weten vrij veel uit latere periodes, maar niet uit deze vroege tijd.”

Het blijft een ingewikkelde klus. De vondst van de toren is leuk, maar hoe zag de rest van het kasteel er nu uit? Vooralsnog gokken de archeologen erop dat de gevonden toren de grootste was van de vier. Waarschijnlijk bevindt zich richting de haven een tweede toren. Onder de dijk, naast het visrestaurant, een derde. Reinders: „Er zijn in de loop der tijd veel plattegronden van het blokhuis gemaakt. Het heeft iets moeie zijn met vier torens in een vierkant. Maar het probleem is veeleer: op welke plaats zijn ze nu?”

Nog zes weken is er tijd om dat te onderzoeken. Daarna komt er laag grond over de stenenresten heen. Dat is ook het beste. Aan het steen bovengronds blijft vervalt het sne. Reinders: „Dan komt er water op en valt het overheen, en dan knalt het gewoon uit elkaar.” De Rijksuniversiteit zal in ieder geval een rapport of publicatie maken over de gevonden resten. Daarvoor is de informatie kostbaar genoeg, vindt Reinders.

20-1-96

Stavoren had aan blokhuis imposant fort

STAVOREN - Het blokhuis in Stavoren was 100 meter lang en 100 meter breed. Archeologen zijn daar gisteren achtergekomen nadat de fundamenteën van een van de vier hoektorens werden blootgelegd. De toren is vermoedelijk in de 18e eeuw afgebroken. Archeoloog Adri Ufkes spreekt van een belangwekkende vondst, omdat er nooit duidelijk was over de afmetingen van het blokhuis.

Volgens Ufkes was het fort een imposant gebouw met fraaie groene leien op het dak, vergelijkbaar met kastelen in Duitsland. „Je kunt je bijna niet voorstellen hoe groot het is geweest.” Volgende week duiken de archeologen de archieven in, om meer te weten te komen over de hoektorens. Daarna wordt bekeken of ook de resten van de andere drie torens worden opgegraven.

Op het middenterrein van het fort is ook een stuk van een middeleeuwse boerderij aan de oppervlakte verschenen. Er zijn pluggen te zien die in de vloer werden gelegd om droge voeten te houden. Een houten wand van de boerderij is door een brand verkoold en daardoor mooi intact gebleven. De archeologen weten nog niet hoe groot de boerderij precies is geweest. Het gebouw is neergezet in de 12e

eeuw, ver voordat het blokhuis werd gebouwd.

Tussen de ontelbare botten van kippen en runderen zijn ook de eerste menselijke resten gevonden. Het gaat om een stuk van een kaak. Uit welke tijd het bot stamt moet verder onderzoek uitwijzen. Ufkes sluit in elk geval uit dat het gaat om de resten van een soldaat die tijdens een heldhaftig gevecht is gesneuveld. Vermoedelijk is het bot afkomstig uit een graf dat tijdens de bouw van het fort in 1522 werd omgewoeld.

Katrollen uit aak

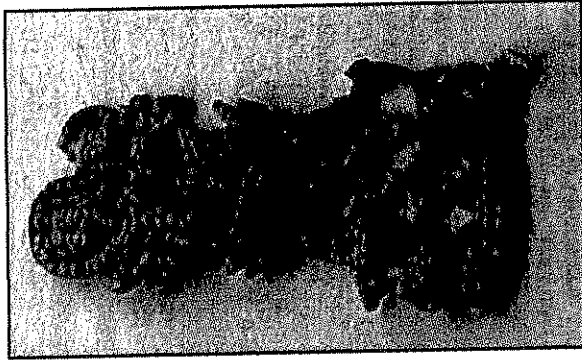
SNEEK - Onbekenden hebben uit een Lemster aak, die lag afge-meerd aan het Gangboord in Sneek, een zak met 30 katrollen gestolen. Van het voorste luik van het schip was een slot verbroken. De zak met katrollen lag in de roef van het schip. De waar-de bedraagt f 6500.

Gravers vinden oude insignes

STAVOREN - Bij de opgravingen in Stavoren is gistermiddag een oud pelgrimsinsigne gevonden. De penning dateert vermoedelijk uit de vijftiende eeuw. Het is de vijfde die de afgelopen dagen is opgegraven uit het terrein aan de havenpunt. Het insigne dat gisteren is gevonden is ongeveer 8 centimeter hoog en 4 centimeter breed en gemaakt van lood en tin. Er staat een afbeelding op van Maria met Jezus.

De insignes werden eertijds gekocht op een bedevaartsoord. Ze waren het bewijs dat de pelgrim die plek had bezocht. Van Dokkum is bij voorbeeld bekend dat dergelijke penningen werden uitgegeven. Het eerste insigne dat vorige week is gevonden, is afkomstig uit Keulen. Van de andere penningen is de herkomst nog niet bekend. Deskundigen onderzoeken die de komende dagen.

De insignes zijn opgespoord

Het pelgrimsinsigne van Stavoren. Foto LC/Jan de Vries

De opgravingen op de havenpunt van Stavoren zijn nu ruim een week aan de gang. Met de dag wordt meer blootgelegd van het oude blokhuis dat in Stavoren heeft gestaan. Inmiddels is een meterslang ketenstraatje zichtbaar. Er worden veel potscher-ven gevonden, waarvan sommige uit de twaalfde eeuw. Alle vondsten worden genummerd en bewaakt door de Rijksuniversiteit Groningen, die het onderzoek leidt.

Het terrein aan de haven wordt met een groot hek goed afgesloten voor het publiek. De archeologen zijn bang voor individuele schatgravers die met een eigen detector komen speuren. Het afgelopen weekeinde kwamen al diverse mensen een kijkje nemen. Op de vergadering van Stavoren Belang is vorige week afgesproken dat zo veel mogelijk worden een plekje moeten krijgen in de tentoonstellingsruimte in de stad zelf.

handelsgeest Stavoren

Door Maria Delgrosso

DE OPGRAVING VAN het zestiende eeuwse Blokhuis in Stavoren werd afgelopen zomer wel afgesloten, maar er zijn nog steeds bijna dagelijks mensen bezig met het verwerken van de resultaten. Eén van hen is studente archeologie Kristin Bosma uit Groningen. Voor haar afstudeerscriptie onderzoekt zij of er aan de hand van het op het QVC-terrein gevonden Middeleeuws aardewerk iets te zeggen valt over de handelsbetrekkingen van het oude Stavoren.

Voor haar onderzoek wroette Kristin zelf een week lang in de Staverse bodem, maar ze gebruikt ook materiaal dat daar door anderen gevonden werd. Haar belangstelling gaat vooral uit naar de oudste periode waarvan resten bewaard zijn gebleven: de scherven uit de elfde, twaalfde en dertiende eeuw. Daaruit blijkt volgens de onderzoekster dat Stavoren in die tijd een zeer actieve handelsstad was.

Zij leidt dat af uit de verhouding tussen het inheemse aardewerk, dat lokaal geproduceerd werd, en het import-aardewerk, dat van buitenaf kwam. Van het gevonden aardewerk bestaat 30 procent uit import afkomstig uit Zuid-Limburg, het Duitse Rijngebied, de Eifel, het Belgische midden-Maasgebied en de kusten van Engeland, Vlaanderen en Scandinavië. De verscheidenheid van de landen wijst er volgens de studente op dat er op behoorlijke schaal handel werd gedreven.

Daarnaast zat tussen het opgegraven materiaal veel zogenaamd hoogversierd aardewerk. Dit aardewerk duidt op luxe. „Ik heb dan ook de indruk dat er toen veel welvarende lieden in Stavoren leefden.” Kristin vond onder andere een stuk hoogversierd aardewerk uit Enge-

land, waarvan de herkomst te achterhalen was door het gezichtje dat erin aangebracht was. Ook aan de hand van het baksel en de glazuur van dit stukje geschiedenis kon zij de herkomst achterhalen.

Het oudst gevonden aardewerk dateert volgens de archeologe uit de twaalfde eeuw. „Er ligt vast nog ouder materiaal, maar daar richtte de opgraving in Stavoren zich niet op. Het ging erom de archeologische waarde van het terrein in kaart te brengen. Toen daarvoor genoeg zichtbaar was geworden, is er niet dieper gegraven. Dat is best wel jammer.” Aan de andere kant was het gevonden materiaal perfect geconserveerd, stelt Kristin vast. Zij vond onder andere een heel klein inheems kogelpotje dat nog bijna intact was.

Van het inheems materiaal blijkt een deel afkomstig te zijn uit een productiecentrum dat in de dertiende eeuw in Oudemirdum moet hebben gelegen. Dat zou kunnen betekenen dat de Staversen ook regionaal handelden.

De scherven bevestigen volgens de studente het beeld dat al van het elfde-eeuwse Stavoren was ontstaan na de grote opgraving aan de Stadsfenne in de jaren zestig. Toen werd al vastgesteld dat Stavoren een havengebied was met een nederzetting van 750 meter lengte. Ook werden er munten geslagen. Twee aanwijzing die duiden op een aanzienlijke nederzetting.

De schrijfster van de scriptie is zeker van plan nog een keer in Stavoren te gaan kijken. „Vooral nu ik heb gehoord dat het poortgebouw van het Blokhuis herbouwd wordt en er een museum in komt. Ik ben heel benieuwd wat dat museum allemaal toont over het Middeleeuwse Stavoren.”

Uit de geschiedenis van de Doopsgezinde Gemeente te Staveren

Dezer dagen was het honderd jaar geleden dat het tegenwoordige Kerkgebouw der Doopsgezinde Gemeente in gebruik werd genomen.

24 Augustus wijdde de toenmalige leraar der gemeente in Staveren Ds. D. S. Gorter dit kerkgebouw in met een prediking over Hebr. 10:25, waarvan de leden, zo schreef een der leden in een brief aan de Amsterdamse Gemeente, zeer gesticht huiswaarts keerden. Meer wordt ons over deze plechtigheid niet vermeld, ja de toenmalige kerkeraadsleden waren zulke slechte geschiedschrijvers, of wat ook kan, hun opvolgers bewaarden de notulenboeken zo slecht, dat het archief der gemeente zelfs de datum der inwijding niet vermeldt.

Alleen werd in de daarop volgende week een afrekeningsvergadering van de kerkeraad gehouden, waarop besloten werd aan een zekere Kaatje een dubbeltje uit te keren, wegens het rondzeggen van de inwijding van de nieuwe kerk.

Over de plaats van de vorige kerk is weinig te zeggen, nog is over haar uiterlijk iets bekend. Zij moet ruim geweest zijn, en aan 300 mensen plaats geboden hebben, en was al in 1810 aan restauratie toe. Zij stond in de zogenaamde Dubbele buurt of Dubbelstraat, ongeveer waarschijnlijk waar nu de huizen van de oostzijde van de Voorstraat ophouden, en dan nog wat meer het land in. Staveren was oudtijds naar het zuiden veel groter dan tegenwoordig (de resten van een brug zijn nog zichtbaar tegenover de Bijzondere School, waar nu helemaal geen huizen meer staan). Maar in 1851 was dat ook al buiten de stad, en men besloot dus de kerk wat meer naar het centrum van de bewoonde kom te verplaatsen. De oude kerk werd afgebroken, de aarde die er zich onder bevond werd als teelaarde verkocht en leverde f 500.- op. Giften en ondersteuningën kwamen in van zustergemeenten, de leden droegen hun deel bij, en de kerk kwam tot stand voor de kapitale som van f 1782.68. Op een stuk grond toebehorende aan de destijds levende heer Pieter Loodsma werd de kerk gebouwd, en de bouwer was Jan Wijbrands. Voor dat bedrag kon inderdaad alleen in de goede oude tijd een nieuwe kerk gebouwd worden.

De nieuwe kerk die er vroeger van buiten enigszins anders uitzag dan tegenwoordig (in 1904 werd de Westermuur met het oog op doorregenen met een cementlaag bepleisterd) was dus veel kleiner dan de oude, maar de gemeente was ook veel kleiner geworden: de nog geen 50 leden van die tijd (het laagste getal is in 1838, 25 gedoopte leden), tezamen met hun kinderen dus hoogstens 125 zielen, hadden heus geen 300 zitplaatsen meer nodig. Wanneer men nog 50 jaar terugtelt, omstreeks 1806 toen was het anders en was de kerk zeker niet te groot geweest, toen waren er nog ruim 100 leden, daarbij de kinderen niet inbegrepen, maar de jaren 1800-1850 waren slechte jaren geweest, niet alleen voor de kerk maar ook voor de gehele stad. Lees

wel een gemeente, die met haar tijd meeding: zo is zij er al vrij vroeg toe overgegaan om een zoals men destijds zeide „gestudeerde” predikant te beroepen inplaats van de vroegere „liefdepredikers”, dit waren leden der gemeenten, die zelf voor de verzorging der dienst zorgden, en soms eigengemaakt, soms ook wel eens van anderen overgeschreven preken hielden, zonder daarvoor enige betaling te ontvangen. Meestal waren er dan trouwens meer van zulke predikers tegelijk, vaak wel 4, die dan de beurtten onder elkaar verdeelden, terwijl voor Doop en Avondmaal predikers van buiten overkwamen, oorspronkelijk de zogenaamde oudsten, toen men verschil in rang maakte tussen predikers, die niet en oudsten die wel Doop en Avondmaal mochten bedienen, en nieuwe predikers bevestigden, maar dit onderscheid is grotendeels al in de 17de eeuw verdwenen, tenminste bij de groepen, die in Staveren gemeenten hadden. Waren er dan meer groepen in deze gemeente? Ja, want in 1591 blijken er al 2 verschillende gemeenten te bestaan: ten eerste de Oude Friese of Vlaamse gemeente, die was de strengere groep, die fel gekant was tegen huwelijken met niet leden der eigen gemeente, ze waren streng in het toepassen van de ban en het weren van het Avondmaal van zich misdragende leden; en daarnaast was de jonge Friese of Waterlandse groep, de zogenaamde grove Mennisten, die wat milder over deze dingen dachten. Dit duurde tot omstreeks 1700 en daarna zijn de gemeenten gelukkig al verenigd, en nog in 1750 noemt men zich de Verenigde Vlaamse-Waterlandse Doopsgezinde gemeente.

Zij werd steeds bediend door liefdepredikers, totdat in 1764 de laatste liefdeprediker oud werd, en men een student van het Amsterdams Seminarium beriep, die dan de eerste gestudeerde en betaalde predikant werd. Betaald, maar niet uit de gemeentekas, er wordt subsidie gevraagd (en dat terwijl in dezelfde tijd de gemeente steeds overhield, maar dat was voor de armenkas), en drie maal per jaar mocht de toenmalige Ds. de Jong dan ook een collecte afkondigen voor zijn tractement. Gelukkig heeft dit niet lang geduurd, en al gauw kwam er een intekenlijst voor dat doel. Voor die gemeentekas bleef echter de diaconie de hoofdzaak, en het uitgavenboek laat dan ook lange lijsten van uitgaven en giften zien dit werk betreffende. In 1871 kwam de tegenwoordige pastorie, van 1854 tot 1901 deed de gemeente het met een voorzanger. Al deze jaren heeft Frederik Bok de gemeente met zijn voorzang gediend. Voor al dit werk ontving hij van de gemeente een zilveren tabaksdoos. In 1901 was dit niet meer nodig daar op 6 Jan van dat jaar het orgel werd ingewijd. Zo zijn dan enige beelden en gebeurtenissen voorbij gegleden; veel is er onvolledig gebleven, wegens gebrek aan gegevens. Het eigenlijke gemeentelieven is ongeveer 400 jaar

Ingezonden

(Buiten verantwoordelijkheid der Red.)

Men schrijft ons:

T.B.C.-BESTRIJDING...

...is volgens iedere Nederlander uitermate noodzakelijk voor het behoud van onze volksgezondheid.

Om het werk, dat de Christelijke Sanatoria en D.E.L. doen, in stand te houden, is er veel geld nodig. Met het geld dat door giften, donaties en contributies binnenkomt, kunnen alle patiënten niet geholpen worden.

Dit jaar nu houden de Christelijke Sanatoria en D.E.L. bovendien een gezamenlijke collecte.

Hierdoor vrezen wij, dat de opbrengst voor elk der samenwerkende instellingen kleiner zal worden. Aan ons allen nu de taak om mede te werken om deze gezamenlijke collecte zo goed mogelijk te doen slagen.

Dit kan op twee manieren:

- 1e. door U zelf op te geven als medewerker(ster).
- 2e door voor deze collecte het viervoudige te geven van wat U anders geeft.

Ook het „oude geld”, dat voor U geen waarde meer heeft, kunt U nu benutten. Dit heeft voor ons de volle waarde!

De bij deze collecte betrokken instellingen zijn: „Sonnevanc” en „Zonnegloren”, twee Protestants-Christelijke sanatoria, die echter niet alleen hun deuren openen voor Protestanten, maar voor een ieder.

I.P.S. Interkerkelijk Protestantse Stichting Zuid-Nederlands Sanatorium. een sanatorium in oprichting, dat beoogt voor Protestanten in Zuid-Nederland een eigen sanatorium te worden, waar zij in een hun passende omgeving verpleegd kunnen worden, hetgeen de rustkuur zeer zeker ten goede zal komen.

D.E.L., het Fonds tot bestrijding der Tuberculose „Draagt Elkanders Lasten” (het t.b.c.-fonds van de Christelijke vakbeweging), dat zijn leden steunt, die in hun gezin met deze gevreesde ziekte in aanraking komen. Maakt deze collecte dus tot een succes!!

De Londense brandweer heeft 5 uur werk gehad om een kat op het dak van een huis met vijf verdiepingen te vangen. Ze zat in een schoorsteen en was bijzonder wild. Ze is nu aan de dierenbescherming toevertrouwd.

De volgende leraren hebben de gemeente gediend:

Omstreeks 1682 Jan Jans Blanckert, Feike Wiebes van voor 1731 tot voor 1743 Tjaard Gerbrands, van voor 1731 tot 1754 Pieter Martens 1723-1764. Tjaard Annes van voor 1731 tot voor 1743, Wiebe Feikes van voor 1731-1743. Jan Backer 1740-1755. Tjaard Tijssens, Abraham van der Werff, Corn. de Jong 1764-1783, Pieter Klomp 1784-1798, J. W. van Douwen 1798-1811, J. v. de Boogh Bleeker 1816-1830.

dat bedrag kon inderdaad in de goede oude tijd een nieuwe kerk gebouwd worden.

De nieuwe kerk die er vroeger van buiten enigszins anders uitzag dan tegenwoordig (in 1904 werd de Westermuur met het oog op doorregenen met een cementlaag bepleisterd) was dus veel kleiner dan de oude, maar de gemeente was ook veel kleiner geworden: de nog geen 50 leden van die tijd (het laagste getal is in 1838, 25 gedoopte leden), tezamen met hun kinderen dus hoogstens 125 zielen, hadden heus geen 300 zitplaatsen meer nodig. Wanneer men nog 50 jaar terugtelt, omstreeks 1806 toen was het anders en was de kerk zeker niet te groot geweest, toen waren er nog ruim 100 leden, daarbij de kinderen niet inbegrepen, maar de jaren 1800-1850 waren slechte jaren geweest, niet alleen voor de kerk maar ook voor de gehele stad. Lees slechts wat een schrijver omstreeks 1850 van de stad zegt:

„Tussen golvende erven van met ruigte en grauw bedekte puinhopen, bevinden zich nog enige bouwvallige huizen, half gesloopt, muren men bonte tegelen en dicht gespijkerde vensters. De smalle puinwegen die derwaarts lopen, zijn met afbraak van Staverens voormalige huizen bedekt. De overblijfsels van vloeren, pannen, met roet doortrokken gevelstenen, verglaasde estrieken, alles toont de treurige sloping dier eertijds zo vermaarde residentiestad van Stavo aan. Bij huur of koop worden de woningen voor zeer geringe prijzen afgestaan, het is overal stil, somber en levenloos, en de verarmde bewoners schijnen in de vervelozige woningen zonder nering of hantering moedeloos neder te zitten.

In deze achteruitgang deelde de Doopsgezinde gemeente ook. De rijkere leden van vroeger overleden, of vertrokken, en het was slechts een handjevol armeren, die overbleven. Het kapitaal was groten-deels verloren gegaan in de Franse tijd door de maatregelen van Napoleon. En daar waren de vaders nu zuinig voor geweest, die kans gezien hadden tussen 1720 en 1760 het bezit der gemeente van f 300.- op f 20.000 te brengen en in 1797 bedroeg dit bedrag zelfs f 30.000. In 1816 was er nog maar f 7000 over, terwijl de 8 woningen die de gemeente in 1808 bezat in de daarop volgende jaren alle wegens bouwvalligheid, en bij gebrek aan huurders of bewoners gesloopt moesten worden.

Bijna was het dus zover gekomen dat Staveren het voorbeeld had moeten volgen van Bakhuizen, waar in 1799, en Koudum waar in 1809 de gemeenten opgeheven werden (de huidige Koudumer gemeente dateert pas van 1870). Wel moest men afzien van het voorrecht een eigen predikant te hebben: als in 1830 Ds. v. d. Boogh Bleeker, met emeritaat gaat, combineert de gemeente zich met Warns tot 1863. Dan komt er nog een predikant voor Staveren alleen, Ds. Leenderts van 1866-1873, maar ook dan is het weer onmogelijk om alleen te blijven, en komt de combinatie met Molkwerum tot stand, waarbij in 1942 dan ook Hindeloopen gevoegd wordt, en na opheffing van Molkwerum blijft het dan Staveren-Hindeloopen zoals dit nu nog is.

Staveren was in sommige dingen

mocht de toenmalige Ds. de Jong dan ook een collecte afkondigen voor zijn tractement. Gelukkig heeft dit niet lang geduurd, en al gauw kwam er een intekenlijst voor dat doel. Voor die gemeentekas bleef echter de diaconie de hoofzaak, en het uitgavenboek laat dan ook lange lijsten van uitgaven en giften zien die de kerk betreffende. In 1871 kwam de tegenwoordige pastorie, van 1854 tot 1901 deed de gemeente het met een voorzanger.

Al deze jaren heeft Frederik Bok de gemeente met zijn voorzang gediend. Voor al dit werk ontving hij van de gemeente een zilveren tabaksdoos. In 1901 was dit niet meer nodig daar op 6 Jan van dat jaar het orgel werd ingewijd. Zo zijn dan enige beelden en gebeurtenissen voorbij gegleden; veel is er onvolledig gebleven, wegens gebrek aan gegevens. Het eigenlijke gemeentelieven is ongeveer 400 jaar oud, want omstreeks 1550 was het de reizende prediker L. Bouwens die ook in Staveren kwam en daar de Pot „Kerk oprichtte, doch verder speelt zich veel in het verborgene af. Verscheidene predikanten hebben de gemeente gediend en hebben het zaaad des Evangelisch gezaaid, het Koninkrijk Gods gediend en verkondigd. Zij hebben gedoopt en het Avondmaal gevierd. Ze hebben bemoedigd en getroost, zijn vele ten zegen geweest, in de eeuwen die achter ons liggen, in de tijd van nu, en naar de gemeente hoopt in de jaren die nog komen.

uur werk gehad om een kat op het dak van een huis met vijf verdiepingen te vangen. Ze zat in een schoorsteen en was bijzonder wild. Ze is nu aan de dierenbescherming toevertrouwd.

De volgende leraren hebben de gemeente gediend:

Omstreeks 1682 Jan Jans Blauckert, Feike Wiebes van voor 1731 tot voor 1743 Tjaard Gerbrands, van voor 1731 tot 1754 Pieter Martens 1723-1764. Tjaard Annes van voor 1731 tot voor 1743, Wiebe Feikes van voor 1731-1743. Jan Backer 1740-1755. Tjaard Tijssens, Abraham van der Werff, Corn. de Jong 1764-1783, Pieter Klomp 1784-1798, J. W. van Douwen 1798-1811, J. v. de Boogh Bleeker 1816-1830.

Tezamen met Warns D. S. Gorter 1834-1854, L. v. Cleeff 1854-1857, P. Brouwer 1857-1863.

Zelfstandig geworden: C. Leendersz 1866-1873,

Gecombineerd met Molkwerum G. Vrijer 1873-1875, J. A. Oosterbaan 1876-1878, P. K. Bijl 1879-1881, A. A. Deenik 1881-1899, G. Wuite 1899-1902, H. Hooghiemster 1902-1908, J. M. Erkelens 1908-1913, J. G. Tierichs 1914-1921, H. J. Busé 1922-1926, Mej. J. v. d. Ban 1927-1932, Mej. M. de Boer 1932-1939, Mej. S. E. Treffers 1941-1946, L. Laurensse 1949-heden.

Hofkesjonge en 'e straf dêrfoar.

Forhinne waard der mear oan hofkesjongen dien as hjoed de dei. Oft er nou dan gjin appels en parren stêllen wurde troch it jongfolk? Ik se sizze: ek noch wol, mar it feit dat hast elts ien of mear fruchtbeamen hat en dat er folle mear „fruit“ brûkt wurdt as forhinne hat dêr fêst wol hwat oan foroare....

By Teije-Lies oan 'e Wikelderdyk waard dat foaral troch de jonges fan 'e Pikeskoalle dien en op in heechst bretale wize. Ik ha it wol mei makke, dat de bende as minhear Timmer, it head, nei hûs wie om kofje de Wikelderdyk út draefden en Lieske fregen om appels of parren to keap. As it minske dan mei in bakje fol by de doar kaem, waard er frege om oaren. Hja helle se en o wê, dan hellen de grêste banditen in swerver of in oar stikje fjûrwurk op 'e lappen. Dat ûntplofte as it minske kaem en... de parren en appels wierne foar it grabbellen.

Siktaris Wijma wenne neist de printerij oan 'e Wikelderdyk. Hy hie in stikmannich goede fruchtbeammen yn 'e tún en ien wie in tige lekkere sûkerpar....

By ús thús hierne se ús tige forbearn yn 'e parren en appels by bûrman to gean, mar dy sûkerparren alle dagen foar de eagen....

It wetter roan jin om 'e toskan. Wy hierne frij fan skoalle. Douwe, Cor Boot en ik, roanen op 'e buorren; wy forfeelden ús. Ien fan úzes sei: ik soe wol sin oan in leukere par of appel hawwe, mar hoe komme wy der oan! Ik sei: ik wit wol in beam fol fijne sûkerparren... en fansels doe wie de forlieding dêr ek. Dizze forlieding wie nammen to slimmer, doe 't ik sei, dat

Ut myn Balkster

siktaris Wijma ek in pear dagen út-fanhûs wier, mar ik sei der by, dat ús heit en dy it abseút net hawwe woenen, dat wy by in oar hofkesjongen gyngen en foaral net by bûrman Wijma....

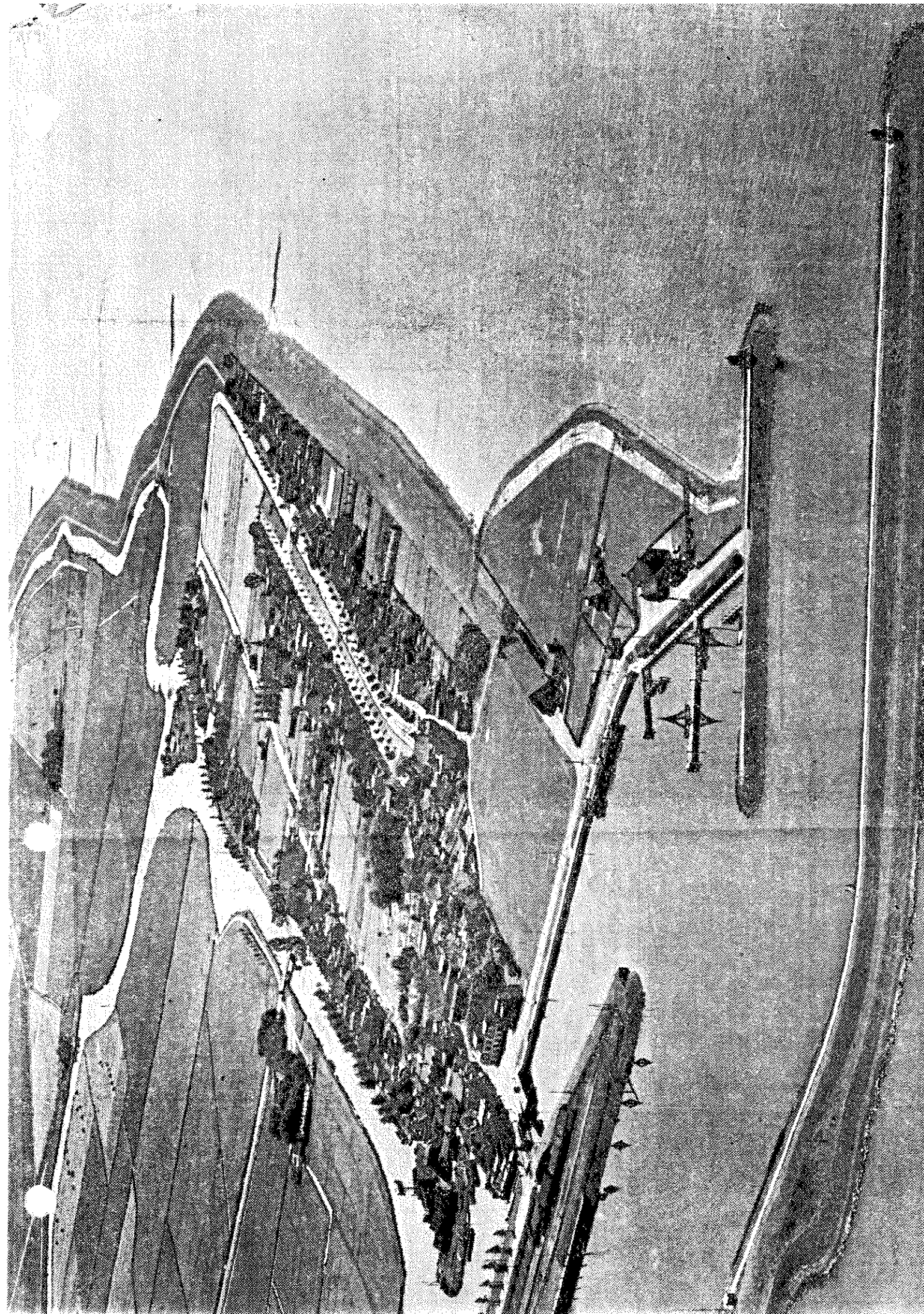
Fan praet komt praet en dêr waard bisletten, dochs mar ris efkes op it lân to sjen, hoe it like.

Wy oer it lân fan Roelof Jeens Dykstra en sjen yn 'e tún fan Siktaris. Ja, der stie de sûkerparre-beam yn folle pracht! Fol, siet er. Hjir soe men ien-twa parkes fêst net misse.... Ek stie de beam net sa fier fan it stek by it lân. Dat Siep en Douwe en Cor soene it mar ris prebearje. Us Jaap en ik soene wol útsjen as der ek forrie wie, mar wy woenen dêr net yn 'e tún komme; nou ja, mei parte.... fansels wol.

Douwe siet yn in pear tellen yn 'e beam. Siep en Cor grabbelje en doe fansels fuort.... Hja hiene de bûsen fol en ek it kytsje (bloeske) pûle út. Safolle hiene hja, dat ik it útstel die om hwat wy foartdaliks net op koene to forstopjen yn in holle wylgebeam, dy 't op it lân fan Dykstra stie, nest de sleat fan Wiger Otter.... efter de hûzen op 'e Wikelderdyk.

Dêr stienen in hiele rige beamen doedestiids en dit útstel kaem de oare mannen net sa min foar. Alinne myn broer en ik moastten bilove, dat wy — dy 't er it tichtst by wennen — net de hiele opbringst dêr wei helje soene....

It bleau de moarns by dizz iene stroomtocht. Mar yn 'e neimiddei it h wie de bût op en hiene wy deselfde maten hwer om 'e doar en hel-

ingsgevoel

geld". Als iemand die de hele dag aan de lopende band staat, of kolen hakt in mijn, of op stukloon mouwen aan- met een naaimachine, beweent dat in zijn of haar vak om geld gaat, dan kan ik mij dat levendig voorstellen. Maar de beroepsvoetballer, en met name de Ajacied die alles meeheeft om ook de arbeidsvreugde in zijn beroep optimaal te beleven? Hij speelt in het mooist voetballende elftal, hij behaalt de ene overwinning na de andere, de ene beker na de andere, hij wordt toegejuicht, de mensen roepen hem na op straat en hij staat elke dag wel in de een of andere kraant, is het niet in Dedemsvaart dan wel in Kinsjasa.

Telt dat niet meer mee? Kijken ze nooit televisie, zien zij dan nooit die schrijnende documentaires over arbeiders die betaald worden en verder nooit een bedankje krijgen, over het hoofd worden gezien, van wiens bestaan de directeur en de onder-directeur niet eens afweten? En die daar kapot aan gaan? Waarom hoor je zo'n opmerking („Het gaat in ons vak om geld") toch zelden van een acteur die avond-avond-uit precies hetzelfde doet? Of de journalist, wiens beroep het slopendste is van alle beroepen, zoals een sterftetabel laat eens uitwees? Er zijn genoeg acteurs die met opzet naar het straattheater of het werktheater gaan, waar ze minder en soms zelfs bijna niets verdienen, maar waar zij wel met plezier werken. Er zijn ook journalisten die liever genoegen nemen met een onder-betaalde baan bij De Groene of de Nieuwe Linie waar zij zich thuisvoelen, dan dat zij erover zouden peinen voor het driedubbele salaris bij Elsevier te gaan werken of bij de Viva.

Uit de uitlatingen van de Ajacieden echter, krijg je de laatste tijd de indruk dat zij nog liever voor f110.000 per jaar in een Oostenrijkse club spelen in de tweede divisie met een sadist als trainer, 3.000 man op de tribune en elke week een nederlaag, plus nog eens de contractueel vastgelegde eis dat zij tijdens wedstrijden en trainingen schoenen dragen die twee maten te klein zijn, en in hun vrijetijd naar bed moeten met de 240 kilo wegende, twistzieke achter van de voorzitter, dan dat zij voor f105.000 bij Ajax zouden blijven...

Haventaferreel van oud-Staveren

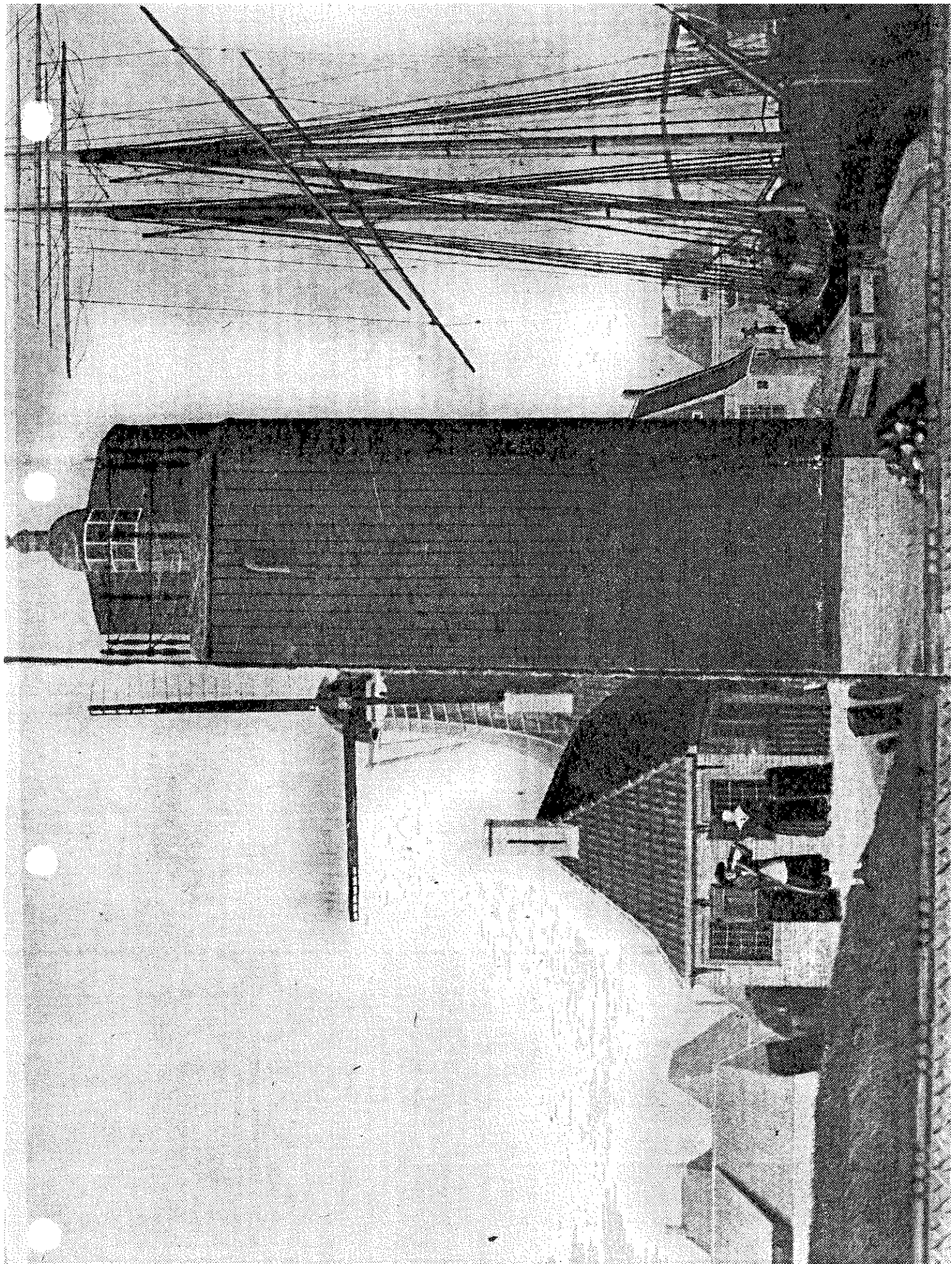
Er zijn weinig gezichten in Friesland die zo sterk zijn veranderd sinds Eade Lutzens in 1783 het behang beschilderde voor de „Nautapleats" te Ypekolsga als het haventaferreel op deze prent. Geen wonder, dat een kenner van de Zuidwesthoek een aantal jaren geleden er een voorstelling van de Lemster buitenhaven in meende te zien. Wel, als men weet, dat meer dan de helft van het tafereel (links) niet meer aanwezig is, dan hoeft zo'n vergissing niet te verwonderen. Maar het is Lemmer niet, doch de haven van Staveren. Een enorme zoekplaat, dat wel! Weg is de houten vuurtoren, weg de daarachter staande molen, weg het huisje daarvoor en ook weg het tichelwerk of panwerk helemaal links. Weg ook — sinds een aantal jaren — de ophaalbrug, die op de achtergrond te zien is. En wat er dan nog overblijft, is ook zodanig veranderd, dat niemand er het tegenwoordige Staveren in zou herkennen. Dat komt natuurlijk ook wel een beetje door de aanleg van de spoorhaven, die de situatie helemaal veranderde. En, in onze tijd, door het dempen van de sluis en het wegnemen van de brug, waarbij men — zo bleek ons bij een vergelijking ter plaatse — niet eens de moeite heeft genomen een tableau van gekleurde tegels met een verhaal over de geschiedenis van de sluis te bergen: het steekt een eind boven de modder uit, waarmee de sluiskolk werd dichtgegooid. .

Als men de kaart van 1664 van Staveren (vogelvlucht) er bij neemt, is er overigens van al die gebouwen links ook nog niet veel te zien. Er stond toen alleen maar (net) een korenmolen (van het toen nieuwe type: een stellingmolen) en links van de sluisbrug een niet nader aangeduid gebouw. Geen vuurtoren en een schaarse bebouwing aan de zuidzijde van de haven. Tussen 1664 en 1783 was er dus wel wat veranderd, zoals er tussen 1783 en 1973 ook weer heel wat gewijzigd is. Op de kaart van J. Kuyper (Gemeentatlas) is de molen met de hele bebouwing verdwenen, maar staat wel op het Noorderhavenhoofd het „Groot Kustlicht" aangegeven, al is het niet zeker, dat dit toen nog dezelfde gedaante had als in 1783. Een gebouw is nu nog te herkennen, al is het ook van uiterlijk sterk veranderd: het hoge huis rechts, waar een kofschip voor de wal ligt. Dit is de voorloper van het huidige hotel „De Vrouwe van Stavoren", maar het torentje daarachter rechts op de prent is moeilijk te herkennen. Het kan de na 1844 afgebroken toren (die daarvoor door de marine als baken werd onderhouden) niet zijn, want die stond niet op deze plaats, maar veel meer — van het standpunt van de schilder gezien — rechts. (Ter toelichting: de rechte strepen op de foto zijn de omtrekken van de deur in de „behangmuur"!)

Leeuwarder Courant 25/8 '73

Caravan-Expositie
Vouwenavonds
De Roock, Hilt
sa foercoaravie
almestellingen,
Anchou, EKS,
per, Las Fell
Sparavavonds,
Fotografien, 1970,
05160 - 2669,
bet. Tel. 05162 - 1353 of
scha. Filmenc. zonder aan-
43, Havenswoud, Appel-
d. Klok, Compagniesweg
Autobed. Louwes en v.
geel, km. st. 66500, f3000,
Flat 850, bouw. 1970, kl.

Karel de Grote in Stavoren (1)

De komende weken treft U op deze plaats een serie verhalen aan van de hand van Jan Post uit Leeuwarden. Post schreef zijn visie over Staveren en de invloeden van Karel de Grote op het stadje. Vandaag de eerste aflevering.

Heeft Stavoren zoals de legende wil, gouden stoepen gehad? Waarschijnlijk niet, want goud was en is een schaars artikel. Zilveren stoepen dan? Ook niet, want er zijn ook tijden geweest dat zilver nog schaarser was. En dat juist in de tijd dat de legende van het vrouwtje van Stavoren speelt. De legende van het vrouwtje is niet de enige legende die in Stavoren in omloop is geweest. Er is in het eind van de dertiende eeuw ook gebruik gemaakt van de legendarische Karel de Grote. Niet de echte natuurlijk, die was al vier en een halve eeuw dood.

Maar zijn herinnering leefde. Naarmate Karel langer dood was, kreeg hij steeds meer en steeds mooiere eigenschappen. Het is net als met de gouden stoepen, op de duur raken de dingen vertekend. Wat mooi

was, werd schoon, wat schoon was, werd schitterend en wat schitterde was goud. Omstreeks 1290 heeft de legende-vorming om Karel de Grote zich zo sterk verfraaid, dat hij voorkomt in een heuse Staverse oorkonde. Maar juist dat stukje over hem is een verfraaiing van een herinnering, die al een aantal keren was verfraaid door klerken en kroniekschrijvers, die wat overdreven, en de eigenschappen van een ander ook op Karel de Grote projecteerden. Eigenschappen, die ver weg waren verzonnen, in Aken, in Beieren, aan het keizerlijk hof en in kloosters. In onze omgeving werden ze graag overgenomen, maar in Holland juist weer niet. Daar hadden ze al een graaf, die daar goed bestuur uitoefende. Want de legende van Karel de Grote-Carolus Magnus- werd vaak op die plaatsen gebruikt, waar slecht bestuur was of helemaal geen bestuur.

Nieuwtjes komen doorgaans eerder aan in de grote centra van de wereld dan ergens op het platteland. Het nieuws in Staveren werd uit alle windstreken van de wereld aangevoerd, tegelijk met de goederen. Omstreeks 1290 was Staveren de belangrijkste haven van Friesland. Er was een burgeroorlog geweest in Zuidwest Friesland, waarbij de stad schade had op-

gelopen. Op een vergadering in het Sint Odulphusklooster, waarbij heel wat kopstukken uit Friesland aanwezig waren, om, nu het weer vrede was, de schade te regelen. Dat waren de schouten, de dekens en de gemene meente van Staveren, de proost van Hindeloopen, en de rechters en raadslieden van de gebieden rondom Franeker, Wons, Hemelum en Harich. De vrede ging heel Westergo aan. Ze besloten zich van hun slechte imago te ontdoen met nieuwe regels of door de oude aan te scherpen.

Op doodslag, roof en brand werd de hoge boete van 80 pond gesteld. Roof van goederen zou worden tegengegaan ter bescherming van de handelaren. Er werd bepaald, dat niemand goederen van een ander in beslag mocht nemen, als de raad van de stad daar niet over geoordeeld had. In de laatste, de vierde bepaling, blijkt dat het nog geen pais en vree was en zeker niet op zee: ze bepalen dat niemand het in- en uitvoeren van goederen door kooplieden mag verhinderen. Mooi gezegd en een loffelijk streven, want de graaf van Holland had ook een oogje op de rijke handelsstad laten vallen. Dat de stad 2 jaar later Floris V zou huldigen konden de aanwezigen op de vergadering toen nog niet voorzien.

Karel de Grote in Stavoren (2)

Vandaag het tweede deel van een driedelige serie verhalen van de hand van Jan Post uit Leeuwarden. Post schreef zijn visie over Stavoren en de invloeden van Karel de Grote op het stadje..

De stad wilde geen handelsbelemmering en daarbij beriepen raad, schouten en de gemene meente zich op een macht die hoger was dan de graaf van Holland. Dat was Karel de Grote. Met de handelswaar was ook het nieuws aangekomen, dat hij andere plaatsen rechten had geschonken. Dat probeerde de Magistraat van Stavoren ook toe te passen tot eigen voordeel

en ze schreven: 'Bovendien willen wij verder, dat rechten en vrijheden van de roemruchte Keizer, heer Karel en zijn opvolgers zoals heer Hendrik en zijn vader, Keizer en gebieder, voor de stad hebben ingewilligd'. En om het verhaal kort te houden, ze hadden de voorrechten en ze waren vast van plan die te houden, omwille van de handel.

Dit laatste nu zou de Magistraat, het stadsbestuur zeg maar, in problemen kunnen brengen, want die papieren hadden ze niet. Ze kenden Karel de Grote totnogtoe niet, ze wisten eigenlijk niets van hem. En de rechten die zij als bestuur

hadden opgesteld, waren rechten die anti-feodaal van karakter waren. Die waren helemaal niet uit Karels tijd. Het was een verkorte versie van de eerste stadsrechten, zoals die hier en daar bestonden. Daar zaten de bestuurders van de stad en de vertegenwoordigers van Westergoo; ze moesten een list verzinnen.

Er moesten oudere papieren overlegd kunnen worden, waarmee kon worden aangetoond, dat Karel de Grote deze vrijheden en rechten had gegeven. Dus moest de vervalsingmachine in werking worden gezet. Hoe er vervalst moest worden, was allang bekend. Dat hadden de kloosters ginder al eeuwen met succes toegepast. Dat kon door een verklaring op te stellen waarin een aantal mensen verklaarde dat ze zo'n stuk hadden gezien. En inderdaad het hoofd van het Sint Odulfsklooster kende deze truck ook. En hij verklaarde dat hij een zeker geschrift had gezien en overgeschreven. En passant probeerde hij er de tolvrijheid bij in te stoppen en noemde twee verdwenen plaatsen waarlangs de schippers Staveren binnen plachten te varen.

Wat stond er in de brief die gefabriceerd werd? Daarin staan zaken die men in 1290 vertelde over Karel de Grote. Maar ze lieten de brief dateren op 1118 en vertelden daarin bijzonderheden die toen nog niet bekend, eigenlijk: Niet verzonnen waren. Dank zij een Frans onderzoeker, Robert Folz, kunnen we zien dat het geschrift uit 1118 niet echt is, omdat het zijn tijd te ver vooruit is. Topt ongeveer 1100 hadden een tal zuid Duitse en Italiaanse klooster alleen nog maar valse privileges voor zichzelf opgesteld om aan meer inkomsten te komen. Omstreeks 1115 heeft een monnik, Ekkehard een ouder stuk bewerkt, en daarin draaide het zo, dat Karel Rome had veroverd. Waarmee hij beweerde dat de keizer, Hendrik V ook in Rome mocht ingrijpen. Zo kreeg het een politiek tintje. Maar over Friezen en rechten schreef Ekkehard niets, ze kwamen in zijn verhaal niet voor. Pas in een nieuwe toevoeging, lees vervalsing, uit ongeveer 1150 komen de Friezen voor, maar als lijdend voorwerp. In deze passage uit de Keizerkroniek verovert Karel veel gebied en onderwerpt Apulië, de Saksen en de Friezen.

Wat een onjuiste lezen van de geschiedenis is: de Friezen waren al door zijn grootvader Karel Martel onderworpen. Nog een hele eeuw later laat een andere schrijver Rome door Karel veroveren. In het zuid Duitse verhaal is zijn helper Gerard van Zwaben. Uit de Saksenspiegel komt in dezelfde tijd het nieuwe, dat Karel de Saksen het recht zou hebben gegeven, wat tegen de feiten was: Hij had ze onderworpen. Tegen 1275 zegt Zwabenspiegel, van zichzelf dat het Karelsrecht is. Deze rechtsboeken zijn een wapen in de strijd tegen het onrecht dat allerlei vorsten, van de laagste rang tot aan de keizer toe, bedreven tegen hun eigen mensen. Karel de Grote was zo langzamerhand het zinnebeeld geworden van een gouden eeuw, toen alles nog goed was. Vervalsing was een strijd tegen het onrecht.

Karel de Grote in Stavoren (slot)

Vandaag het laatste deel van de driedelige serie verhalen van de hand van Jan Post uit Leeuwarden. Post schreef zijn visie over Stavoren en de invloeden van Karel de Grote op het stadje.

Het blijkt dat de vergadering in Staveren uit deze verhalen, want meer zijn het niet, gegevens bijeenzoeken om hun oude rechten aan te tonen. Niemand waagde het aan deze gegevens te twijfelen. Men had er ook het inzicht niet in, hoe het in elkaar zat. Waardoor fouten ook niet zomaar opvielen. Waar ze wel mee tegen de lamp konden lopen, dat waren de zakelijke gegevens. Zo is de graaf Engbartus, in 1118 al bijna 30 jaar dood. En ze gaven de rechtzitting de naam 'Bodthing'. Dat was een term die de Hollandse graaf heeft ingevoerd, die omstreeks 1290 praktijk was. Een pikant staaltje in de vervalsing is het volgende: hoewel de graaf van Holland formeel baas is in Friesland mogen de rechters de boetes wegens doodslag in zo'n rechtzitting onder elkaar delen, wat ontleend moet zijn aan gewoontes die over de Lauwers heersten. In de Hollandse stukken krijgt de graaf die gelden. Het was dus meteen een ondermijning van het gezag van de Hollandse graaf. Het is duidelijk dat we moeten wantrouwen wat de Pater zogenaamd heeft overschreven, het deugt in de verste verte niet.

Er zit nog een extra brief bij, die het nog echter moet maken. Mocht degene, die zich op zaken uit de brief beroept, achtervolgd worden door vijanden, dan mag hij in een kerk of op een kerkhof niet achtervolgd of gegrepen worden. En dit recht is door Frederik, aartsbisschop van Keulen nog a bene te Mainz gegeven.

Verwarring zaaien is ook een kenmerk van vervalsing. Er zijn auteurs geweest, die getracht hebben jaartal, datum en persoon toch te plaatsen alsof het allemaal correct is en wel deugt en dat het jaar 1118 wel juist is. Evenwel ontbreken maand en dag, en dat is ook een teken dat er geprobeerd is met gegevens te schuiven. Daarom heeft men het bij een jaartal gelaten.

Er hoort nog een nabeschouwing bij. Waarom komt Staveren met zo'n stuk op de proppen en wat willen ze ermee? En waarom proestten die Friese plattelanders en die van Franeker het niet uit? Want zij kenden toch een heel andere Karel de Grote? Die hun wegens een tocht naar Rome allerlei vrijheden had gegeven? Waarom zetten ze die niet in voor Staveren? Omdat het nieuws voor hen was; 23 jaar later staat er op de stadszegel van Franeker dat Karel hun heeft bevrijd. Dat verhaal dat Ekkehard in 1115 had verzonnen, kwam 200 jaar later pas in Friesland aan. Net zoals Staveren een beetje, maar zo erg niet als het platteland, achter de tijd aanliep met zijn 'kloosterachtige' vervalsing. Als Folz deze, in oorkondeboeken vaak over het hoofd geziene gegevens zou hebben gevonden, zou hij heel anders geschreven hebben over de rol van Karel de Grote in Friesland. En als iemand er over geschreven had dan was Folz zeker op de hoogte geweest. Inderdaad is Karel de Grote via Staveren Friesland binnengekomen, en doorgereisd via Franeker waar we hem in 1313 vinden als bevrijder van de Friezen. Het staat op de rand van een zegel. Het tempo van zijn opmars door de geschiedenis was uiterst traag, merken op. In 1337 is zijn roem door gedrongen in Klaarkamp. Daar wisselen de abt en de koning van Frankrijk in brieven weer nieuwtjes over deze grote koning uit. Hier blijkt Karel en de Frie-

zen samen grote daden hebben gedaan en elkaar geholpen, maar welke daden staat er niet bij. Het zouden de kruistochten kunnen zijn, waar ze Lodewijk IX te hulp zijn gesneld, volgens een Oost-Fries stuk. Het verhaal dat ze Rome mee hebben veroverd, moest toen nog in Friesland aankomen. Toen dat aankwam, konden ze die Gerard uit Zwaben niet gebruiken en werd er naarstig gezocht naar een Fries die met 'Domino Carolo' mee was gegaan. Dat werd Magnus, die immer altijd bij Carolus werd genoemd. Wisten die gewone Friezen veel, dat Magnus 'grote' betekende? Verder had hij dezelfde eigenschappen als Gerard, die ook met een veroverd vaandel terugkwam uit Rome.

De graaf van Holland, toen nog Floris V zag deze legende vorming met zorg aan. Twee jaar later gaf hij Staveren, nadat hij de stad had ingenomen een volledig stadsrecht dat op Hollandse leest was geschoeid en waarin hij stelde dat hij, Floris, de baas was en niet Karel. Dat was maar een papieren tijger, die toestond dat de raad zich gelden toeëigende, die hem als graaf toekwamen. De aanwezigheid van Karel de Grote in de oorkonde uit 1290 toont aan dat Staveren de belangrijkste handelsstad van Friesland was en internationale contacten had. Deze legende over Karel kwam via IJssel en Rijn uit Zuid-Duitsland. Zoals de meeste verhalen deze weg zullen zijn gegaan. Folz attendeert er overigens wel op dat ook Bremen een rol heeft gehad in het verspreiden van kennis over deze legendarische koning. Dat neemt niet weg dat Staveren de omliggende Friese gebieden te snel af is geweest en als eerste in een oorkonde de vrijheidsheld uit de Middeleeuwen heeft gebruikt om zich er vrij en sterk mee te maken. Al hebben ze er maar twee jaar van kunnen genieten.

L. C. 9.5 - 1964.

Steen in Nijmegen zegt (nu nog): „Stavers recht tot hier”

Waarschijnlijk herinnering aan nederzetting Staverse kooplui

Als de Staverse predikant Westerman omstreeks 1612 zijn stad beschrijft vergeet hij niet mee te delen dat koning Radbod die Staveren tot zijn residentie had gemaakt het Friese rijk tot aan Nijmegen had uitgebreid. Nu was Friesland ten tijde van Radbod inderdaad veel groter dan thans en het centrum van Nederland behoorde tot dit Friesland maar van een uitbreiding in het bijzonder tot Nijmegen is toch niets bekend.

Westerman schrijft er echter maar niet wat heen: hij wijst voor zijn bewering op een autentiek geschrift in een Ben-

themer-Steen aan de Poorte des Sands Nijmegen daer in vorige tijd de Haven placht te zijn”. Met „oude uytgehouwene Letteren” stond daar in het Latijn te lezen: Huc usque jus Stavriae. Dat is: dus verre het recht van Stavor n. Ende elders: Hic finitur regnum Stavriae. Dat is: Hier eyndt het Rijk van Stavoren; soo dat geheel vrieslandt dien tyt de name van Stavoren schijnt gevoert te hebben”. Aldus Westermans conclusie.

Gaan we na waar dominee zijn wetenschap vandaan had dan komen wij terecht bij de Fries Cornelius Kempius die in 1588 in Keulen onder de titel „De origine situ qualitate et quantitate Frisiae” een beschrijving van Friesland in het licht gaf. En in het kader van een hoofdstukje over het oude Staveren vindt men daar reeds de mededeling over de opschriften in „Noviomagium” met de conclusie over Staverens vroegere macht en glorie.

Heel wat kritischer stond Christiaan Schotanus in zijn beschrijving van „Frieslandt” (1664) tegenover de Nijmeegse bijzonderheid: De heerschappij van Staveren willen veele bewijzen met letteren die te Nieumeghen te lesen zyn. Doch ’d uytterlijke overeenkomst in de letteren en de geboghen naem kan niet bewysen dat de Stadt Staveren daer mede gemeent wordt”, zo lezen wij.

Viettemin is er veel discussie geweest over de betekenis van bedoelde gevelsteen ook (en al vroeg) aan Gelderse zijde. Zowel

de klassieke filoloog Paulus Merula (1550—1607) als de Gelderse geschiedschrijver J. S. Pontanus (1571—1640) hielden er zich mee bezig al schijnt de vermelding van het opschrift in de Friese bronnen toch even vroeger voor te komen.

Merkwaardigerwijze maakt dr. Friedrich Gorissen in een artikel in het tijdschrift „Numaga” (februari 1955) over het raadselachtige opschrift in het geheel geen melding van die Friese vermeldingen. Maar misschien hoefde dat ook niet want de steen met het opschrift „Huc usque jus Stavriae” bestaat nog steeds. Hij heeft lang gezeten boven de tweede doorgang van de Hezeipoort en is bij de afbraak van dat gebouw ingemetseld in de westelijke wand van de Gedeputeerdenplaats de binnenplaats van het huidige stadhuis.

Gorissen wijst er op dat de steen laat-gothisch is en stijkkundig gezien niet ouder kan zijn dan het begin van de 16de eeuw. De tekst op de benedenrand is beschadigd, maar is nog leesbaar of kan gemakkelijk worden gereconstrueerd. Toen Merula hem rond 1600 beschreef (later dus dan onze Kempius!) kan de steen dus niet erg oud zijn geweest en Gorissen weet zelfs te vertellen dat het stuk pas in 1533 uit een grafzerk is vervaardigd.

Met andere woorden: onzin dat verhaal over het Staverse recht? Geen sprake van meent de archivaris Van Kleef. De steen zelf is wel niet oud, maar de steenhouwer moet op de nieuwe steen het opschrift van een veel oudere steen hebben overgenomen. Immers, wat voor zin zou het hebben gehad in 1533 op de muur van een Nijmeegse stadspoort mee te delen dat „tot hertoe het recht van Sta-

veren geldt" iets wat toen helemaal niet waar was?

Nee Gorissen zoekt de verklaring in een heel andere richting. In de middeleeuwen plachten in sommige handelssteden vreemde kooplieden zich neer te zetten naast de aanwezige (beschermende) burcht. Men noemde zo'n volksplanting een „suburbium" of „portus" en ze zijn al omstreeks het jaar 1000 bekend. Ja, een Fries suburbium vond men al veel vroeger bij Xanten aan de Duitse Rijn. Want als de Noormannen in 880 Xanten verwoesten, wordt er gesproken van de naburige plaats Biorzuna, „waar het grootste gedeelte der Friezen woont". Dit waren dus Friese kooplieden die zich daar aan de handelsweg te water hadden gevestigd".

Gorissen veronderstelt nu, dat het emporium van Nijmegen (dat in de omgeving van de (Klokkenberg lag) door koninklijke privileges de rechten en vrijheden verkreeg zoals destijds de koopmansstand van Staveren ze bezat. De onderzoeker wil het opschrift (het ene dan; over het andere door de Friese kroniekschrijvers vermeld zwijgt hij) lezen als: „Tot hiertoe geldt het recht van Staveren".

Hij verklaart het aldus: „Op de oude grens van de marktvrijheid — die destijds nog niet samen viel met de grens van het kerspel of het laat-middeleeuwschependom (van Nijmegen) — stond een steen met de vermelde inscriptie om duidelijk te laten zien op welke plaats het gebied van het koopmansrecht zich afscheidde van dat van het landsrecht. De steen gaf de grens aan tussen het rechtsgebied van de corporatie en dat van de landsgemeente van het Rijk van Nijmegen".

Waarom dan in 1533 het oude zinloos geworden opschrift nog weer is vernieuwd? Waarschijnlijk hebben de Nijmegenaren de vroegere relatie met Staveren even eervol gevonden als de inwoners van Staveren al in de 16de eeuw voor hun vervlogen roem en aanzien konden wijzen op de steen in de Huispoort.

For uwz lân, wyv en bern, spreuk op het vaandel van het Vrijkorps van Arum.
De patriottentijd in Friesland, uitgegeven door de Fryske Akademy in 1987.
Een bundel opstellen onder redactie van Dr. W Bergsma enz.

Leider van de Friese patriotten was Coert Lambertus van Beyma.

Andere bekende Patr. waren Joh. Lambertus Huber, prof. Johan Valkenaer en de broers Ernst Frans en Sicco Douwe van Aylva en de vechtlustige jonker A.C.J. de Beere, grietman van Hemelum Oldeferd, die om particulier schulden van de Oranjepartij naar de Patriotten was overgelopen.

Ze kenden de geschriften van Voltaire en andere Franse filosofen en onderhielden een nauw contact met Hollandse patriotten, zoals Joan Derk v.d. Capellen.

Naast de ideeën van deze filosofen spelen ook persoonlijke factoren en Friese problemen een rol.

C.L. van Beyma stamde uit een voornaam geslacht van Friese bestuursambtenaren. Hij probeerde 3 keer om grietman te worden. Dit mislukte door tegenwerking van de stadhouder. De broers Van Aylva hoorden bij de arme tak van de familie, die ruzie had met de rijke tak. Zij voelden zich ook gedwarsboomd door de stadhouder en het "Oranje cabaal".

De rijke tak had wel invloed in Den Haag.

De stadhouder probeerde invloed te krijgen binnen het Friese bestuur, door waar mogelijk grietmannen te benoemen, die Oranjegezind waren. Soms ook mensen van buiten Friesland. In de steden probeerde hij zetbazen te dropen, die premiers werden genoemd.

De Staverse premier Bigot was de leider van deze premiers.

Willem V had eerst geprobeerd Bigot tot grietman in West Dongeradeel te benoemen, maar dit ging niet door omdat Bigot zelf wrsch. bedankte.

De grietmannen en later ook de patriotten schilderden hem af met paardepoten waarmee hij de Friese vrijheid vertrapte en leidsels waarmee Willem V hem stuurde.

Ze noemen hem: lid den duivel.

De Friese afdracht voor de Unie speelde ook een rol. De Friezen vonden dat hun quotum, 11%, te hoog was en wilden minder betalen. De andere provincies stonden dit niet toe. De ruzie liep zo hoog op, dat de Friezen dreigden de betaling helemaal te stoppen, waarop de stadhouder en de Unie dreigden met ingrijpen door het leger.

Hierop stonden de grietmannen in de Prov. Staten de vorming van vrijkorpsen toe en gaven deze korpsen wapens uit 's lands magazijnen. De bedoeling was, zich te kunnen verdedigen tegen het leger van de Unie.

In 1785 was de lucht iets opgeklaard. De kwestie over het quotum raakte op de achtergrond, hoewel de Friese bijdrage niet naar beneden ging. De grietlui ontdekten dat de patriotten meer wilden dan de invloed van de stadhouder terugdringen. Zij probeerden invloed te krijgen op het bestuur in de grietenijen. De grietmannen, die de meerderheid in de Prov. Staten hadden verboden daarop de vrijkorpsen en gelastten, dat deze hun wapens weer moesten inleveren.

In sommige plaatsen gebeurde dit, maar lang niet overal.

De spanningen liepen zo hoog op, dat de Staten C.L. van Beijma en zijn 17 medestanders in de staten gevangen wilden nemen. Dezen hoorden daarvan toen ze terug kwamen uit Holland en richtten in Franeker een tegenregering op en verklaarden dat dit de officiële staten waren.

Dokkum, Sneek en Bolsward schaarden zich aan de kant van Franeker. De patriotten versterkten Franeker en stuurden soldaten naar Workum, Hindeloopen en Staveren en namen deze plaatsen in.

Toen het Pruisische leger kwam vluchtten Van Beijma c.s met geweld uit Franeker, tegen de zin van de andere patriotten, die wilden vechten. Evert Roorda, die hier later een verslag van maakte, dreigde zelfs met een kanon!

In Staveren maakten de vluchtelingen 6 schepen klaar en stroopten de stad af om eten. Dat was een hele toer, want bijna niemand deed de deur open.

De Staten in Leeuwarden stuurden nog soldaten om de patriotten gevangen te nemen, maar deze dienders waren niet tegen het aantal patriotten opgewassen en werden zelf gevangen genomen. Ze hadden eerst hun wapens in het secreteet laten zakken. Gerrit Roorda redde zelfs een diender het leven. Toen een patriot de man, die geboeid was, dood wilde steken sloeg hij diens sabel omhoog. De Patriotten vertrokken 26 september en bereikten na veel lavenen Amsterdam.

1. De opstand, burgeroorlog, in Franeker duurde van 9 tot 23 september.

2. Speelde het feit, dat Willem V in Den Haag woonde ook een rol?

Met Willem IV waren er geen problemen. Die was in Friesland begonnen.

Tijdens zijn regering, na het pachtersoproer, waren de regels voor het stemmen veranderd.

VB: Bij een hoornleger moest grond horen en er moest een huis op staan.

Dit leidde toen niet tot problemen. Dat gebeurde met Willem V en toen werden de in 1748 opgestelde wijzigingen allang op grote schaal ontdoken.

Spelen gevoelens Friesland - Holland een rol?

Willem V was een kind toen hij aan de regering kwam en werd geadviseerd door buitenlanders, zoals zijn moeder en de hertog van Brunswijk. Werd Friesland van zelfstandige staat een buitengewest?

3. In 1787 moesten alle vrijkorpsen hun wapenen inleveren.

4. In Staveren werd niemand veroordeeld. Er vluchtte ook niemand.

5. De Friese patriotten leken op de Stenen Man. Ze hadden 2 gezichten.

Het was aan de ene kant een moderne politieke beweging, maar het eigenbelang speelde ook een grote rol.

De patriotten voelden sterk nationaal, maar Friese belangen speelden ook een grote rol.

Raatsbestellingen bij de negen steden gedaan t'approberen, ratificeren en voor onverbrekelijk in toecomenden tijden te stellen, lastende ende bevelende mits desen de Magistraten ende vordere Ingesetenen van de selve steden altoos en onwederroepelijk haar daar naar te reguleren." ¹⁾

Bij het Reglement Reform had WILLEM IV de verschillende Regeeringsreglementen gehandhaafd, ²⁾ en de regeling van de bevoegdheid om kiezer te kunnen zijn, of om gekozen te kunnen worden in iedere stad gelaten zooals die was. Maar ook hier schenen de reglementen alleen te bestaan om overtreden te worden. Ook hier was de invloed van den burger van geen betekenis. Maar de oorzaak was een andere dan op 't platteland; zag WILLEM V daar al te lijdelijk toe, waardoor hij de familieregeeringen in de hand werkte, hier trad hij als handelend persoon op, niet om ze tegen te gaan, maar juist om ze in het leven te roepen en te bestendigen. Wat de Grietmannen op het land deden, volbrachten de Premiers in de steden; de eersten steunden op het gezag van de letter der oude wetten, de laatsten alleen op den volmacht van den Prins.

Wat waren Premiers? Tijdgenooten hebben zich die vraag ook gesteld, ³⁾ en kwamen toen natuurlijk tot de voor WILLEM V niet zeer vleuende wetenschap, dat ze geen reden van bestaan, geen recht op de macht hadden, die zij zich hadden toegeëigend. De Premiers waren heeren en slaven tegelijk.

1) Resol. St. v. Friesl. 29 Maart 1642.

2) Kort daarna werd ook in Leeuwarden en Franeker den stadhouder de Magistraatsbestelling opgedragen; in 1785/86 hebben de burgers, gesteund door V. Beyna, het teruggevraagd, doch zonder succes. Zie hierover Hoofdstuk V.

3) De vraag: wat is een Premier, Dat nu zoo veel gerucht maakt, in de Provincie van Friesland. In een Gemeenzame Brief beantwoord door *Batarus* waar hij ten dien einde een nauwkeurig en waarachtige onderrigting gegeven word van der Premiers oorsprong en Ambtsbezigheden, mitsgaders oorzaak van den val, wijze van Anstellinge en Personelle Hoedanigheden van de Hedendaagsche Premiers en Derselver Gedrag. (2 Jan. 1780).—

Die Heeren schijnen zijn het niet

De Slaven voeren het gebied,

En zulke zijn zelf vorsten,

Want schoon ze een Volk in boeien slaan,

Zij zijn 't, die weer ten dienste gaan,

Aan Guiten en Hansworsten. ¹⁾

In waarheid, deze kenschetsing blijkt geheel juist te zijn, indien we den oorsprong van deze Personen en hun werkring nader bezien.

Het spreekt van zelf, dat het den stadhouder niet welgevallig, maar hoogst voordeelig was, in de Regeering zooveel mogelijk vertrouwde personen te hebben, die blindelings zijn belangen behartigden als hij afwezig was. Was er evenwel zulk een persoon in de Regeering niet te vinden, dan werd er door den Stadhouder iemand van buiten ingevoerd; en de Regeeringsleden of de burgers, reeds bij voorbaat bevreesd voor den invloed van den nieuweling, haastten zich hem te gelieven. Hoe de Stadhouder te werk ging, blijkt b. v. uit de wijze, waarop hij te Leeuwarden zijn protégé in de Regeering bracht. In 1777 was aldaar de Vroedschap Arnoldi overleden. De Prins, wien dit ter oore komt, schrijft daarop, dat hij »aan de Regeering recommandeerde den Heere HAMBROICK, Regent der stede Ylst», om denzelven te voorzien met »de vaceerende Vroedschapsplaats, en denzelven op de nominatie te stellen tot Burgemeester; een persoon die (volgens den Prins) in 't bijzonder van onze welmening in zaken de Regeering van uwe stad betreffende, geïnformeerd zal zijn. En wijl wij onderricht zijn, dat de Heer van HAMBROICK niet in het Espel van den overledene woont, noch Burger is, noch in uwe stad bezit die

1) Hoogst hatelijke »Kenschets der Friesche Premiers of de laagheid der Heersclzucht» door Socoenus (van Harlingen) (14 coupletten). Met privilege van J. W. H. Baron van Hambroick (N. B. den Premier van Leeuwarden). Het is opgedragen aan 's Vorsten eersten Gunsteling, den allergeeften en lofwaardigen Hoveling, Jr. Charles Bigot. Volmacht van Stavoren, Gedeputeerde Staat in Friesland, Luitenant Houtvester enz. enz.

goederen, welke bij ons Reglement van den 9 Dec. 1766 gerequireerd worden, hebben wij goedgevonden UE. in dit particulier geval van de opvolging van ons Reglement en Eed daarop gedaan, omtrent dit point te dispenseeren". — Zoo werd HAMBROICK Premier te Leeuwarden.¹⁾ Het is vreemd, dat de Friezen, zonder zich rekenschap te geven van hetgeen deze creaturen van den Prins eigenlijk waren, zoo kalm en rustig de heerschappij van die Heeren geduld hebben, en daardoor het aanzien van dezen vergroot hebben. 's Prinsen recommandatie was genoeg, ja het eenige vereischte om iemand Vroedschap te maken; naar hun oordeel werden de nominaties voor den Magistraat geformeerd, waaruit de Prins moest kiezen. Zij begaven feitelijk de talrijke kleine postjes, en zorgden natuurlijk wel hun familieleden en die van hun medestanders in de Regeering, niet te kort te doen.²⁾ — Zelfs hun nichten maakten ze tot poortwachters, turfmeesters, commissarissen van de trekschepen, of ijkers van turfkorven,³⁾ zoons of neven tot bierdragers of klokhuiders; of deze in de stad zelf, dan wel geheel ergens anders verblijf hielden deed er niet toe; zoo woonde er van de 6 dames poortwachters van Harlingen, één in Breda en een in Bolsward. Het behoeft geen betoog, dat de salarissen de moeite van het aanstellen van plaatsvervangers waard waren.

Het spreekt van zelf, dat de Premiers ook altijd de Gecommitteerden ten Landsdage van hun Steden waren, terwijl zij zorgden, dat als collega's geestverwanten van hen gingen. Zoo konden zij hun invloed laten gelden in de Vergadering der Prov. Staten, waar zij als een aaneengesloten

1) *Post van den Neder-Rhijn* No. 268.

2) cf. *Verboeg over de Friese stadsregeringen of zoogenamde Premiers* door Urbanus Friso, Amsterdam 1782.

3) Onder de papieren van Dumont-Pigalle komt een lijst voor van stadsgambten te Harlingen met vermelding van de personen, die ze vervulden, en hun familiërelaties. Zie Bijlage No. III. (Mr. Valckenaer m'a envoyé cette note 4. Januar 1789 . . . on y voit aussi quels abus régnaient dans l'administration municipale de cette ville; et aussi va partout, les Régens s'emparent de tout ou pour eux, ou pour en favoriser leurs créatures.— Aant. Dum. [Fig. fard. A. A. A. A. [R. A.].)

partij de belangen van den Prins behartigden, en er altijd op uit waren diens macht te vergrooten. Meest was één hunner aller hoofd, die door het volk dan als Luitenant-Stadhouder werd betiteld. De meergenoemde Ch. Bigot fungeerde in deze jaren als zoodanig, en bekleedde daarom het beste ambt, t. w. dat van Gedeputeerde in de Staten-Generaal. Natuurlijk sloot zich nu en dan een enkele Grietman, of Volmacht ten Landsdage uit de grietenijen bij hen aan, daar ook hem de gunst van den Prins dikwijls van groot belang kon wezen, vooral bij stemmingen met twijfelachtigen uitslag.

Dat er tegen deze Stadhoudergezinden een groote oppositie begon te ontstaan, is te begrijpen; tegelijk met de sympathie van de natie voor den Prins, verminderde ook de luister der Premiers. Gretig trokken hunne tegenstanders hiervan partij, om hunne macht te breken. In verschillende pamphletten wees men hen als de oorzaken der misbruiken aan en bracht men hunne willekeurige handelwijze aan het licht. Spoedig moest dan ook één hunner het ontgelden. De meergenoemde Premier in Franeker, L. J. J. RENGERS, was Gecommitteerde wegens de Steden in het Mindergetal, en tevens Commis-Generaal van de Convoyen en Licenten van H. H. Mog. bij de Admiraliteit van Friesland. In deze laatste functie had hij een instructie bezworen, waarin o. a. dit artikel voorkwam, dat hij beloofde »zig geheel in den dienst van H. H. M. te zullen laten gebruiken, zich aan gene provincie land of stad particulier te zullen verbinden, maar zich ontslagen te zullen houden van alle Eeden voormaals aan eenig land of stad gedaan." ¹⁾ Op zekeren dag werd hierop de aandacht van C. L. VAN BEIJMA gevestigd, door twee leden der Vroedschap van Franeker, ²⁾ met hem die »in de ferme

1) *Apologie* van V. BEIJMA. p. 28. Hij constateert daar meer overtredingen van dien aard. Ook somt hij de namen op van hen, die Volmacht zijn, hoewel ze vaste traktementen genieten in dienst van de Generaliteit of de Provincie, Van Hambroick was bijv. tevens secretaris van 's Lands Rekenkamer, Bigot Luitenant Houtvester, R. v. Burmania ontvanger van de Convoyen en Licenten te Makkum.

2) Waarschijnlijk de Heeren T. Banga en Jacob Salverda.

gedagten waren, dat zij hiervan kennisse hebbende, aan hunnen gedanen eed te kort zouden doen, indien ze dit niet aan de overige Vroedschap communiceerden én op redres insteeden."

Met VAN BEIJMA gingen zij daarop naar de familie van den beklagde, met het verzoek om hun bloedverwant tot ontslag als Vroedschap te bewegen. Deze wilde er zich evenwel niet mee inlaten en vandaar zag ook VAN BEIJMA, »maar zeer van verre geparenteert," geen een reden meer om RENGERS te ontzien. Toen de jonge Rengers eindelijk zelf door de Vroedschap op zijn gedrag opmerzaam gemaakt werd, sloeg hij dit in den wind. Het geval zou in de Vergadering gebracht zijn, indien de Vice-President niet geweigerd had, ondanks de schriftelijke aanvraag, de zaak op de agenda te brengen, wetende dat het dan voor den Heer Rengers wel eens verkeerd kon uitloopen. Ten slotte hebben de Vroedschappen zich tot het Hof van Friesland gericht, met het gevolg, dat de Procureur-generaal gelast wierd tegen Rengers »criminaliter te actioneren." Een proces wegens meeneed werd op het getouw gezet, maar Rengers ontkwam een veroordeeling; tegen de verwachting van VAN BEIJMA werd den Procureur-generaal zijn eisch ontzegd. 2) Met meer succes echter speelde

1) Brief van C. L. v. Beijma aan J. D. v. d. Capellen tot den Pol 11 Maart 1783 (Familie-papieren van Van Beijma); van de correspondentie tusschen Van Beijma en V. d. Capellen, zijn door mij alle brieven door Van Beijma geschreven, teruggevonden. Een 103 zijn er gewisseld, waarvan ± 50 afkomstig van C. L. v. Beijma; zij loopen van 9 Nov. 1782—17 Mei 1784. 2) Brieven van 15 Juni 1783 en 20 Dec. 1783. Indien het proces een jaar eerder aanhangig gemaakt was, zouden waarschijnlijk de kansen van Rengers niet zoo gunstig gestaan hebben. Nu begon de scheuring tusschen Aristocraten en Democraten reeds te ontstaan.— Rengers heeft zich beklagd bij H. H. M. Merkwaardig is het rapport aldaar uitgebracht door de heeren van Spaan m. d. z.: Volgens hen is het waar dat in de instructie, die ze bezwoeren, staat, dat de Comm. Generaal »geen andere officieën zullen mogen bedienen." Maar sedert een eeuw was die bepaling in de observantie in alle gewesten. Twee voorgangers van Rengers waren ook Volmachten geweest. Borendien hadden de Staten-Generaal hun oordeel in 1641 uitgesproken, toen het de admistie van den Commies-Generaal van Stad en Lande betrof, en bepaald, dat hij zou moeten worden toegeleden. Daavom stelde de commissie voor »de pretense procedure van meinderdicheit van nul en onwaarde te verklaren". »Waarop gedelibereerd zijnde, Holland en Friesland copie nemen." Extract Res v. St. Gen. 27 Mei 1783.) Herhaaldelijk is Rengers later nog on dezelfde reden aangevallen zoo in 1786 als in 1787. Het prestige van den eed schijnt in dien tijd dus niet groot geweest te zijn.

VAN BEIJMA een troef uit tegen de Premiers en corps. Van de ambulatoire ambten, die ter dispositie van de Steden stonden, werd door deze den Prins de begeving opgedragen, m. a. w.: de Premiers verdeelden ze onder elkander. In de drie landkwartieren was, gelijk wij zagen, een rooster, volgens hetwelk de Volmachten van de verschillende grietenijen der kwartieren beurt voor beurt de benoemingen zouden mogen doen. Op een handige manier heeft VAN BEIJMA bewerkt, dat in de Steden een dergelijk rooster vastgesteld, en den Prins de begeving ontnomen werd.

Uitvoerig verhaalt VAN BEIJMA de toedracht der zaak in zijne brieven aan VAN DER CAPELLEN. Reeds lang hadden zijn »vriend BERGSMAN« 1) en hij een einde willen maken aan de overheersching van de Premiers. Dokkum was de stad, die hun het geschiktst voorkwam om hunne operatie te beginnen; een burgemeester van Bolsward werd in het geheim genomen en alles zorgvuldig voorbereid. In October 1782 gingen BERGSMAN en VAN BEIJMA naar Dokkum, en haalden den Kolonel der Schuttermij over om onder de burgers een Request te laten circuleeren, ten einde conform een voorstel van Oostergo op 's lands kosten gewapend te worden. Dat request werd aan Gedeputeerde Staten opgezonden, die het echter niet ter Statenvergadering indienden. Daarop deed VAN BEIJMA het voorstel in Oostergo den Gedeputeerden hierover rekenschap te vragen, dat echter, tot zijn groote vreugde en overeenkomstig zijn heimelijk verlangen, afgestemd werd. Het gevolg bleef niet uit; de Magistraat, de Vroedschap, ja de geheele burgerij van Dokkum werd verstoord, omdat hun request niet in behandeling kwam. Van die opgewondenheid werd gebruik gemaakt om in een vergadering van de Vroedschappen, terwijl de Premier afwezig was, den toestand te bespreken. Spoedig zag men hier, waar de schoen wong, toen de oorzaak van de anti-patriotische houding van het kwartier der Steden besproken werd. Waarom, vroeg men, zijn wij afhankelijk van die

1) Johannes Casp. Bergsma, toen zelf lid van Gedeep. Staten, later sterk tegen V. Beijma gekant.

voornaamste leden? Als wij hierin geen verandering brengen, zal het altijd zoo blijven; laten wij daarom, evenals in 1635, ¹⁾ »de baniere der vrijheid opsteken.« Van dergelijke uitingen was actie het gevolg. Weldra volgde Bolsward, dat reeds voorbereid was, alsmede Franeker, en in enkele weken tijds hadden reeds acht steden de resolutie genomen, om de begeving der ambten den Prins niet weer op te dragen. ²⁾ Maar nu moesten die ambten nog verdeeld worden, en te dien einde kwamen op 27 Juni 1783 zes steden te Dokkum bijeen, ³⁾ om het rooster van begeving der ambulatoire ambten vast te stellen, »zoodat zelfs de arglistigste Heerszucht geen moeds genoeg mogt hebben, om haar te zoeken te ondernemen.« Werkelijk gebeurt dit en er wordt een »verbondt of Unie« geteekend, waarbij de steden »alle zes zig verbinden den rooster der tourbeurten onverbrekkelijk te doen stand houden, en afzien van de overstemming dien te neffens, zoodanig dat zoo lange maar ééne stad der zes haar regt op de rooster reclameert, de overige vijf altijd haar zullen moeten bijstaan.« Met een »souper« werd het tot stand komen van het verbond gevierd, waar VAN BEIJMA en BERGMA, hoewel geen leden van eenige stedelijke regeering, mee aanzaten.

Zoo werd voor een groot deel de macht der Premiers gebroken. Door de eendracht onder de Regenten had VAN BEIJMA dit kunnen volbrengen. Toen hij evenwel verder wilde gaan en de misbruiken in de Regeering wilde gaan afschaffen, bleek de meerderheid hem niet meer welgezind. Vandaar dat verschillende quaesties zulk een vreemd verloop namen, zooals nader zal blijken, daar ze opgeworpen werden, toen in de anti-stadhouderlijke partij nog geen scheuring ontstaan was, maar behandeld en beslist, toen er tweedracht in

1) Vgl. bl. 44.

2) Brief van 4 Januari 1783.

3) Leeuwarden en Franeker waren niet opgekomen, Workum, Harlingen en Stavoren protesteerden. Een volledige beschrijving van die vergadering komt voor in een brief door Van Beijma aan V. d. Cappelien d.d. 2 Juli 1783. — Leeuwarden trad echter reeds Sept. 1783 tot het steden-verbond toe. (Brief van Sept. 1783 t. a. p.)

de gelederen ontstaan was. Een herziening van de Regeeringsreglementen van alle steden werd ondernomen, met de beste bedoelingen geheel in den geest van de Democraten; maar het getij verliep, de bakens moesten verzet worden, en de vrucht van eensgezinde samenwerking zou een Paris-appel worden voor de Friese Regenten.

code	Wijk	aantal gezinnen	boven 12 jaar	beneden 12 jaar	totaal	som van de aanslagen
NW	Noord Westerkwartier	125	276	94	370	2641- 6
NO	Noord Oosterkwartier	135	317	113	430	2739- 4
ZO	Zuid Oosterkwartier	96	238	78	316	2219- 8
ZW	Zuid Westerkwartier	72	163	50	213	1252- 4
ni	nieuwe inwoners	10	17	8	25	127- 2
		438	1011	343	1354	8979- 4

De in de eerste kolom van bovenstaande tabel vermelde codes worden in de navolgende alfabetische lijsten gebruikt om de wijk aan te duiden waarin de betrokkenen wonen. In het quotatisatiekijshier zijn wel de namen van de gealimenteerden opgenomen maar niet altijd is de samenstelling van hun gezinnen vermeld zodat we niet precies weten hoeveel gealimenteerden er toen waren. In 1744 is dat wel gebeurd. Op een totaal van 1378 inwoners werden er 109 of 7,9 % gealimenteerd. Kijken we naar het aantal gezinnen, dan blijken van de 411 er 36 of 8,8 % te worden gealimenteerd. Vijf jaar later worden van de 438 gezinnen die er dan geteld worden, er 41 of 9,4 % gealimenteerd.

Stavoren is geen zelfstandige gemeente meer. Op 1-1-1984 zijn Stavoren, Hindeloopen, Workum en het grootste deel van Hemelum Oldeferd samengevoegd tot de nieuwe gemeente Nijefurd.

Noten.

1. Voor bronvermelding en verklaring van de begrippen zie Rauwerderhem, blz. 17 en 18, met name de noten 3-8.
2. Zie tabel blz. 11.
3. Statenarchief 1580-1798, inv. nr. S 14 sub Steden.

Familienamen	pag.	wijk	naam	beroep of kwalificatie	gezin	aanslag
	28	NO	Antonidus, Marcus	geweesen opsigter	3	0 24-16-0
	50	ZW	Backer, H.	burgemeester, backer	2	0 24-16-0
	27	NO	Backer, Pieter	backer	3	0 36- 7-0
	15	NO	Benting, Jan	matroos	2	0 14- 9-0
	27	NO	Binkes	secretaris	5	1 110- 8-0
	7	NW	Blanknagel, Pieter	arbeider	2	1 11-13-0
	33	ZO	Bleker, Fredrik	smakshipper	4	0 43-17-0
	33	ZO	Bleker de jonge, Fredrik	coffeschipper	1	0 9- 1-0
	26	NO	Bois, L. du	burgemeester, convoy-meester	5	0 57-19-0
	32	ZO	Boltius, weduwe	enigsints gegoedigt	2	0 20- 9-0
	40	ZO	Boltius, Fedde	arbeyder	2	0 11- 9-0
	24	NO	Boltius, Frouken	weduwe, bestaat wel	2	0 20- 9-0
	15	NO	Boosmaa, Poppius	mastmaker	3	4 42-15-0
	49	ZW	Brandt, dr.	medicinae doctor	3	0 23-15-0
	3	NW	Brouwer, wed. Hendrik Pieters	burgemeesters weduwe	4	0 84- 2-0
	40	ZO	Brouwer, Jan	brouwer	4	2 39-11-0
	39	ZO	Brouwer, Johannes	arbeyder	2	0 11-15-0
	35	ZO	Burger, Piet	matroos	2	2 11-13-0
	27	NO	Domna, F.	burgemeester, silversmidt	3	0 41-15-0
	20	NO	Eekema, Pieter	timmermansknegt	2	0 14- 9-0
	46	ZW	Essink, Hendrik	wever	2	1 19- 1-0
	32	ZO	Falkena, Feyke	brouwer en wijnkoper	4	3 47- 0-0
	23	NO	Velsen, Wybe	smakshipper	3	1 30- 9-0
	26	NO	Visser, Jacob	galjoetschipper	2	2 34- 7-0
	29	NO	Foekema, mr. S.	coster, organist	4	2 35- 7-0
	44	ZW	Gieteren, Jan van	matroos	2	3 11-13-0
	6	NW	Haarsma, Lykle	old burgemeester	4	0 47- 3-0
	8	NW	Hachtingius, Doitje	enigsints gegoedigt	3	2 37- 9-0
	28	NO	Hancock	ordinaris predicant	4	3 142- 5-0
	34	ZO	Harkema, R.	barbier	2	0 18-16-0
	4	NW	Hellendoren, Frans	bode	2	0 17- 0-0
	4	NW	Hempenius, Pier	redelijk gegoedigt	3	4 82-19-0
	51	ZW	Hilverda, Claas	hospes in 't Vergulden Hooft	3	3 51- 7-0
	13	NW	Hollander, Jan	molenaar	2	4 84- 3-0
	40	ZO	Hollander, Jan	gealimenteert	2	1 21- 1-0
	27	NO	Horius, Hendrik	klein winkeltje	2	0 18-16-0
	32	ZO	Idama, ds. R.	predicant en rectoor	3	2 50- 8-0
	5	NW	Jongh, Fedde de	old burgemeester, backer	3	2 50- 8-0
	51	ZW	Jonkman, Galtje	knegt in de kruydtmolen	2	0 11-13-0

	naam	wijk	pag.	beroep of kwalificatie	gezin	aanslag
48	ZW Jonkman, Horatius		3	schoenmaker		0 24- 6-0
21	NO Calff, Pyth		2	gealementeert		0
27	NO Cocq, F.L.		3	welgeloofd		1 74- 1-0
5	NW Coolker, Thomas		5	old burgemeester		1 55- 7-0
53	n Coperslager, Symon		1	coperslagger		0 10-17-0
35	ZO Corff, Arien		2	timmermansknegt		0 18-16-0
36	ZO Korff, Sara		1	weduwe, gering bestaan		0 6-12-0
28	NO Cramer, Douwe		2	burgemeester, houtkoper		2 56-18-0
33	ZO Cramer, wed. P.D.		1	burgemeesters weduwe		0 24-15-0
3	NW Krans, Symon		2	caffeschipper		1 17- 8-0
39	ZO Krol, Harmen Jans		2	eén varend persoon,		
				swaar huisgesin		2 3 22-14-0
37	ZO Krol, Jan		3	oud man die sober bestaat		0 11-13-0
26	NO Kuiper, Sipke		3	chuergerin		0 33- 4-0
26	NO Lam, wed. Gerben		2	bestaat suynig		0 6-16-0
48	ZW Lempen, Coenraad van		1	turfdrager		0 7-17-0
38	ZO Linke, Jelle van		4	matoes		0 21-13-0
54	nb Mastmaker, Jetze		1	arbejder		0 4-17-0
3	NW Meylsma, Maria en Heyltje		2			0 38- 6-0
32	ZO Nota, Govert		2	executeur		1 19- 1-0
19	NO Obing, Hendrik		2			0 11- 9-0
1	NW Oudewagen, Pieter Ages		2	old burgemeester,		
				grootschipper		2 0 39-19-0
34	ZO Oudewagen, Thomas		4	grootschipper		2 83- 7-0
25	NO Siegersma, dr. P.		3	redelijk gegoed		0 50-15-0
32	ZO Sixsma, de heer		9	wel gegoed		3 344- 2-0
11	NW Sloten, Jane van		3	grootschipper		1 33- 9-0
54	nb Smid, Evert		1	arbejder		0 4-17-0
35	ZO Stavoren, Doede Reyniers van		4	grootschipper		1 58-16-0
32	ZO Stavoren, Reinier en Sibbelijne van		2	enisgents gegoed		0 28- 7-0
21	NO Stonebrink, Pier		2	arbeider		0 11- 9-0
9	NW Sweedt, Pieter		1			0 7-17-0
38	ZO Swier, Arnoldus		2	oude man, suynig bestaan		0 11- 9-0
32	ZO Taan, B.		4	burgemeester, gegoedigt		3 47- 0-0
46	ZW Taan, Johannes		2	arbejder		1 19- 1-0
9	NW Tromp, Hylke		4	matoes, absent, de vrouwe gestorven		0 11-13-0
12	NW Tuyn, Arend en Galth Flores		4	grootschipper, schip verloren rentenierse		0 88- 9-0
50	ZW Wassenaar, Durk		3	gewesen opsigter, suynig wel gegoedigt		0 11-13-0
26	NO Wiaarda, Thomas		4			0 115- 5-0

46	ZW	Aarnd Piers	arbeider belast met eer swaar huisgesin	2 6 11-13-0	25	NO	Fe. Pieters	matroos	2 1 19- 1-0
48	ZW	Ane Sybrands	matroos	2 0 11-13-0	53	nb	Fieke Symons	varensgesel	1 0 7-17-0
25	NO	Arjean Pieters	geweesen opsigter	1 0 12- 4-0	16	NO	Foeke Feykes	oud matroos	2 0 11- 9-0
50	ZW	Arjen Taekes	veerschipper	2 0 20- 9-0	7	NW	Foeke Goytius	arbeider	2 0 11- 9-0
5	NW	Auke Rommerts	coopman, hierbij een meit	3 0 36- 7-0	37	ZO	Foeke Tjeerds	coffeschipper	2 2 23-13-0
24	NO	Acke Annes	arbeider	1 0 6-12-0	18	NO	Foek Jelles	bestaat bober (sober) en wort onderstuent	1 0 6-12-0
53	nb	Acke Gerrits	geringe dochter	1 0 9- 1-0	22	NO	Folkert Martens	arbeider	2 0 11- 9-0
7	NW	Auk Jans	weduwe, redelijk in staat	1 0 13- 5-0	2	NW	Foppe Heyns	turfdrager	4 1 17- 5-0
38	ZO	Bauk Haytes	schippersknegt	2 0 22-11-0	12	NW	Foppe Reitius	veerschipper op Amsterdam	2 0 25-14-0
36	ZO	Bauke Haytes	weduwe, gering bestaan	1 0 6-12-0	24	NO	Feerk Cristiaans	matroos	2 1 13- 1-0
7	NW	Bauk Jelles	een vrijster, bestaat suynig	1 0 9- 1-0	10	NW	Freerkje Hendriks	gealimenteert	
28	NO	Beyths Sierks	weduwe, bestaat suynig	3 0 29- 9-0	45	ZW	Frouk Taekes	matroos	2 3 11-13-0
44	ZW	Beyth Tyssen	arme, oude vrouwe	2 0 6-16-0	29	NO	Frouk Tuenis	weduwe, eenigsintsge-	
38	ZO	Barber Hayes	seer geringe weduwe	3 0 6-16-0				goedt	1 1 23-14-0
51	ZW	Barber Hendriks	gealimenteert	4 0	12	NW	Galth Flores	rentenierse; zie Tuyn, A(rend)	
13	NW	Berent Zytzes	smid	2 3 24-16-0	49	ZW	Galtje Anderies	old burgemeester, sober	1 0 7-17-0
17	NO	Boyn Symons, weduwe	bestaat suynig	3 0 21- 1-0	36	ZO	Galtje Durks	veerschipper	2 3 30- 1-0
47	ZW	Diddes Jans	kuyper	2 1 19- 1-0	17	NO	Gatze Gerrits	matroos	2 0 14- 9-0
5	NW	Durk Durks	glasemaker	2 0 15-16-0	6	NW	Geertjen Jurjens	weduwe, suynig bestaan	3 0 19- 8-0
37	ZO	Durk Galtus	oud, afgeleefde schuite- schipper	2 0 17- 0-0	14	NW	Geertjen Rennerts	afgeleefde, sober(e) wedu- we, nu overleden,	2 0 6-16-0
8	NW	Durk Jacobs	schuiteschipper	2 0 18-16-0				zie Abe Grelde	
13	NW	Durk Pieters en Sjaerd Wiebes	bakker	3 0 18- 1-0	3	NW	Gerke Grelde	arbeyder	1 0 7-17-0
54	nb	Durk Sybrens	knegt van Durk	2 6 11-13-0	47	ZW	Gerke Ockes	geweesen opsigter	5 0 19- 5-0
47	ZW	Doede Geerts	arbeyder		25	NO	Geerloff Clasen	arbeyder	4 1 11-13-0
			timmerman, belast met een swaar huisgesin	3 3 27- 4-0	6	NW	Gerrit Beends	arbeider met een swaar huisgesin	4 3 11-13-0
48	ZW	Doede Martens	coopman	7 0 95- 9-0	46	ZW	Gerrit Harmens	ratelaar	2 0 12-13-0
31	ZO	Doeke Heyns	kleermaker	2 0 18- 1-0	6	NW	Gerrit Jans	veerschipper op Amsterdam	1 0 14-15-0
31	ZO	Doedtjen Jacobs	weduwe, bestaat suynig	3 0 17- 6-0	23	NO	Gerrit Leyns	gealimenteert	1 0
42	ZO	Doytjen Foekes	arbeyder	2 2 11-13-0	12	NW	Gerrit Soukes	heybaas; nu overleden, de kinders in 't weeshuys	1 3 19- 5-0
47	ZW	Douwftjen Annes	arme, oude vrouwe	1 0 6-12-0	47	ZW	Gerrit Thomas	backer	3 0 29- 9-0
17	NO	Douwftjen Jans	mayster	1 0 6-12-0	24	NO	Gerrit Wybes	matroos	3 0 21- 1-0
25	NO	Douwe Anskes	coffeschipper	2 1 37- 3-0	8	NW	Gosse Uylkes	boer met goet riuw en beslag	2 3 62-15-0
28	NO	Douwe Ysaks	matroos	3 2 11-13-0	32	ZO	Griet Sierps	weduwe, wel gegoedigt	1 0 22- 5-0
34	ZO	Douwe Sipkes	veerschipper	2 0 18-16-0	10	NW	Greit Wabes	seer armelijke weduwe (1 0)	6-12-0
16	NO	Douwe Suurds	varend person	2 0 11- 9-0	34	ZO	Haye Hanses	bakker	2 1 24-15-0
19	NO	Douwe Tjeerds	tuerffboer	2 0 14- 9-0	27	NO	Hayte Tyssen	boer met gemeen beslag	4 0 35- 9-0
23	NO	Douwck Jentius	arbeider	1 0 6-12-0	47	ZW	Haytje Tjeerds	gealimenteert	3 1
3	NW	Ebe Retskes	geweesen opsigter	2 2 13-13-0	21	NO	Hans Gerrits	gealimenteert	3 0
28	NO	Else Beends	meizelaar	2 3 13- 5-0	49	ZW	Hans Ysaks	veerschipper	2 1 15- 6-0
16	NO	Eyth Durks	bestaan sober	2 0 11- 9-0					
22	NO	Evert Pieters	matroos	2 1 13- 1-0					
30	NO	Fedde Roeloff(s)	arbeider	2 2 11-13-0					

26	NO	Haring Tuenis	smakshipper	2	2	28- 9-0	45	ZW	Jac is Harmens	matroos	4	3	11-13-0
34	ZO	Hermen Hendriks	ve(e)rschipper	6	1	39- 3-0	35	ZO	Jan Alberts	timmermansknecht	4	2	11-13-0
38	ZO	Harmen Lourens	matroos	2	0	12-13-0	5	NW	Jan Ales	arbeider	3	0	21- 1-0
41	ZO	Hendrik Durks	arbeider	3	0	11-13-0	50	ZW	Jan Alerts	stoelmakker	5	0	28-14-0
45	ZW	Hendrik Douwes	visser	2	0	11-13-0	44	ZW	Jan Ebes	arbeider	3	0	11-13-0
18	NO	Hendrik Fokeles	vroedsman, coopman	5	2	43-11-0	20	NO	Jan Geerts	timmermansknecht	2	4	14-17-0
41	ZO	Hendrik Gerrits	linnenweever	2	2	26- 7-0	14	NW	Jan Hayes	zeylmaker	3	2	46-18-0
10	NW	Hendrik Jans	arbeider	2	2	11-13-0	17	NO	Jan Hendriks	matroos	2	4	25- 4-0
1	NW	Hendrik Cornelies	varende voor schipstimmerman	1	0	7-17-0	32	ZO	Jan Heeres, wed.	een klein winkeltje	1	2	11-11-0
5	NW	Hendrik Cornelies	veerschipper op Amsterdam, nu één persoon overleeden	3	1	18- 3-0	18	NO	Jan Hylkes	varend persoon	4	0	30- 7-0
2	NW	Hendrik Martens	Leeuwarder schipper	2	0	20- 9-0	34	ZO	Jan Jacobs	timmermansknecht	2	2	23-13-0
22	NO	Hendrik Ottes	matroos	2	0	14- 9-0	3	NW	Jan Jansen	huystimmerman	2	2	19- 1-0
19	NO	Hendrik Poulus	timmermansknecht	2	5	16- 9-0	39	ZO	Jan Jansen	matroos	3	1	13-13-0
12	NW	Hendrik Tomas	kruyer	1	1	12- 9-0	38	ZO	Jan Jerimias	veerschipper en winkeltier	2	1	13- 1-0
42	ZO	Hendrikjen Jans	arbeyster	1	0	6-12-0	9	NW	Jan Clasen	matroos	2	0	11- 9-0
29	NO	Heere Gerrets	timmerman	2	2	11-13-0	9	NW	Jan Clasen	matroos	4	0	10- 8-0
49	ZW	Heere Wybes	arbeider	2	0	15-16-0	48	ZW	Jan Nolkas	matroos	2	0	11-13-0
14	NW	Hylk Jentius	zeylemaker	3	3	59- 3-0	2	NW	Jan Poules	varende voor stuerman	2	4	25- 4-0
14	NW	Hylke Johannes	zeylemaker	2	0	22-11-0	8	NW	Jan Reitus	smakshipper	5	0	46- 9-0
39	ZO	Hylk Leyns	matroos	2	0	11- 9-0	30	NO	Jan Tuenis	scheepstimmermansbaas	2	5	32-19-0
35	ZO	Hylk Aukes	oude afgeleefde vrouwe	1	0	6-12-0	34	ZO	Jantien Durks	winkelierse	3	0	30-16-0
18	NO	Hinke Trans	weduwe, bestaat suynig	1	0	10-17-0	8	NW	Jantien Harmens	weduwe, klein winkeltje	1	0	10- 2-0
15	NO	Hisse Folkerts	schoenmaker	3	0	21- 1-0	44	ZW	Jantien Tiemkes	arbeyster	2	0	6-12-0
46	ZW	Hauk Lollas	veerschipper en winkeltier	3	0	29- 9-0	26	NO	Jantien Willems, wed.	klein winkeltje	3	0	24-16-0
9	NW	Idtske Taikes	oud, afgeleefde vriijster, vertrokken na Hinlopen	1	0	6-16-0	25	NO	Jappe Heeres	veerschipper	2	1	20- 8-0
10	NW	Yge Cornelies	arbeider	2	3	11-13-0	13	NW	Jarigh Bouwes	smid	4	0	24-13-0
44	ZW	Yk Lollas	turfmeester	3	0	6-16-0	8	NW	Jarig Cornelies	matroos	2	0	14- 9-0
11	NW	Yke Ottes	arbeider	2	0	11- 9-0	9	NW	Jarig Pieters	matroos	2	3	11-13-0
49	ZW	Yme Douwes	winkelier	2	0	22-11-0	3	NW	Jelle Abes	oud, onvermogen man	1	0	7-19-0
42	ZO	Ymk Jans	vrouw van sober bestaan	1	0	6-12-0	54	nb	Jelle Hessels	smakshipper	2	0	18-16-0
53	nb	Inse Ates	arbeider	4	0	11-13-0	53	nb	Jelle Jans	matmaker	2	1	24-15-0
33	ZO	Ippe Annes	geallementeert	2	0	12-13-0	36	ZO	Jelle Oenes	timmermansknecht	2	0	15-13-0
48	ZW	Ype Ruurds	geallementeert	4	1		16	NO	Jelle Poppes	kuyper	1	0	
23	NO	Ype Sierks	coffeschipper	2	2	28- 9-0	21	NO	Jelle Romkes	geallementeert	2	4	32-17-0
47	ZW	Ysbrand Symons	grootschipper	4	1	39- 9-0	33	ZO	Jelle Uylkes	veerschipper	3	1	
18	NO	Ytjen Hendriks	geallementeert	2	1		24	NO	Jeltien Joukes	geallementeert	1	0	7-17-0
23	NO	Ytjen Jans	geallementeert	1	0		39	ZO	Jel Tottes	seer geringe weduwe	1	0	
25	NO	Jacob Bartels	coffeschipper	2	0	20- 9-0	13	NW	Jenne Hylkes	zaagschipper	5	0	35-14-0
51	ZW	Jacob Durks	smakshipper	2	0	28- 7-0	3	NW	Johannes Piers	armelijik	2	0	14- 9-0
27	NO	Jacob Elkes	veerschipper	2	0	19-14-0	29	NO	Jolle Nolkas	boer	2	0	22-11-0
20	NO	Jacob Hendriks	matroos	2	1	13- 1-0	10	NW	Jorke Jentius	arbeider	2	1	11-13-0
4	NW	Jacob Rinnerts	schipstimmermansknecht	4	0	24- 1-0	12	NW	Jorke Joukes	heybaas	3	0	22- 8-0
							24	NO	Jouk Greelds	timmermansknecht	2	0	18- 1-0
							45	ZW	Jouke Nannings	visser	2	0	14- 9-0

22	NO	Jouk Oeges	geallimenteert	2	0		22	NO	C	arbeider	4	1	6-16-0
7	NW	Jurjen Suurds	arbeider	2	2	11-13-0	49	ZW	Pals Alofs	burgemeester, grootschip- per	3	0	47-14-0
43	ZW	Claas Aarnds	geallimenteert	3	1					arbeider	2	0	12-13-0
29	NO	Claas Gerrits	veerschipper	4	1	32- 5-0	24	NO	Poulus Eilerits	arm, oud man	2	0	7-17-0
38	ZO	Claas Hendriks	timmermansknegt	4	0	21-13-0	41	ZO	Poules Hayes	winkelier	3	0	41-15-0
40	ZO	Claas Hiddes	arbeider	3	2	11-13-0	45	ZW	Poules Jans	geringe weduwe	3	1	25-13-0
12	NW	Claas Jacobs	veerschipper op Amsterdam	2	1	22-16-0	50	ZW	Piek Sipkes	zie Cristian Pieters			
43	ZW	Claas Jukes	geallimenteert				23	NO	Piertjen Abrams	timmermansknegt	2	2	11-13-0
40	ZO	Claas Pieters	visser	3	0	19- 8-0	42	ZO	Pieter Haytjes	matroos	1	0	7-17-0
11	NW	Claas Tjerks	arbeider	3	0	11-13-0	46	ZW	Pieter Harings	timmermansknegt	2	1	22-16-0
1	NW	Claasjen Broers	zie Anske Broers				19	NO	Pieter Hendriks	matroos	2	0	15- 1-0
4	NW	Claasjen Poules	weduwe die een winkel- tje doet	2	1	22-16-0	37	ZO	Pieter Heeres	geallimenteert	4	2	
7	NW	Corneles Yges, wed.	oude, sobere weduwe	1	0	7-17-0	18	NO	Pieter Hiddes	Leeuwarder schipper	2	0	18-16-0
15	NO	Corneles Jans	matroos	2	0	14- 9-0	2	NW	Pieter Jans	matroos	2	1	13- 1-0
23	NO	Cristian Pieters	matroos	4	0	11-13-0	8	NW	Pieter Jans	geallimenteert			
1	NW	Lammert Jans	burger en winkelier	3	0	33- 4-0	10	NW	Pieter Jans, weduwe	smakschipper	2	4	63-12-0
9	NW	Lykle Saskers	matroos	2	0	13- 1-0	27	NO	Pieter Jelles	arbeider	2	2	11-13-0
2	NW	Lybert Thomas	weduwe, suynig bestaan	1	3	23- 3-0	22	NO	Pieter Corneles	lakenkoper	3	3	65-12-0
22	NO	Liuk Hendriks	geallimenteert	3	0		48	ZW	Pieter Martens	matroos	2	3	13- 5-0
21	NO	Lense Rijckolts	arbeider	2	0	11- 9-0	15	NO	Pieter Rommerts	stadstienaar off adisistent	2	3	25- 5-0
53	nb	Liske Sytzes	smakschipper	2	1	22-16-0	14	NW	Pieter Wiebes	scheepstimmermansbaas	5	0	43- 8-0
43	ZW	Mary Douwes	geallimenteert				20	NO	Pytrik Gatzes	geallimenteert	1	0	
13	NW	Marten Everts	timmermansknegt	2	0	15-16-0	16	NO	Pappe Ates	timmermansknegt	4	0	27-13-0
4	NW	Maartjen Foekes	weduwe, die een winkel- tje doet	1	0	12- 1-0	7	NW	Pappe Hendriks	varend persoon	2	0	14- 9-0
16	NO	Maartjen Foekes	weduwe, klein winkel- tje	2	0	11- 1-0	14	NW	Poppius Poppius	oude arbeider	1	0	7-17-0
35	ZO	Maartjen Jans	geallimenteert	1	0		34	ZO	Rebekke Hendriks	stadsgoedvrouwe	1	0	12-16-0
46	ZW	Myke Hannes	een arme dogter	1	0	6-12-0	30	NO	Reyn Douwes	molenaarsknegt	2	1	13- 1-0
29	NO	Meyne Greelds	timmermansknegt, nu een persoon overleden	3	0	24-16-0	17	NO	Reyn Galitjes	timmerknegt	2	2	28- 9-0
37	ZO	Melis Rinkes	matroos	2	0	11- 9-0	39	ZO	Reyn Reyners	arbeider	3	0	11-13-0
11	NW	Men Annes	voormaals alimentatie	(1	2)	6-16-0	44	ZW	Reyn Reyns	matroos			11-13-0
36	ZO	Meth Reyns	weduwe, gering bestaan	3	0	21- 1-0	2	NW	Reyners Everts	geweesen opsigter	2	2	11-13-0
4	NW	Meuwes Hendriks	galjoetschipper	3	0	26-15-0	12	NW	Renter Soukes	heybaas	3	3	28- 5-0
19	NO	Minke Jans, weduwe	arbeider	1	0	6-12-0	48	ZW	Rimmer Jans	matroos	2	3	22-14-0
46	ZW	Meyns Folkerts	geallimenteert	2	0		19	NO	Ridsert Jans	ratelaar	1	0	7-17-0
26	NO	Nis Durks	schoemaker	1	2	11- 1-0	9	NW	Remkje Yntius	weduwe, van vrienden onderhouden	2	2	6-16-0
48	ZW	Oege Durks	kuiper	2	2	20- 1-0	30	NO	Riemk Jans	afgeleefde goetvrouwe	1	0	6-12-0
47	ZW	Oege Gerrits	visser	2	2	28- 9-0	50	ZW	Rink Hannes	wolkammer	2	0	18-16-0
21	NO	Oenke Alerts	timmerknegt	2	1	13- 1-0	36	ZO	Renk Meles	timmermansknegt	4	0	27-13-0
33	ZO	Okke Ages	grootschipper	3	0	40- 3-0	13	NW	Renke Mennes	schipstimmermansknegt	3	0	22- 8-0
43	ZW	Ocke Jentius	arbeider	3	0	19- 8-0	41	ZO	Rinke Symons	arbeider	2	2	11-13-0
31	ZO	Olke Annes	veerschipper	2	4	29-11-0	50	ZW	Rink Sipkes	weduwe, enigints gegoedt	1	2	24-15-0
20	NO	Otte Louwrens	matroos	4	3	18- 9-0	21	NO	Renkjen Johannes	geallimenteert	3	0	
							8	NW	Rinner Jacobs	vaart voor scheepstimmerm.	2	2	20- 1-0

13	NW	Rendert Jans	coffeschipper, by abuy:	2	3	27- 9-0	4	NW	Tym. Elkes	schoenmaker, belast met	6	0	10- 8-0
16	NO	Rinner Jurjens	aangeschreeven	2	2	26- 7-0	4	NW	Tymmen Jurjens	een swaar huysgesin	1	0	7-17-0
3	NW	Rinse Jans	smakschipper	3	1	30- 9-0	8	NW	Tymen Ottes	scheepstimmermansknecht	4	1	11-13-0
6	NW	Rintje Jans	Leeuwarder schipper	2	0	18-16-0	33	ZO	Tys Haytes	schoenmaker	2	0	14- 9-0
6	NW	Rintje Jans	varend person	2	2	11-13-0	46	ZW	Tiedt Harmens	visser	4	0	
28	NO	Roeloff Jelles	varendsgesel	3	0	66-13-0	36	ZO	Tifien Reyns	gealementeert	2	2	23-13-0
19	NO	Romke Wybes	geweesen schipper	2	0		10	NW	Tietje Sikkes	winkelte	2	1	11-13-0
			arbeider, een persoon	2	0	11- 9-0	41	ZO	Tietje Wytzes	matroos	4	1	30-12-0
			overleeden	2	0	23-15-0	50	ZW	Tjalling Pieters	arbeider	2	0	23-15-0
28	NO	Rommert Aukes	grootschipper	2	1	15-10-0	8	NW	Tjeerd Gerbens	Leeuwarder schipper	3	0	46-11-0
49	ZW	Rommert Willems	matroos	2	1	13-13-0	49	ZW	Tjeerd Ottes	rentener	2	0	15-16-0
16	NO	Sake Alberts	timmermansknecht	2	2	22- 3-0	29	NO	Tidze Jacobs	matroos	2	0	14- 9-0
25	NO	Seerp Reyns	timmermansknecht	1	0		9	NW	Thomas Feddes	voerman	4	1	30-12-0
38	ZO	Sijke Synes	gealementeert	3	0	50-15-0	24	NO	Tryn Annes	royschipper	3	0	10- 8-0
27	NO	Sibbel Reyns	weduwe, wel gegoedigt	2	2	17-13-0	23	NO	Tryn Heeres	arbeider	1	0	6-16-0
38	ZO	Sybalt Yskes	matroos	1	0	12- 4-0	19	NO	Tryntje Jans	gealementeert	3	1	
45	ZW	Sybalt Jans	visser	2	1	20- 8-0	2	NW	Tryntjen Jarighs	gealementeert	2	0	10- 4-0
42	ZO	Sybrén Andries	schuytschipper	2	0	11- 9-0	20	NO	Tryntje Johannes	afgeleefde, onvermogene	2	0	
11	NW	Sybrén Cornelis	schuytveoerder	5	3		44	ZW	Tryn Pieters	vrouwe	1	0	
44	ZW	Sybrig Douwes	gealementeert	2	3		17	NO	Tryntje Rienks	gealementeert	1	0	
11	NW	Symon Reytius	schuytveoerder, met een	2	0		8	NW	Uylke Gosses	gealementeert	1	0	7-17-0
			swaar huysgesin belast	1	0	6-16-0	9	NW	Ulbe Foppes	oud, afgeleefd man	3	2	28-12-0
13	NW	Symon Symons	matroos	3	2	14- 0-0	36	ZO	Wabe Rommerts	heybaas	3	0	19- 8-0
39	ZO	Syth Oenes	weduwe, sober bestaan	2	4	11-13-0	3	NW	Wabe Symons	wint de kost	3	0	29- 9-0
35	ZO	Syth Teenkes	arbeister	2	2	31- 9-0	25	NO	Wybe Pieters	varende voor grootschipper	2	0	20- 9-0
23	NO	Sytjen Harmens	timmermansknecht	2	0	14- 9-0	13	NW	Wiebe Sjoerds	barbier	3	1	58-18-0
7	NW	Sytje Jarighs	matroos	3	3	16-17-0	8	NW	Wyger Johannes	hospes in de stadsherberg	2	0	24- 5-0
40	ZO	Sytze Wallies	smakschipper	3	0	19- 8-0	39	ZO	Wypke Reytius	enigsinits gegoedt	2	2	17-13-0
39	ZO	Sytske Claas	weduwe, suynig bestaan	2	2	20- 1-0	11	NW	Wytze Claas	timmerman	5	2	22-16-0
19	NO	Sikke Mathius	baanmansknecht	1	0	7-17-0	44	ZW	Willem Gerryts	schipper, met een swaar	2	2	11-13-0
18	NO	Sipke Elkes	matroos	4	1	35-11-0	9	NW	Willem Jans	huysgesin belast	2	2	23-13-0
1	NW	Sipke Cornelies	varende voor schipstimmerman	3	0	6-12-0	33	ZO	Willem Clases	arbeider	1	0	12- 4-0
			merman	2	2		31	ZO	Willem Cornelis	scheepstimmermansknecht	4	1	39- 9-0
6	NW	Sipke Sipkes	varendsgesel	3	0	23-15-0	50	ZW	Wopke Taekes	vroedsman, veerschipper	4	1	33-14-0
35	ZO	Sipke Uylkes, mr.	stadtschoolmeester	4	1	33-14-0	37	ZO	Wouter Foekes	en winkelier	5	0	34- 5-0
11	NW	Sipke Ysbrandts	een oud, afgeleefd weduwe	2	0					veerschipper			
13	NW	Sjoerd Wiebes	knecht bij Durk Pieters	3	0					burgemeester, vaart te zee			
10	NW	Sjouke Jarkes	heybaas en kleyn boer	4	1								
41	ZO	Streeven Meles	timmerman en winkelier	2	0								
15	NO	Stoffel Alerts	ysermidt	2	1								
17	NO	Tamme Hilbrands	uitlandig, coffeschipper	2	1								
16	NO	Taeke Symons	gealementeert	6	0								
23	NO	Tetjen Davids	gealementeert	2	0								
30	NO	Tetman Tetmans	matroos	2	2								
14	NW	Tuennes Jaytius	oud scheepstimmermanbaas	1	0								

Het geldstelsel dat we nu in Nederland kennen, gebaseerd op guldens en centen, dateert uit het einde van de Franse tijd. Niettemin bleven oudere muntsoorten tot het midden van de 19e eeuw in omloop.

Ten tijde van de Republiek had elk gewest zijn eigen muntslag. Dit betekende niet, dat ook elke provincie zijn eigen geldstelsel had. Integendeel, de munten leken overal sterk op elkaar en waren ook in de hele republiek geldig. Daar de waarde van een munt destijds werd bepaald door zijn goud- of zilvergehalte waren er ook zeer vele buitenlandse munten in omloop. Met behulp van tarievenboekjes was het mogelijk om van Duitse, Franse, Engelse, Spaanse, Portugese en andere geldstukken de juiste waarde te berekenen.

Het geldstelsel uit die tijd leek sterk op het stelsel dat tot voor kort in Engeland in gebruik was. Men rekende in guldens, stuivers en penningen. Een stuiver had de waarde van 16 penningen, terwijl de caroligulden -genoemd naar Karel V- 20 stuivers waard was. In de 18e eeuw gebruikte men bijna uitsluitend nog deze caroligulden, waarvan het symbool was: £ (pond). De aloude florijn of goudgulden ter waarde van 28 stuivers en de philispulden (25 stuivers) waren bijna in het vergeetboek geraakt, al werd de goudgulden nog wel eens gebruikt bij transacties in onroerend goed. De daalder, van 30 stuivers, werd nog wel als rekeneenheid gehanteerd. Bekende veelvouden van de stuiver waren het dubbeltje en de schelling, twee resp. zes stuivers.

Het noteren van geldbedragen geschiedde door drie groepen van cijfers, gescheiden door streepjes. In plaats van het cijfer nul werd vaak de dubbele punt gebruikt. Zo betekent £ 63-14-12 dan ook 63 caroliguldens, 14 stuivers en 12 penningen; £ 52- : -8 betekent 52 caroliguldens, nul stuivers en 8 penningen.

Bij de quotisatie werd in beginsel niet met penningen gerekend, alleen in guldens en stuivers. Om ruimte te sparen hebben wij dan ook bijna altijd de geldbedragen met behulp van twee cijfers uitgedrukt, dus in guldens en stuivers alleen.

- a. Jan Antonides, schoolmeester te Bolsward, kan bestaan, 2 personen boven 12 jaar, aanslag 20-9-0.
Voor zout- en maalgeld moet hij betalen (zie tabel I) 7-4-0, voor tabak 1-5-0; deze posten worden afgetrokken van de aanslag, blijft wegens de overige afgeschafte pachten 12-0-0. Dit bedrag wordt opgezocht in tabel II voor 2 personen; dat levert £ 800 kapitaal.
- b. Sipke Pytters Hoitema, bakker te Jorwerd, is "seer wel begoed". Zijn gezin bestaat uit 4 personen boven en 2 personen beneden 12 jaar; hij wordt aangeslagen voor 64-9-0. Voor zout- en maalgeld betaalt hij (tabel I) 14-8-0 + 3-4-0, voor tabak 1-5-0; samen 18-17-0. Dit afgetrokken van de aanslag blijft voor de overige pachten 45-12-0, welk bedrag wordt opgezocht in tabel II voor 6 personen: kapitaal £ 3500.
- c. Ate Kloosterman is een welgesteld boer te Bergum, wiens gezin bestaat uit 7 personen boven 12 jaar; hij wordt voor 95-9-0 aangeslagen. Voor zout- en maalgeld moet hij 25-4-0 betalen, voor tabak 1-5-0, voor de overige afgeschafte pachten dus 69-0-0. Dit zoeken we op in tabel II voor 6 personen en vinden dat zijn kapitaal £ 8000 is.
- d. Hendrik Riemers te Garijp is een gemeen boer. Zijn gezin bestaat uit 3 personen boven en 5 beneden 12 jaar; hij moet 44-7-0 betalen. Voor Hendrik is het zout- en maalgeld 10-16-0 + 8-0-0, het tabaksgeld uiterwaard 1-5-0. Samen is dat 20-1-0, zodat voor de overige pachten 24-6-0 verschuldigd is. Volgens tabel II (6 personen) is Hendrik Riemers dus goed voor £ 1000 kapitaal.
- e. Gerben Hylkes te Makkum is een "seer gering" veerschipper, die 15-5-0 moet betalen. Zijn gezin bestaat uit 3 personen boven 12 jaar en 2 beneden die leeftijd. Voor zout- en maalgeld is hij verschuldigd 10-16-0 + 3-4-0, voor tabak 1-5-0. Deze bedragen zijn samen de hele aanslag, zodat we mogen concluderen dat Gerben in 't geheel geen kapitaal bezit en niet hoeft bij te dragen wegens de overige pachten.
- f. Jan Reins te Steggerda is een "geringe smit" met een huishouding van 7 personen, waarvan 4 beneden 12 jaar. Hij moet 11-13-0 betalen, zodat hij nog armer is dan de persoon uit het vorige voorbeeld. Jan betaalt slechts voor 2 personen boven 12 jaar zout- en maalgeld (7-4-0) en dito voor 2 personen beneden 12 jaar (3-4-0). Ook is hij wegens tabak 1-5-0 verschuldigd, tezamen 11-13-0.

In tegenstelling tot bijna alle andere gemeenten kreeg Stavoren in 1812 gebiedsuitbreiding. Het stadje telde toen 852 inwoners, wat eigenlijk te weinig was voor een behoorlijke mairie. Daarom werden Warns en Scharl toegevoegd, waarmee het inwonertal op 1367 werd gebracht. De nieuwe mairie kwam te ressorteren in het kanton Hindeloopen, arrondissement Sneek.

Het naamsaannemingsregister van Stavoren is opgemaakt tussen 24 en 31 dec. 1811, met één uitzondering: fol. 79v, S.T. vander Boom. Het aantal akten bedraagt 315, waarvan 185 betrekking hebben op inwoners van de stad zelf. De overige akten, voor Warns en Scharl, zijn al behandeld in deel 3 van deze reeks, onder de gemeente Hemelum Oldeferd. De opkomst in Stavoren valt als goed te bestempelen.

Zoals altijd bij een stad kan de index met minder kolommen volstaan. Vermelding van mairie en woonplaats is overbodig, zodat de eerste kolom de vindplaats van de akte geeft. Is aan het folionummer een v (verso) toegevoegd, dan staat de akte op de keerzijde van het blad. In de tweede kolom staan de familienamen, fonetisch-alfabetisch gesorteerd. De derde kolom geeft de voornamen en patronymica der comparanten, de vierde het aantal kinderen dat zij aangaven. De index op de voornamen geeft alleen de aangenomen familienaam, omdat de andere gegevens immers kunnen worden gevonden door raadpleging van de index op die familienamen.

Tot besluit van deze inleiding wijzen wij nog op de bijlage (pag. 18), waar men de namen vindt van nog twee personen die hadden verzuimd op tijd een familienaam te laten vastleggen.

fol.	familienamen	voornamen	k.
28	Albarda	Horatius	7
33	Appel	Jan Lieuwes	3
32v	Appel	Johannes Jans	
36	Baan, van der	Klaas Hendriks	
24v	Baanker	Gerrit	3
10v	Baanker	Jacob Hiddes wed.	7
2v	Bakker	Geert Jans wed.	4
19	Bakker	Haye Hanses	4
20	Bakker	Cornelia Toons	4
39v	Bakker	Oeds Jans	
24	Bakker	Pieter Hendriks	4
32v	Bakker	Rink Sibles	4
31v	Bijlsma	Eeuke Folkerts	2
9	Bienema	Maria	
39	Bleecker	Doede Johannes	5
22v	Bleecker	Ymkje Sippes	6
30	Bleecker	Klaas Hiddes	2
2v	Bleker	Pieter Jans	5
21v	Boer, de	Yke Tjalkes	3
35v	Boer, de	Jacob Reinders	7
30	Boer, de	Jan Tjerks	7
31v	Boer, de	Meye Wybes	2
36	Boer, de	Okke Wytzes	3
17v	Boer, de	Rinse Innes	5
8	Boer, de	Salling Saskers	3
32	Boer, de	Saker Sallings	1
20	Bok	Rinke Harmens	4
40v	Bok, de	Otte Jans	
22	Bom	Otte Reins	5
23	Boom	Himkje Arjens	8
79v	Boom, van der	Sies Taekes	2
6	Boonstra	Ruurd Gabes	2
44v	Bootsma	Okke Douwes	3
6v	Bosma	Jelle Walles	3
33v	Boven, van	Egbert Rintjes wed.	3
36v	Broersma	Jelle Nisses	2
38	Bruining	Jacobus	2
30v	Dijkstra	Harmen Cornelis	

2/v	Doornbos	Eling Gerrits	20v	Harkema	Sjoerd Tetmans	
5	Duif	Albert Durks	17	Heinsius	Gerrytje	1
13v	Elzinga	Albert Minnes	3	Heinsius	Hein Willems	3
40v	Esveld	Sijtje Waanders	3v	Heinsius	Cornelis Willems	4
13	Faber	Jan	11	Heinsius	Pieter Rommerts	4
5	Faber	Klaas Pieters	28	Heinsius	Willem Cornelis wed.	4
38v	Veen, van der	Sjoerd Ebis	13	Hempenius	Simk	1
8v	Veer	Cornelis Jans	18v	Hilwarda	Jouke	1
41v	Velthuisen	Joseph Mathijssen	30v	Hilwarda	Geertje Claases	2
14v	Venema	Antje	40	Hollander	Antje Jans	3
16v	Visser	Auke Jans	15v	Hollander	Jan Sytzes	3
13v	Visser	Haye Jans	12v	Hollander	Poyke	
16	Visser	Haye Pieters	14v	Holwida	Baukje Vilkes	2
21	Visscher	Jan Teunis	8	Holwida	Harmke Rienks	3
44v	Visser	Marijke Jans	43	Holwida	Nysje Pieters	3
39v	Visser	Pieter Jans	7	Hornung	Frederik	3
32	Visser	Sybolt Gerrits	25v	Hutting	Jurjen Sjoerds wed.	4
34v	Visser	Tjetske Symons	43v	Yflander	Stoffel Stoffels	3
33v	Visser	Trijntje Tietes	1v	Ysbrandy	Ysbrand Durks	
42v	Visser	Waander Jans	18	Jager	Tjeerd Sjoukes	7
23v	Visser	Wypk Rimmers	43	Janzen	Jacob Cornelis	1
42	Frankena	Aldert Eyzes	4v	Janzen	Jan Cornelis	3
41v	Frankena	Reitje Eyzes	46	Jansen	Pieter Cornelis	4
24	Vrij, de	Aaltje Sybes	26	Jong, de	Hessel	3
2	Vrij, de	Durk Klases	31	Jong, de	Meintse Reins	
40	Vries, de	Abram Paulus wed.	21v	Jong, de	Rein Pytters wed.	3
45	Vries, de	Bernt Everts	22v	Jong, de	Ruurd Hiddes	
45v	Vries, de	Foekje Johannes	3v	Jong, de	Tymen Hessels wed.	3
4v	Vries, de	Hendrik Meinderts	15	Jong, de	Tomas Durks	
11v	Vries, de	Jentje Hylkes	18	Jong, de	Hanne Rienks wed.	2
17v	Vries, de	Johannes Hanzes	34	Kammen, van	Gosse Johannes	
35v	Vries, de	Pieter Hanzes	18v	Kingma	Eelk Gosses	5
11	Gabini	Livius	5v	Koesvelder	Johannis	3
34v	Gorter	Trijntje Cristiaans	37	Kooy	Cornelis wed.	3
3	Gras	Berent Jeremias	10v	Koolker	Dooitje Thomas wed.	2
45	Gras	Janke Diederts	26	Krol	Jan Ages wed.	2
2	Gras	Jeremias Diederts	24v	Krol	Klaasjen Ages	2
41	Groot, de	Teunis Jochems	12	Kuip	Jan wed.	
6v	Haan, de	Jelle Scheltes	44	Kuyper	Geertje Rintjes	1
29	Haise, la	Antje	10	Kuyper	Hendrik	
31	Haise, la	Froukje	23v	Cuperus	Rinke	2
14	Haytema	Albert Pieters	36v	Lahaise, zie Haise, la		
26v	Haytema	Salling Pieters				

fol.	familienamen	voornamen	k.	fol.	familienamen	voornamen	k.
28v	Lootsma	Jacob Aukes	6	10	Zwaan	Ninke Tjeerds	8
39	Lootsma	Siebe Jacobs	1	6	Zwaan	Tjeerd Ninkes	1
1v	Mayeur	Beerend Jurjens ki.	1	27	Swart	Bartele Heeres	4
1v	Mars	Berend Jacobs		15v	Swering	Hendrik Durks	3
42v	Mars	Jan Andries	6	14	Swering	Hendrik H.	
7v	Meekhof	Sible	1	43v	Tessel, van	Janke Feikes	2
33	Meer, de	Sjerpje Fokkes	3	46v	Tresling	Pieter Thomas	3
50	Meer, van der	Sible Sytzes	4	37v	Tresling	Thomas	2
5v	Mensinga	Jantje Douwes		38v	Trip	Hendrik	8
11v	Meulen, van der	Teunis		19	Werf, van der	Aldert Clases	3
35	Mier	Hiltje Hendriks		9v	Werf, van der	Symon	2
29v	Mouthaan	Abel		34	Westendorp	Jan	
1	Mulder	Gerrit Gerrits	4	15	Westerbaan	Johannis Pieters	
27v	Okkes	Sjoerd Douwes wed.	6	7	Westerbaan	Cornelis Yges	4
45v	Pella	Pieter wed.	2	25	Wybrands	Hidde H.	
37	Pietersen	Hidde Reiniers		44	Wielingen, van	Jouk Alderts	1
37v	Pietersen	Sibbeltje Hiddes	1	16	Wielstra	Gerryt Eylerts	3
27	Pijpades	Sippe Stevens		20v	Wielstra	Koert Eylerts	
25v	Poelstra	Age Jottjes	2	7v	Wijngaarden	Abraham Geerts	3
17	Pol, van der	Durk Teekes	4				
4	Postuma	Arend Arends					
35	Postumus	Jan Piers	4				
19v	Pottjebier	Grietje Everts					
22	Rinksmā	Anke Rinkes					
42	Rondaan	Eyts Piebes	1				
29	Ronner	Hendrik Rienks	3				
38	Roos, de	Cornelis	4				
12	Rosijn	Lijsbet Karels	4				
26v	Ruiter, de	Jacob Benedix	4				
12v	Ruiter, de	Symon Benediks					
28v	Schillinga	Auke Douwes	2				
19v	Zee, van der	Wilke Jans	6				
23	Sennip	Pieter Johannis	2				
46	Siedzes	Gerben Sieses	3				
4	Sinderen, van	Sipke	5				
29v	Slotter	Hylke Ages	5				
21	Smid	Aaltje Johannes					
16v	Stalman	Auke Gosses	6				
9	Stellinga	Jacob Ruurds	4				
8v	Stellinga	Ruurd Piers wed.	3				
9v	Stellinga	Wybren Ruurds	3				
41v	Stoker	Wybe Reins	1				
25	Suidman	Jacobus B.E.					

geweld' dat men de wetten niet mag toornen. Het is de
gegeven hebben. Het is de wetten. Het is de wetten.
Stavenen geweldig. In gemeenten met fashane linnen
tenen. Het is de wetten. Het is de wetten.
von Stavenen geweldig. Het is de wetten. Het is de wetten.
erflijken Stavenen, wat wij a niet gemeenten hebben.
So weder wij erinnen. Het is de wetten. Het is de wetten.
kinderen. Het is de wetten. Het is de wetten.
niet maakt het verval. Het is de wetten. Het is de wetten.
het vermindert. Het is de wetten. Het is de wetten.

gegebener Caspar Cuntzberg, Claus Probst, Johann
Hoffmann sind ihren byfchtern das in dieses
wage würdy he künften mit gebirnen

2) a) verordnet
Wir verordnete
Cöllnischen gemeiner Kentscher Cänge in der Stadt Cölln
versamte auch dem Allen gestrengen Hochgelobten
Fürsichtig Znsamen und weisen Herrn, Verwaltern Amts Rende

Sächsischen, Koggen pflügen und Befelsabtheilung des Königs
 Reich Dänemark und Norwegen Schweden und andere
 nordische Länder und Fürstenthümer Bann, Krielandt,
 preußen und darin zugehörigen Stetten, Gänsern usw.
 glücklichen in was wurde Standt und Condition die sein
 und west in gemein und jeder männlichen nachs erbe
 King meers freundschaften großes und willigen stiert
 gutlich zu wissen und nur vernemen, das die
 Erbkahren unsere guten Freunde Pruzzen, Schiffer
 und Rath der Stadt Stavoren in West Preussen
 gelegen, uns of gegenwärtigen unsers Colliischen
 Leithenheit genommen Deutscher gehaltenen Bykomst allhier
 in Cölln auch dagweisz durch Frau Bades
 Sendboten fürbringen durch das in etlichen Könige
 Landen und Stetten, Das die deutsche Anseebefreit und
 mit privilegien begnadigt sein und ihre burger und
 in mehren handlung und wahrung gebracht zu der gemein
 der Erbkahren Ansee privilegierten beschwende und wann und wann
 die 7. und 8. october 1555

den zu wenig auszuweisen, denn die gleichmässige
schöne und verwante Stelle gehalten und darüber nicht

d

die von Staveren abgedacht an

der Staveren

haben und also von uns aus wenigstens

in der letzten der Arise exuriret und gewartet, Bitten

auf ihr Gütlichkeit, - Segende nicht an den, der

erkennen können, und gelangt derwegen am Felt, und

und erste und mehrte den welchen gegen wärtigen

Contification farthont dieselbe sehen oder hören lesen

flaisig und freundlich bitt und bogehr. Sie wollen

von Staveren und ihre Burgen und Zugessene wie

glieder der deutschen Arise erkennen annehmen und

auch der loblichen privilegien der deutschen Arise

deutschen Arise Stetten genießen und gebühren

beschwerde des

Erbsche Stren! Ers: und macht unsers Vermögens!

verdienen, und das zu erkund haben wir

bahren Mathe der Stadt Cölln geboten diese

mit ihrem anhangenden Siegel zu befehlen, die

Winkten dem

Amo

10kt 49

St Odulfus klooster

Omstreeks het jaar 1000 stelde een onbekend schrijver de bijzonderheden te boek, welke hij uit den volksmond had opgevangen omtrent een zekeren Odulfus, die onder de regering van Lodewijk den vrome priester in staveren was geweest en later door de Westfriezen als heilige werd vereerd. In staveren heette door zijn tussenkomst ontelbare wonderen zijn geschied.

Deze Odulfus was naar Friesland gezonden door bisschop Frederik van Utrecht, met de opdracht een kerk te bouwen in Staveren, vermoedelijk op de plaats waar de Nafele in het Vlie kwam (ongeveer in het jaar 838). Het klooster is toen nog niet gesticht, dat gebeurde pas enige eeuwen later. De geestelijken die in Staveren woonden, waren door Andreas van Kuik, de bisschop van Utrecht, vervangen door broeders en zusters uit Oostbroek bij Utrecht. Ook schonk de bisschop al z'n rechten en inkomsten aan de kerk van staveren en plaatste op hun verzoek een Abt met een twaalfstal monniken in de stad. Vanaf die tijd zal er vermoedelijk sprake zijn van een klooster, dat de naam St. Odulfus klooster kreeg. In het jaar 1200 stelde paus Innocentius III, het klooster onder gezag van de Heilige Stoel. De kerk van de stad kwam geleidelijk, onder beheer van het klooster. De abt van het klooster had grote macht, verleend door de paus Innocentius III. Binnen zijn district had zelfs een bisschop niets meer in te brengen.

In friesland zelf moet het klooster zijn machtspositie hebben behouden gedurende de 14^e eeuw. In de 15^e eeuw zijn veel kerken onder ander toezicht geplaatst. De grote vijand van het klooster was de zee, het oude Staveren lag westerlijker dan tegenwoordig en het klooster lag nog ten noordwesten van de stad. Toen in de 13^e eeuw de zuiderzee en de Noordzee samenwerkten tot het wegschuren van de gronden, begon de ligging van het klooster gevaarlijk te worden. In 1230 vinden we hierover een eerste oorkonde van dien aard. Vijftig jaar later waren de broeders van het klooster zeer arm, vermoedelijk door verlies van landerijen e.d. aan de zee. In 1307 stond het klooster aan de rand van de zee en in 1318 was het in diep verval, Vijf jaar later, in 1323, schrijft bisschop Jan van Driest, dat twee torens en een groot deel van het klooster en de bijgebouwen in puin zijn vervallen, zoals hij zelf heeft gezien. Hij beveelt de verarmde monniken in elders liefdadigheid aan.

Omstreeks 1340 wordt er binnen de stad een nieuw hospitaal ingewijd wat vermoedelijk een begin van het nieuwe klooster, wat in het zuiden van staveren staat en een "hard dak" bezit, wat betekende dat het met pannen gedekt was. In de oorlog met de Beierse vorsten heeft het klooster dienst moeten doen als versterking en verduurde het de eerste aanvallen, als de meest voorruit geschoven post. Het nieuwe klooster had zoals gezegd een hard dak. Dat dit grote voordelen had, bewijst de brand in 1420, toen er in de stad 500 houten huizen "uiteraard met rieten daken" verbranden en het klooster gespaard bleef. De stad werd na deze verschrikkelijke brand ingekrompen, zodat het klooster weer buiten de stad kwam te liggen. Daar ook het water weer opdroog (de St. Elisabeth-vloed. 1421), kwam het idee naar voren om het klooster te verplaatsen naar Rijs. Dit alles was natuurlijk slecht voor de kloostertucht en we krijgen dan ook geen fraai beeld van de kloosterlingen. Zo deed omstreeks 1485 de Abt Agge veel van zich spreken, door zijn strijd tegen de Galema's en de Vetkopers. Ongebondenheid, vechtpartijen en partijschappen vierden hoogtij, zodat het aanzien van het klooster hard achteruit ging. Dit heeft waarschijnlijk de latere reformatie in de zuidwesthoek sterk bevorderd. In 1495 is het St. Odulfus klooster definitief overgeplaatst naar Hemelum en dus uit Staveren verdwenen!

St. Odulfus zoals hij voorkomt op het proostzegel van Varlar (13de eeuw)

. St Odulfus zoals hij voorkomt op het proostzegel van Varlar, 13^e eeuw

St Maria Magdalena Klooster

In het noorden van de stad stond het begijnenklooster van Augustijner orde. Gewijd aan Maria Magdalena. Ongeveer vanaf 1435.

“Het klooster was schoon van aanleg, en voorzien met ‘eene fraaie kerk en lommerijk geboomte, doch allengs verarmd”!

De zusters betaalden elk jaar 2 beierse guldens voor de landerijen die ze buiten het klooster gebruikten. De burgemeesters en schepenen van Staveren verplichtten de gezusters van het klooster de zeedijken mee te onderhouden, voor zover de bij het klooster behorende landerijen en huizen daar aan gelegen waren.

De zusters mochten alleen voor zichzelf, bakken en brouwen, maar spinnen, weven en naaien en breien was ook geoorloofd voor lieden buiten het klooster, waarzij de kost mee verdienden. Hier stonden achttien weefgetouwen, en een halve braspenning was 't weefloon van elke slijting. Zij bezaten het poorterecht, terwijl magistraat en gemeente beloofden haar behulpzaam te zijn, waar het de voorrechten gold, door den paus verleend.

De goederen welke een kloosterling bij haar opname bezat, bleven voor eeuwig aan de zusters, maar wat zij na dien tijd mocht erven, moest na haar dood aan de familie komen.

Het klooster werd in 1549 in brand gestoken, door “eene gelderse begijne, omdat zij door de moeder van 't klooster volgens hare gedachten, ‘onder eene al te strenge tucht gehouden werd”! De gouvernante maria van Hongarije gaf bevel, dat het “niet weder zou worden opgebouwd”. De begijnen begaven zich daarop naar Tzummarum. In 1773 stond er in het noorden van de stad nog een overblijfsel van dit klooster. Het stond aan de “zijperstraat”, die achter de “smidstraat” liep en de Zijperstraat kwam uit op het hellingpad, aan de oostkant van de “ponthuizen”.

Waar nu ongeveer het pad van de voormalige “kleuterschool” ligt, liep destijds een straat, die de Kloosterstraat” heette. Deze benaming zal ongetwijfeld verband hebben gehouden met het Begijnenklooster, dat daar in de buurt stond. Ook de St. Maria kerk, die in 1531 werd afgebroken, stond dicht in de buurt van dit klooster. Het godshuis van staveren is verkocht op 17 december 1552 door de pater, aan keizer Karel de vijfde, voor een som van 1350 pond van 40 groot” Het gehele erf van het godshuis van Staveren, gelegen bij het huis van staveren onlangs verbrand. Streckende uit het midden deur de stad loopende diep, tot aan de veste of walle, de daer het Cloister met een andere van dien opgestaen heeft”!

St Maria Magdalena dag 22 juli

De Heilige Maria Magdalena is een bijbels figuur uit het Nieuwe Testament, waarin wordt vermeld dat zij behoorde tot de groep van vrouwen die Christus vergezelde op zijn tochten.

Magdalena betekend 'van, uit magdalena'. Magdala of Magadan was een stadje op de westelijke oever van het meer van Galilea.

Lucas noemt haar niet gewoon Maria Magdalena, maar zegt 'Maria, die Magdalena genoemd wordt'. De Bijbel geeft niet veel informatie over haar, in Lucas staat dat Jezus haar bevrijdde van zeven duivelse geesten. Zij volgde Jezus vanuit Galilea naar Jeruzalem, en was aanwezig bij de kruisiging en de graflegging. In Johannes staat dat zij de opstanding van Jezus heeft meegemaakt en dat zij de eerste was die hem zag na zijn opstanding.

Informatie;

Augustijner orde;

Groepen mensen, verbonden aan kathedrale kerken, die leefden in gemeenschappen die bekend waren als 'colleges'. Velen waren wetenschappers.

Begijnen

Groepen gewone vrouwen, die leefden in gemeenschappen die waren opgedragen aan God, maar die niet waren afgeschermd van de buitenwereld, zoals nonnen. Ze onderwezen en deden maatschappelijk werk, en verschaften de mogelijkheid voor hen die geen geld hadden om in een klooster te gaan toch een godsdienstig leven te leiden.

rapport: „De grote stukken, zo goed mogelijk naast en tegen elkaar gelegd (van aan elkander passen is geen sprake) vormen een soort boomstamkano. Enkele stukken, die goed glad en gelijkmatig uitgehakt zijn, geven een deel van de bodem, de kim en een gedeelte van de zijwand weer. Aan andere stukken, eveneens hol bewerkt, doch zowel van anderen als opzij schuin toelappend, is te zien, dat zij hebben behoord tot het voor- of achtergedeelte van de kano. De eigenlijke eindten ontbreken evenwel. De lengte van de boot werd geschat op ongeveer 7 meter. Zowel de bodem als de wanden zijn plm. 4-5 cm dik eikenhout. In enkele van de losse, dikke stukken bevinden zich plm. 1/2 cm wijde, ronde gaten, waarin – bij wijze van houtverbinding – eiken nagels zijn geslagen. Bij een ander kort stuk had men een strook hout van enkele centimeters dikte en 10 cm breedte laten staan. Typisch was een knietje, of althans een stuk hout, dat daaraan deed denken. Uit hetzelfde water is al eerder een Romeinse munt gebaggerd uit het tijdvak 114-132 na Chr., alsmede een speerpunt. De overblijfselen van dit bootje van Oss bevinden zich in het Gemeentelijke Museum aldaar. Er is thans geen kano meer uit te reconstrueren. Zekerheid omtrent de ouderdom is er dus niet, hoewel gesteld mag worden, dat een neolithische of Bronstijd-ouderdom onwaarschijnlijk lijkt. De Romeinse vondsten behoeven geenszins iets met de kano van doen te hebben.” Opmerkelijk is in *Petrus’* beschrijving het voorkomen van boorgaten met houten nagels, die overigens stellig niets te maken hebben met bepaalde constructies en het genoemde strookje hout van enkele centimeters dikte en 10 cm breedte, dat bij het uitknappen is blijven staan. Hierin mogen wij wel hetzelfde herkennen wat ook voorkwam in de kano van Oud-Terbregge en dat vermoedelijk als een verhoginkje voor een dolfje, of als steun, mag worden geïnterpreteerd.

Kano van Daarle

In het najaar van 1933 werd in Twente een uit een boomstam vervaardigd schip gevonden bij Daarle, dat als de boomstamkano van Daarle kan worden aangeduid. De kano kwam aan het licht bij het winnen van ijzeroer uit de Linderbeek. De juiste ligging van het schip was niet meer na te gaan, want toen *Hijsseler* werd gewaarschuwd was de vondst reeds uitgegraven. Volgens degenen, die met de oerwinning bezig waren, had het scheepje onder de oerlaag gelegen. Dit geeft evenwel geen mogelijkheid voor datering. De afzettingen van de beek geven evenmin dateringsmogelijkheid omdat uit een milieu, waarin veel erosiemateriaal van elders voorkomt, geen betrouwbaar pollenspectrum verwacht kan worden. Het gevonden bootje was van kleine afmetingen, vervaardigd van eikenhout, met een zeer gelijkmatige wanddikte. Helaas ontbreken voor- en achterstevedengedeelten, maar de boorden lopen naar elkaar toe en omhoog in de eindten, waaruit duidelijk blijkt, dat wij hier te doen hebben met een vrij scherp ge-

maakte boot. Het vertoont in dit opzicht overeenkomst met de kano van Kuñire in de Noordostpolder, waarvan het gevonden gedeelte eveneens scherp gebouwd bleek te zijn. Het schip van Pesse daarentegen is duidelijk stomp. De boot van Oud-Terbregge is niet geheel stomp, doch ook niet scherp gebouwd geweest en is dus een tussenvorm. De boot van Oss geeft de indruk, dat ook aan een min of meer scherp gebouwd vaartuig gedacht zal mogen worden.

Bij het schip van Daarle kon nog worden waargenomen, dat dwars op de lengte-as van de romp, op vrijwel gelijkmatige afstanden kleine, ronde gaatjes waren geboord voor houten pennetjes. Dit waren geen restanten van zijtakjes, maar bewust geplaatste penen, die echter niet met bepaalde constructies geassocieerd moesten worden, doch moesten herinneren aan de bouw wijze, die ook blijkens *Nootboom’s* gegevens in Indonesië werd toegepast, van het plaatsen van penen van gelijke lengte, die de wanddikte voor het verwijderen van het hout konden doen bepalen.

Tenslotte zijn er de beide vondsten van 1961: de boomstamkano uit de Escher Stroom tussen Haaren en Esch en die van Stavoren.

De kano van Stavoren

De kano van Stavoren werd gevonden tijdens de door *Halbertsma* geleide opgravingen van een gedeelte van de laat-middeleeuwse banzestad. Het scheepsfragment was daar oorspronkelijk gebruikt als vul- of stophout voor de houtconstructie van een werv, dat tijdens de opgraving aan het licht kwam. Het bleek slechts een deel te zijn van een kano. Een andere bestudering bracht de conclusie, dat het een boomstamkano-fragment betrof en wel een stevedengedeelte, lang en smal vooruitstekend, breder aan de schepzijde en scherper toelappend. Aan de bovenzijde, rechtstandig onlaag in de steven, is een klein gat geboord. Er is geen duidelijke kim waarneembaar, dus geen geprononceerde scheiding tussen bodem en wand. De lengte van het vaartuig, noch de breedte of diepte is meer te bepalen, gezien het geringe, dat is overgebleven. De nu nog aanwezige lengte bedraagt 280 cm, de breedte 59 cm en de hoogte van de steven is 24 cm. Aan de hand hiervan kan worden gesteld, dat de holte van de kano zo ongeveer aan deze stevenhoogte gelijk geweest zal zijn. In dit restant komt geen ongepaarde overdwarse verhoging voor, wel bevonden er zich vrij talrijke penen in het hout, welke in twee groepen – kleinere en wat grotere – zijn te onderscheiden, maar welke overigens geen bepaalde, waarneembare constructiefunctie gehad kunnen hebben. De bovenkant van de kopse eindten van de penen binnenhoofd zijn niet uitstekend, glad bij de bodem af en hebben dus geen verbindende taak gehad. De meeste pengaatjes en daarin voorkomende penen moesten zeker origineel bij de kano behoren en hebben wellicht ook weer gediend bij het bewerken van de stam op de juiste, gewenste dikte. De bodem is glad afgewerkt.

Het schip vertoont geen herkenbare vuurbewerkingssporen. Het eikehout is in zeer slechte conditie, waardoor het bewaard gebleven deel in vele kleine stukken is gebroken. Aan de buitenzijde bevond zich aan één kant van de kano, in het opgaande gedeelte, op twee plaatsen een dun, smal, min of meer half rond latje, dat met ijzeren spijkertjes was vastgemaakt op het hout. Daaronder bevond zich een hoeveelheid sterk bijeengeperste plantenresten. Deze waren nog herkenbaar als wolfsklauwen, een plantensoort, die thuishoort in beschaduwde bosgebieden of vochtige heidevelden.

Wat de functie van deze bewust aangebrachte wolfsklauwen-bedeckking geweest kon zijn kunnen wij slechts gissen. Vermoedelijk heeft men dit materiaal gebruikt ter afdekking van een slechte plaats in het hout, hetgeen nu niet meer waarneembaar was, daar een deel van het scheepje was verdwenen. Er zou een scheur geweest kunnen zijn op de plaats waar nu het aansluitende boordgedeelte ontbreekt. Ook in Engelse kanovondsten heeft men dit principe wel geconstateerd. Interessant is, dat men hierin dus in wezen de bedoeling kan herkennen van het breeuwen met mos, haar (wol) en andere vezels, dat vele eeuwen lang bij de meer gecompliceerde scheepsbouw is gebruikt. De Engelse vondsten spreken van mos. Daar evenwel de mossen niet met name worden genoemd, geeft dit weinig zekerheid omtrent de gebruikte soorten. De *Lycopodium*-resten laten zich voor niet-biologen niet zo gemakkelijk in deze vrij ongunstige situatie onderscheiden van diverse mossosorten.

De vondstomstandigheden en de ijzeren spijkertjes bepalen nagenoeg de ouderdom van deze boot van Staveren op niet zo heel lang vóór de twaalfde eeuw. Het vaartuig moet hebben afgedaan toen het als vulhout werd gebruikt en er mag worden aangenomen, dat het scheepje van zeer hoge ouderdom kan zijn geweest toen het voor het genoemde doel dienst ging doen. Een andere vraag is evenwel of deze kano een autofotoon vaartuig geweest zal zijn. Immers in de Scandinavische landen hebben de boomstamkano's zich lang gehandhaafd en, naar *Ole Crumlin Pedersen* ons mondeling meedeelde, zijn er enige middel-eeuwse kanovondsten uit Denemarken bekend.

De uitgebreide relaties van de Staverse handelaren zouden zeer wel tot het meenemen van een boomstamkano van elders geleid kunnen hebben. Import van de kano van Staveren is mogelijk gezien het feit, dat ook van latere tijden dit meebrengen van kleinere scheepjes wel bekend is. In enige musa bevinden zich Eskimobootjes, die lang geleden meegebracht of uit particulier bezit in de musea verzeld geraakten. Er kunnen zich wat dat betreft vreemde gebeurtenissen voordoen. In 1937 verspeelde iemand in het IJsselmeer – onder de kust van Naarden-Muiderberg – een boomstamkano, die door een Nederlandse stuurman van de grote vaart van de westkust van Afrika was meegebracht. De lengte was ongeveer $5\frac{1}{2}$ meter, de houtsoort nogal week, het geheel was licht van gewicht

Het is niet onmogelijk, dat dit scheepje in Zuidelijk Flevoland wordt teruggevonden. Overigens is het geenszins onmogelijk – mede getuige de vondsten in ons omringende landen – dat ook in Nederland boomstamkano's in de late Middeleeuwen nog inheems waren.

De kano van de Esche Stroom

Tenslotte is een boomstamkano bij kanalisatiewerken gevonden in de Esche Stroom in Noord-Brabant. De vondst kwam aan het licht op een plaats waar de oude stroom door het kanaal werd gesneden in verband met een bochtafsnijding. De boot is tenslotte met de dragline opgehaald, nadat hij enige malen weer was teruggevallen. Het vaartuig lag ongeveer 4 meter onder het maaiveld, ofwel ongeveer één meter beneden de waterspiegel. Er was bij de bodemverkenning noch in het slootprofiel – voor zover bereikbaar – noch in de uitgeworpen grond, die deels langs de stroom was uitgeschoven met een bulldozer, veen te vinden. De kano is van eikhout gemaakt en vertoont een duidelijk iets afgeplatte buitenonderzijde, naar voren en achteren wat oplopend. Het juiste verloop was niet aan te geven omdat met enige vormverandering rekening moest worden gehouden. De rijzing van de stevens was evenwel evident. Binnenboord was er een duidelijke, zelfs opvallende kim als bijna haakse scheiding tussen de zeer platte binnenbodem en de opstaande zijwanden. Deze geprojecteerde kimlijn is van de eerdergenoemde kano's niet zo bekend. De gehele boordhoogte kon worden vastgesteld. De teruggevonden lengte bedraagt 290 cm, de grootste breedte plm. 48 cm, de boordhoogte op de plaats waarop het boordfragment kan worden gepast bedraagt 35 cm; 29 cm van binnen genomen. De grootste wijde op de bodem tussen de beide treflijnen tussen bodemvlak en opstaande boorden is 38 cm, iets smaller verlopend naar de stevens, de bodemdikte varieerde van 6 tot 9 cm. Het stevengedeelte geeft – hoewel ernstig beschadigd – niet de suggestie van een scherpe bouw, eerder zelfs van een omhooggaand stomp einde, dat sterk verdikt is om versteviging te geven aan het warrige hout, waarin duidelijk de sporen van zijtakken of wortels waarneembaar zijn. In het vaartuig – dat dus maar klein en smal was – zijn geen sporen gevonden van uitgespaarde gedeelten van boorden en wanden, evenmin is er ook maar ergens een pengat of houten pen aangetroffen. Hoewel het hout zeer donker van kleur is behoeft dit niet te betekenen, dat vuur zou zijn gebruikt om de stam uit te hollen. Eikehout vertoont nu eenmaal heel dikwijls – na een langer verblijf in de grond – een donkere, soms zelfs blauwzwarte verkleuring. Op typologische gronden is datering niet mogelijk en bijvondsten zijn niet zekend.

Een boomstamkano van Alblasveld

Tijdens de aanleg van de Alblasveldse vaart, in de jaren twintig van de twintigste eeuw, werd bij Al-

=Stavoren

Op de kaarten van Emmius en Blaeu, resp 1616 en 1649 wordt geen werf afgebeeld

zonder datum: te koop de timmerhelling van de old-burgemeester Inthema /Feenstra

07-05-1615	Heero Reijns	schipstimmerman en Mary Syourds dochter echteluiden tot Stavoren kopen' zeeckere twee camers ende timmerhuys met d'hellingh ende alle t' gereedschap vandien' staande te Harlingen /Harlingen procl. T 2 fo 560
01-03-1663	Jan Clasen	heeft boelschuld bij Harmanus Botma secretaris van Ylst en cedeert hem daartoe schuittbrief ad 100ggls /RAF Haskerland 79 fo 5vo
21-01-1669	Wybbe Greols	wijlen burger en schuijtemaacker binnen Stavoren; zijn crediteuren verkopen ter dekking van zijn schulden een door hem nagelaten huis in Ylst, bewoond door Pijtter Hoijtis /RAF IJlst 26 fo 43ro
13-05-1680	Jan Clasen	mr.scheepstimmerman; Wijbe Ages debet 1305cgl wegens een nieuwe schuite /RAF Wymbrits hyp 93 fo 23 op fiche 6150/10
25-07-1709	Greeult Abes	mr.schuitmaker; verkoopt land /Doniaw. reces en proclbk. fo 96ro
14-03-1710	Greelt Abes	mr.scheepstimmerman; Gauke Jolts uit Oldeboorn debet 1500cgl en een gouden ducaton wegens een niuw schuitehol, 66 x 14 1/3 x 4 1/2v op de welling /RAF Haskerland 83 fo 97ro
27-10-1713	Wouter Dooytes	scheepstimmerman test. /RAF HvF civ.sent. 9708
24-10-1715	Tuenis Jaytes	scheepstimmerman; debet 775cgl aan Sipke Epkes uit Workum i.v.m. helling die hij van zijn broer Douwe Jaytus koopt. Anne Hendriks, scheepstimmerman uit Sneek staat borg /RAF Stavoren 40 fo 109vo
14-03-1718	Greelt Abes	mr.scheepstimmerman heeft een nieuwe schuite gemaakt voor Gaucke Jolds, schuitevoerder te Oldeboorn. Debet 216cgl aan Dirck Minckes mr.smid te Stavoren wegens het ijzerwerk /RAF Utinger 44 fo 23ro
08-08-1718	Pijter Wijbes	mr.scheepstimmerman en burger; Hobbe Annes, schipper tot Terhorne, debet 1050cgl als toehaak op zijn oude schuite wegens een nieuw smakschiphol, 73 x 17 1/2 x ruim 5 1/2vt met daar te boven een handgifte van 350cgl. Cessie aan Sipke Epkes uit Workum tegen betaling van 1050cgl /RAF Utinger 45 fo 19ro
10-08-1719	Pier Wybes	mr.scheepstimmerman en burger; Heere Pijters, schipper tot Terhorne, debet 750cgl als rest van meerder wegens een nij aangewandelde schuitehol cum annexis, 63 x 13 1/2 x 4v 2d /RAF Utinger 45 fo 57ro
16-03-1723	Olke Annes	scheepstimmerman test. /RAF HvF civ.sent. 11237
25-12-1723	Pijter Wijbes	mr.scheepstimmerman; Rouke Gerrits, schuiteschipper te Terhorne, debet 1150cgl als rest van meerder wegens een nieuw tialke schuitehol, 65 x 14 x 4 1/4vt /RAF Utinger 45 fo 83vo [error]
27-07-1725	Pijter Wijbes	heeft een nieuwe tialke schuite gebouwd voor Tiebbe Jelties, schuiteschipper te Terhorne, die debet 290cgl als rest van meerder aan Wijbren Thomas, mr.smid te Stavoren, wegens het ijzerwerk /RAF Utinger 45 fo 129ro
04-02-1726	Douwe Reyns	mr.scheepstimmerman /RAF IJlst 16 fo 194ro
30-08-1727	Douwe Reins	mr.scheepstimmerman; Ane Edsgers uit Wartena debet 1150cgl als rest van meerder wegens koop van een nieuw smakschiphol, 74 x 18 x 6vt /RAF Idaarder 76 fo 262vo
02-06-1730	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; koopt voor 875 cgl de werf, huis en timmerschuur aan de vleugel van de Noordersluis uit de

		geweigerde boedel van zijn overleden ouders /RAF Stavoren 40 fo 64ro
22-05-1730	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman debet 350 cgl tot betaling van de onkosten en taxatie van de gereedschappen van zijn gekochte helling /RAF Stavoren 40 fo 63ro
19-02-1732	Abel Griolts	scheepstimmerman eiser, Theunis Jaites gedaagde /RAF HvF civ.sent. 12495
19-02-1732	Theunis Jaites	gedaagde, Abe Griolts eiser /RAF HvF civ.sent. 12495
06-07-1735	Pijtter Wijbes	helling van; Rouke Jeltjes, schipper te Terhorne, debet aan Pijtter Wijbes en Wijbe Pijtters mrs.timmerluiden te Terhorne 400cgl wegens verschoten penningen, met als onderpand specialijk mijn nieuwe smakschip nu getimmerd op /RAF Uttinger 46 fo 149ro
03-07-1743	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman debet een eeuwige jaarlijkse rente ad 12cgl aan Thomas Wiaerda te Stavoren wegens een stuk land voor een nieuwe kanthelling en het recht van overpad /RAF Stavoren 42 fo 227
26-10-1743	Pieter Wybes	scheepstimmerman, 57 jr /RAF HvF civ.sent. 13516
23-01-1744	Wypke Reytjes	scheepstimmerman; debet 30 cgl 11 strs aan Hylke Jantjes mr.zeilmaker in Stavoren /RAF Stavoren 40 fo 2
20-04-1744	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; Crelis Vierds uit Medemblik debet 999 cgl na een handgift van 351 cgl wegens nieuwe coffe of veerschiphol lang over steven 58 vt wijd 15½ vt en hol op het berghout 4½ voet /RAF Stavoren 40 fo 7
30-04-1744	Pieter Wybes	timmerhelling van mr.scheepstimmerman; heeft gebouwd voor Jacob Durks nieuw smakschipshol, lang over steven 76 wijd 18 en hol op berghout 5¼ voeten /RAF Stavoren 40 fo 14ro
20-03-1745	Piter Wybes	mr.scheepstimmerman; Hendrik Poules debet 250 cgl na een handgift van 101 zilveren ducats wegens een nieuwe coffe en ballast schuyte lang over steven 42 voet wijd 10¼ voet en op syn boord hol 4¼ voet /RAF Stavoren 40 fo 23ro
06-03-1745	Greelt Abes	overleden; den 6 Greelt Abes beluyt /RAF DTB 688a
30-03-1745	Tuenis Jaytus	mr.scheepstimmerman; debet aan Sipke Epkes Houtkoper tot Workum 8539 cgl wegens houtwaren en vorige leningen /RAF Stavoren 40 fo 109ro
08-04-1745	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; Willem Cornelis uit Stavoren debet 1000 cgl plus een handgift van 400 cgl wegens een nieuw coffeschipshol lang oversteven 158 wyd 16 en hol op syn berghout 4½ voet /RAF Stavoren 40 fo 24vo
13-12-1745	Marten Everts	scheepstimmerman debet 50 cgl /RAF Stavoren 40 fo 44ro
07-04-1746	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; Jan Siente uit Colthorne debet 750 cgl na een handgift van 750 cgl wegens een nieuw coffescheeps hol lang over stevens 62 wyd 15 en hol 4 ½ voet /RAF Stavoren 40 fo 54ro
19-04-1746	Jan Tuenis	mr.scheepstimmerman; debet Wibren Hofhuys houtkoper in Zwolle 486 cgl wegens koop van 65 eiken stukken timmerhout /RAF Stavoren 40 fo 60ro
12-05-1746	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman debet aan zijn broer Anske Greelds 500 cgl /RAF Stavoren 40 fo 61ro
26-11-1746	Jan Tuenis	mr.scheepstimmerman; Olke Jans uit Stavoren debet 1215 cgl wegens een nieuw coffeschipshol lang over steven 54 wyd 15 en hol 6 voet /RAF Stavoren 40 fo 69ro
30-03-1747		equipage, ballast en reparatie op twee nieuwe kanthellingen voor weinige jaren aangelegd /Stads- en Dorpskroniek I, p. 106
10-09-1747	Jan Tuenis	mr.scheepstimmerman; debet aan Willem Hofhuijs houtkoper in Zwolle 461 cgl wegens koop van 65 stukken eiken hout, timmerhout /RAF Stavoren 40 fo 79ro

08-12-1747	Jan Tuenis	mr.scheepstimmerman; debet aan Willen Hoffhuijs houtkoper in Zwolle 475 cgl wegens een scheepsladinge eiken timmerhout /RAF Stavoren 40 fo 81ro
xx-xx-1748	Abe Greelds	scheepstimmermansbaas NW /RAF Quotis.
xx-xx-1748	Jacob Rinnerts	schipstimmermansknegt NW /RAF Quotis.
xx-xx-1748	Jan Tuenis	scheepstimmermansbaas NO /RAF Quotis.
xx-xx-1748	Pieter Wiebes	scheepstimmermansbaas NW /RAF Quotis.
xx-xx-1748	Renke Mennes	schipstimmermansknegt NW /RAF Quotis.
xx-xx-1748	Tuennes Jaytius	oud scheepstimmermansbaas NW /RAF Quotis.
xx-xx-1748	Tymmen Jurjens	scheepstimmermansknegt NW /RAF Quotis.
xx-xx-1748	Willem Jans	scheepstimmermansknegt NW /RAF Quotis.
10-05-1748	Abe Greelds	mr.schipstimmerman; Huyte Anskes uit Stavoren debet 350 cgl wegens nieuwe ballastpraam /RAF Stavoren 40 fo 92ro
01-05-1749	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; Claas Hiddes uit Stavoren debet 400 cgl wegens nieuw coffeschuithol lang over steven 40 voet wijd 16 voet en 4 duim en hol naar advenant /RAF Stavoren 40 fo 104ro
01-05-1749	Pieter Wiebes	mr.scheepstimmerman; Jan Jezemias uit Stavoren debet 430 cgl na 820 cgl handgeld wegens een nieuw smakschip lang over steven 84 voet wijd 18 voeten en hol 4 ½ v als beurtschip van Stavoren op Enkhuizen & vice versa /RAF Stavoren 40 fo 107ro
01-09-1749	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; debet aan Dirk Hinlopen in Workum 2000cgl wegens eiken balken /RAF Stavoren 40 fo 142ro
04-10-1749	Pieter Wybes	mr.scheepstimmerman; Claas Rienx uit Leeuwarden debet 1125cgl na een handgift van 300cgl wegens nieuw scheepshol, lang over steven 62, wijd 14 en hol 4¾ voet /RAF Stavoren 40 fo 110vo
24-10-1749	Pieter Wijbes	overleden /RAF DTB 688a
30-10-1749	Tuenis Jaytjes	begraven in de kerk /RAF DTB 688a
22-02-1751	Jan Teunis	mr.scheepstimmerman; Pieter Harings, veerschipper uit Stavoren debet 600cgl wegens helft van nieuw schipshol, lang 54, wijd 15 en hol op het berghout 4½ voet. Cessie van deze bijlbrief aan Jan Jelles Hollander molenaar en schipper uit Stavoren /RAF Stavoren 40 fo 132ro
22-02-1751	Jan Teunis	mr.scheepstimmerman; Jan Ruurds veerschipper uit Stavoren debet 880cgl wegens helft van nieuw coffeschiphol lang 54, wijd 15, hol op het berghout 4½ voet /RAF Stavoren 40 fo 133vo
13-03-1751	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; debet 300cgl aan Thomas Rommerts burgemeester in Stavoren /RAF Stavoren 40 fo 140vo
08-06-1751	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; Dirk Nannes uit Wieringen debet 1600cgl na een handgift van 1480cgl wegens nieuw ligterschips hol lang over steven 67, wijd 18 voet en 4 duim en hol op zijn berkhout 6 voet en 6 duim /RAF Stavoren 40 fo 146ro
16-10-1751	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; Gemt Symons uit Enkhuizen debet 1183cgl 14strs wegens geleverde houtwaren, reparaties en arbeidsloon aan zijn ligterschip de Koning Salomon /RAF Stavoren 40 fo 210ro
16-03-1753	Abe Greelds	mr.scheepstimmerman; Tjalling Jans veerschipper tot Stavoren debet 35cgl 18st wegens reparaties aan zijn veerschip /RAF Stavoren 40 fo 265vo [voor Abe Greelds van der Werf zie LC 31-01-1767]
26-10-1754	Jan Teunis	mr.scheepstimmerman en curator over de dochter van wijlen Cornelis Sjoerds en Grouk Teunis; Sijdze Jacobs veerschipper tot Stavoren debet 350cgl /RAF Stavoren 40 fo 294vo

xx-xx-1756	Wigle Pieters	werf van; heeft een smak-schip, 86 x 18 ½ x 7 ¾ vt, de Jonge Reinier, gemaakt dat op 16-12-1769 opnieuw verkocht wordt /LC
14-08-1761	Abe Greelds	begraven te Stavoren /RAF DTB 688a
04-11-1764	Greelt Minnes	mr.scheepstimmerman; Ele Martens, schipper te Terhome, debet 599cgl 19st 8p aan Ate Harmens, groot schipper te Woudsend, wegens verschoten penningen met als onderpand zijn 1/16 portie in zijn nieuw coffeschip, de Jongste Jacob ende Geertruit, getimmerd door /RAF Uttinger 48 p 165
26-03-1765	Jan Theunis	scheepstimmerman, 50 jr /RAF HvF civ.sent. 14719
xx-xx-1767	Wigle Pieters	werf van; koffeschip de Vier Gebroeders, 90 x 22 x 10vt, gebouwd dat op 13-06-1772 weer te koop is /LC
03-04-1770	Jan Theunis	RAF HvF civ.sent. 14891
21-07-1770	Intema	timmerhelling van oud-burgemeester; verkoping van een koffeschip liggend in de Stads Gragt aan /LC
02-01-1771	Simk Hempenius	weduwe van Greeld Meinema, haar helling en timmerhuis; debet 999cgl aan Johannes Dirks Hindelopen uit Workum /RAF Stavoren 41 fo 19ro
20-12-1771	Jan Theunis	gedaagde; eiser: Fedde de Jong, in kwal.; Zie ook kaartenverzameling nr. 10.610 /RAF HvF civ.sent. 14949
20-12-1771	Syttje Harmens	scheepstimmerman, 59 jr /RAF HvF civ.sent. 14950
22-02-1772	Wigle Pieters van der Werf	vraagt een stuk of 4 scheeps-timmerknegten /LC
28-02-1772	Simk Hempenius	weduwe van Greeld Meinema debet 599cgl 10st aan haar grootvader Thomas Oudewagen uit Stavoren tot betaling van een lading timmerhout /RAF Stavoren 41 fo 11vo
02-07-1772	Jan Theunis	eiser contra Fedde de Jongh, in kwal. /RAF HvF civ.sent. 14961
28-10-1772	Simk Hempenius	heeft op haar werf een nieuw coffeschip gebouwd voor Olke Annes uit Stavoren /RAF Stavoren 41 fo 34vo
02-11-1772	Simk Hempenius	weduwe van Greeld Meinema debet 400cgl aan Geert Fokkes mr.grofsmid uit Stavoren ter betaling van uit Groningen geleverd kromhout /RAF Stavoren 41 fo 9ro
06-01-1773	Simk Hempenius	weduwe van Greeld Meinema debet 800cgl aan Johannes Dirks Hindelopen uit Workum tot bouw van een coffeschip /RAF Stavoren 41 fo 12ro
06-01-1773	Simk Hempenius	wed: Meinema koopt via haar vader voor 2400cgl hout bij Johannes Dirks Hindelopen in Workum voor ee nieuw coffeschipshol /RAF Stavoren 41 fo 14vo
20-02-1773	Gerrit Yntema	oud burgemeester en mr.scheepstimmerman; Andries Harmens en Simon Willems uit Stavoren debent elk 1600cgl wegens een nieuw beurtschip, 60 x 46 x 6¼vt /RAF Stavoren 41 fo 30ro
xx-xx-1773	Wed.Greeld Meinema	werf van; heeft een coffeschip gemaakt, 42 x 12 x 4 ½vt, dat op 18-03-1775 te koop is /LC
01-04-1774	Simk Hempenius	wed: Greeld Meinema debet 52cgl 17st aan H.Visser uit Stavoren wegens 2 balken voor het nieuwe coffeschip van Pier Ates uit Terhome /RAF Stavoren 41 fo 15ro
06-04-1774	Simk Hempenius	wed Grueld Meinema debet 288cgl 8st aan Dr.B.F.Swalue te Stavoren wegens geleverde houtwaren /RAF Stavoren 41 fo 13ro
07-05-1774	Simk Hempenius	bewoonster, weduwe van de vroedsman Greuld Meinema; verkoping van scheepstimmerwerf, met timmerschuur, woonhuis en kanthelling, bij de Noordersluis, en boelgoed van een partij hout /LC
18-05-1774	G.Intema	werf van; verkoping van welbezeild koffeschip, 78 x 20 x 8½vt, de Jonge Hendrik Esveld, liggend aan /LC
29-07-1774	Wigle P.v.d. Werf	mr.scheepstimmerman; Casper Jans cum uxore uit Stavoren debent 42cgl 2st wegens timmeragie aan hun roeischip /RAF Stavoren 41 fo 21vo

22-07-1774	Jan Tuenis	mr.scheepstimmerman verkoopt nieuw coffeschipshol, 92 x 22 5/6 over de welling x 11¼ vt op de uitwatering aan de rederij van schipper Hessel Jans de Jong te Stavoren /RAF Stavoren 41 fo 22ro
01-08-1774	Hanne Jacobs	en Anna du Bois egtel. debent 100cgl aan Hans Halterberg te Stavoren. Cf.Stavoren 10-08-1779 /RAF Stavoren 41 fo 134ro
17-10-1774	Wygle Pytters van der Werf	mr.scheepstimmerman; Cornelis Ritskes cum uxore debet 759cgl wegens een nieuwe schuite, 51 x 11¼ x 3¼vt /RAF Stavoren 41 fo 23vo
27-10-1774 02-11-1774	Tymen Jurriens	scheepstimmerman, 46 jr /RAF HvF civ.sent. 15037 te koop of te huur timmerwerf, met timmerschuur, en huizinge en kant-helling met gereedschappen, even buiten Stavoren aan de Noorder-shuis; te bevragen bij Anske Greelds en F.de Jongh procureur fiscaal te Stavoren /LC
01-02-1775	Gerrit Intema	bouwt een nieuw coffeschepje voor Haring Jans te Stavoren die daarvoor elders 850cgl leent /RAF Stavoren 41 fo 29ro
23-02-1775	Simk Hempenius	wed: Meinema debet 134cgl aan Tade Zacharias mr.scheepstimmerman te Molkwerum wegens in 1774 geleverd wagenschot /RAF Stavoren 41 fo 34ro
25-02-1775	Jan Teunis	timmerwerf van; verkoping van koffeschip, 103 x 24 x 12vt, leggende aan /LC
29-07-1775	Wigle Pytters v.d. Werf	mr.scheepstimmerman; Beernd Paulus uit Stavoren debet 66cgl wegens timmeragie in 1774 aan zijn veerschip /RAF Stavoren 41 fo 44ro
28-08-1775	Gerrit Yntema	huurder ad 65cgl per jaar van een sleeps en kanthelling met huisinge en timmerschuur; de eigenaar, Anske Greulds, is overleden en zijn weduwe regelt het collateraal /RAF Stavoren 47 fo 61vo
27-09-1775 20-12-1775	Taeke Piekas Jan Theunis	op het kerkhof begraven /RAF DTB 688b eiser contra magistraat en vroedschap van Stavoren /RAF HvF civ.sent. 15069
17-04-1776	Taeke Piebes	wijlen scheepstimmerman; de curator roept crediteuren en debiteuren van de geabandonneerden boedel op om opgave te doen voor 12 Mei 1776/LC
29-06-1776	Wigle Pieters van der Werf	mr.scheepstimmerman; Jacob Hendriks uit Stavoren debet 650cgl wegens een nieuw roeischipshol, 37 x 11¼ over berghout x 4½ vt onder uitwatering /RAF Stavoren 41 fo 61ro
31-07-1776 14-12-1776	G. Yntema Gerrit Jenteman	werf van; boelgoed van kromhout in soorten /LC gebruiker; te koop scheepstimmerhelling, huis, wooning, timmerschuur, landhelling en kanthelling; te bevragen aan de Helling by de Weduwe Anske Greelds /LC
03-02-1777	Gerrit Yntema	mr.scheepstimmerman verhuurt aan Pieter Jans Brantum uit Molkwerum een schuiteschip, 63 x 11½vt voor 55cgl per jaar /RAF Stavoren 41 fo 72ro
10-06-1778	Jan Teunis	werf van coopman; coffeschip de Juffr. Rijck en Jouwer, 107 x 25 1/3 x 13vt [cf. LC d.d. 12-01-1780] gemaakt op /RAF Stavoren 41 fo 282ro
11-07-1778	Wigle Pieters van der Werf	bewoner en gebruiker; te koop een scheepstimmerwerf met kanthelling en sleepelling, timmerschuur, woonhuis, loots, reidschuur, ofdak, en pikhuis bij /LC
14-11-1778	Wigle Pieters van der Werf	eigenaar en gebruiker; verkoping van een deftige scheepstimmerwerf, even binnen de shuis te Stavoren, met woonhuizinge, timmerschuur, kanthelling en verdere annexen /LC
28-03-1779	Wigle P.v.d. Werf	heeft een nieuw tjalkschip gemaakt voor Jan Gerrits te Stavoren /RAF Stavoren 41 fo fo 109vo

28-03-1779	Gerrit Yntema	oud burgemr; Luitje Stoffels uit Hindelopen debet 350cgl als restant van een scheepsbrief op een hooischip, 35 x 10vt, nieuw uitgehaald in 1769 /RAF Stavoren 41 fo 110ro
30-04-1779	Wigle Pieters van der Werf	overleden /RAF Stavoren 47 fo 72vo
07-05-1779	Wiggele Pieters van der Werf	in de kerk begraven /RAF DTB 688a
10-08-1779	Hanne Jacobs	scheepstimmerman debet 50cgl aan H.Halterberg /RAF Stavoren 41 fo 134vo
02-09-1779	Gerrit Yntema	oud burgemr en mr.scheepstimmerman; Oedts Jan Bakker uit Stavoren debet 1165cgl wegens een coffeschipshol, 52 x 13 vt. Cessie /RAF Stavoren 41 fo 118vo
26-02-1780	Wigle P.van der Werf	ex-gebruiker; verkoping van een scheepstimmerwerf met woon-huizinge, timmerschuur, lootsen en verdere gebouwen, met een kant- en sleedhelling, voorts de timmer gereedschapppen, schouwen en verdere goederen, aan de zuidkant van de Noordersluis /LC
06-04-1780	Jan Teunis	in de kerk begraven /RAF DTB 688b
19-04-1780	Wigle Pieters van der Werf	timmerwerf van wijlen; boelgoed van een party afval van nieuw gebouwde schepen &c., een jagt [25 ½ x 7v 4d] en het geborgen goed van het schip van schipper Bauke Annes op /LC
07-06-1780	Wigle Pieters van der Werf	overleden; zijn broers en zusters stellen de omvang van de erfenis vast voor het collateraal, onder meer zijn huizinge, timmerhuis, kanthelling in't Noord Ooster quartier even buiten de Poort te Stavoren, die bij veiling heeft opgebracht 3060 - : /RAF Stavoren 47 fo 72vo
17-07-1780	Gerrit Yntema	oud burgemr; Hendrik Wanders Esveld mr.grofsmid en Meine Ypes coffeschipper debent 2000cgl /RAF Stavoren 41 fo 136ro
16-05-1781	Gerrit Yntema	oud burgemr; Meine Ypes coffeschipper debet 600cgl wegens 1/8 portie in zijn coffeschip /RAF Stavoren 41 fo 143vo
18-12-1781	Gerrit Yntema	is beluidt en in de kark begraven /RAF DTB 688b
xx-xx-1781	Gerryt Yntema	timmerhelling by; in het najaar tewaterlating van een koffe-schip, de Magdalena Sloterdijk, 99 x 23 10/12 x 11 10/12v, dat op 25-04-1789 in Workum te koop is /LC d.d. 25-04-1789
24-04-1782	G.Intema	verkoping van portien-scheeps nagelaten door /LC
15-06-1782	Gerrit K.Intema	wijlen; crediteuren t.a.v. de boedel dienen daarvan opgave te doen voor 1 Juli bij Simon van Sloterdijk te Makum /LC
28-08-1782		de Timmerwerf aan de Noordersluis; boelgoed van diverse goederen geborgen uit oorlogsfregat de Eendragt /LC
02-06-1784	H.Jans Visser	helling van; verkoping van 150 overlangers en eiken planken en berghoutstukken afkomstig uit sloop /LC
02-07-1785	Teunis Jans	mr.scheepstimmerman; Jan Cornelis te Stavoren debet 200cgl wegens een nieuwe huid om zijn beurtschip /RAF Stavoren 41 fo 192ro
23-11-1785	Haije Jans Visser	mr.scheepstimmerman; Hans Hayes te Stavoren debet 1000cgl wegens de helft in een nieuw veerschip. De andere helft is van Hans Jans /RAF Stavoren 41 fo 195vo en 196ro
02-08-1786	Haye Jans Visser	scheepstimmerman; Pieter Cornelis te Stavoren debet 1200cgl wegens 1/8 portie in coffeschip /RAF Stavoren 41 fo 202ro
02-08-1786	Haije Jans Visser	scheepstimmerman; Pieter Cornelis te Stavoren debet 1100cgl wegens 1/8 portie in coffeschip /RAF Stavoren 41 fo 202vo
09-10-1786	Teunis Jans	mr.scheepstimmerman; Jacob Benedixes te Stavoren debet 1300cgl wegens nieuw coffeschipshol. Cessie /RAF Stavoren 41 fo 206vo

13-12-1786	Tiennis Jans	mr.scheepstimmerman; Andries Pieters uit Stavoren debet 554 - 16 - : wegens vertimmering aan zijn veerschip /RAF Stavoren 41 fo 210vo
20-04-1787	Haye Jans Visser	mr.scheepstimmerman en lijnslager; Cornelis Pieters debet 107 - 3 - 12 wegens arbeidsloon, hout, ankertouw en verder touwwerk aan zijn veerschip /RAF Stavoren 41 fo 214vo
18-08-1787	Haije Jans Visser	coopman; Bauke Haijes debet 100cgl /RAF Stavoren 41 fo 307ro
24-08-1787	Teunis Jans	mr.scheepstimmerman debet 1000cgl aan Jacob Hendriks te Stavoren wegens verschoten geld /RAF Stavoren 41 fo 219ro
17-03-1788	Haije Jans Visser	coopman; Anne Haijes te Stavoren debet 800cgl wegens een half veerschip /RAF Stavoren 41 fo 225ro
25-04-1788	Haije Jans Visser	coopman; Hans Jans te Stavoren debet 200cgl /RAF Stavoren 41 fo 229vo
12-02-1791	H. Visser	werf van; verkoping van coffe-schip, 84½ x 22 x 9¾vt, de Goede Verwachting, schipper Yge Sybrands van Warns, leggende by de /LC
20-06-1791	Haije Jans Visser	mr.lijnslager; Hans Haijes te Stavoren debet 1700cgl /RAF Stavoren 41 fo 267vo
11-11-1791	Theunis Jans	mr.scheepstimmerman debet 11509cgl en 15st aan A.B.Wartena Comp. te Leeuwarden wegens geleverd hout /RAF Stavoren 41 fo 341vo
08-12-1791	Theunis Jans	mr.scheepstimmerman verlangt van Gedeput. Staten 69cgl 3st wegens in 1787 ten behoeve van het Defensiewezen geleverde houtwaren /RAF Stavoren 18 fo 191
12-03-1793	Teunis Jans	mr.scheepstimmerman; Symon Bennedix te Stavoren debet 1500cgl wegens een half veerschip /RAF Stavoren 41 fo 288ro
05-05-1793	Jan Teunis	scheepstimmerman debet 100cgl aan Anske Jollings molenaar in Koudum wegens geleverd hout /RAF Stavoren 41 fo 292ro
13-03-1794	Haije Jans Visser	coopman; Jan Hessels de Jongh te Stavoren debet 1000cgl wegens een gekocht half coffeschipje, de Vrouwe Elisabeth /RAF Stavoren 41 fo 306vo
12-06-1794	Haije Jans Visser	coopman; Hans Haijes te Stavoren debet 1000cgl wegens een gekocht half coffeschepje, de Vrouw Elisabeth /RAF Stavoren 41 fo 309ro
14-09-1796	Teunis Jans	heeft coffeschip gemaakt voor Jan Pieters uit Stavoren /RAF Stavoren 41 fo 299ro
27-08-1797	Theunis Jans	mr.scheepstimmerman; Jan Martens cum uxore debet 108cgl wegens verschotene penningen /RAF Stavoren 42 fo 23
18-09-1800	R.A.en A.Eyses	mede erfgenamen van hun grootvader Jan Teunis die een schuld achterliet van 11685cgl aan L.Feyens in Leeuwarden wegens geleverd hout /RAF Stavoren 42 fo 122
19-05-1802	R.en A.Eyzes	scheepstimmerbazen debent 12450cgl aan L.Feyens te Leeuwarden wegens geleverd eikenhout en hebben twee coffen onderhanden, waarvan een publiek verkocht zal worden /RAF Stavoren 42 fo 159
22-05-1802	R.en A.Eyses	werff van de scheepsbouwlieden; verkoping van een nieuw coffe-schip, de Vreede, 98 x 25 x 13vt, leggende aan de /LC
23-08-1803	Reitje en Aldert Eises	gebroeders en mr.scheepstimmerlieden debent 472cgl 12st aan Pieter Fontein te Harlingen wegens geleverd hout /RAF Stavoren 42 fo 170
23-08-1803	Reitje en Aldert Eijses	gebroeders mr.scheepstimmerlieden debent 866cgl 15st aan Dirk Gerrits te Farel wegens geleverd hout /RAF Stavoren 42 fo 171

23-08-1803	Reitje en Aldert Eijzes	gebroeders mr.scheepstimmerlieden debent 293cgl aan Hylke Pijbes te Makkum wegens geleverd hout /RAF Stavoren 42 fo 172
09-01-1804	Haye Jans Visser	coopman; Tjepke Harmens te Stavoren debet 336cgl 5st wegens reparaties aan zijn beurtschip /RAF Stavoren 42 fo 175
03-05-1804	Reitje en Aldert Eyz.	mr.scheepstimmerlieden debent 1400cgl aan Jelmer van der Zee te Workum als rest van meerder /RAF Stavoren 42 fo 211
05-10-1805	Reitje en Aldert Eijzes	scheepstimmerbazen debent 2400cgl aan Klaas ten Heuvel uit Meppel wegens geleverd hout /RAF Stavoren 42 fo 193
18-11-1805	R. en A.Eijzes	scheepstimmerbazen beloven bij aflevering van de kof voor Arend Everts uit Joure 1400cgl plus 6% te betalen aan Lodewijk Feyens te Leeuwarden wegens geleverd eiken /RAF Stavoren 42 fo 196
12-11-1805	R. en A.Eijzes	verzoeken per brief aan Arend Everts te Joure om 1000cgl te betalen aan W.Meurs te Sneek wegens hout geleverd voor zijn coffe /RAF Stavoren 42 fo 201
04-04-1806	R. en A.Eijzes	verzoeken per brief aan Arend Everts te Joure om 634cgl 8st te betalen aan W.Meurs te Sneek wegens hout geleverd voor zijn coffe /RAF Stavoren 42 fo 201
04-06-1806	Haije Jans Visser	koopman; Pieter Jans Visser te Stavoren debet 100cgl wegens koop en reparatie van zijn jagt of roeischip /RAF Stavoren 42 fo 206
29-08-1809		verkoop van een scheepstimmerwerf, met sleed- en kant helling. schuur voor ried, pikkookers huisje, huizing en tuin cum annexis, even buiten Stavoren aan de Gragt, op No.55 en een scheepstimmerschuur, 152 x 40 x 24 voeten hoog onder zyn stylen, op het eerste perceel Wyk A No. 43 /LC
03-06-1814		verkoop door notaris Albarda te Stavoren van een scheepstimmerwerf, bestaande in een sleep- en kant-helling, en een kapitale huizinge en tuin cum annexis, aan de Gracht, even buiten de stad, direct vry te aanvaarden. Conditioes bij de notaris en bij koopman Lodewyk Feijens te Leeuwarden; [Op 20-06-1841 bod op de scheepstimmerwerf van f 310 - 0 - 0, en op de huizinge van f 306 - 0 - 0] /LC
11-02-1845	A.K.Veldstra	scheepstimmerbaas; twee scheepstimmerknechten als meesterknecht gevraagd bij /LC
09-09-1845	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerbaas; drie scheepstimmerknechten voor de winter bij /LC
10-03-1846	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerman en smidsbaas; te koop: een best hol Draaioverboord, ene gedekte Tjalk aan de werf van /LC
15-12-1846	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerman en smidsbaas; gevraagd meestersmidsknecht, het scheepswerk goed verstaande, zo wel Roef- als Smak of kleine scheepjes /LC
19-02-1847	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerman en grofsmid; vraagt 14 scheepstimmerknechten /LC
31-08-1847	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerman en grofsmid; vraagt 4 scheepstimmerknechten /LC
21-12-1847	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerman en grofsmid; te koop: een scheepshol, zeer geschikt voor een houtvaarder op N'wegen of tot hooivervoeren, in 1834 nieuw uitgehaald /LC
18-01-1848	A.H.Veldstra	mr.timmerman en grofsmid; vraagt: 20 Scheepstimmerknechten om met open water werk te bekomen en een mastmakersmeesterknecht en een smidsmeesterknecht /LC
25-02-1848	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerman en grofsmid; vraagt meestermastmakersknecht. en 15 Scheepstimmerknechten /LC

30-06-1848	A.H.Veldstra	scheeps bouwmeester en grofsmid; vraagt zes scheepstimmerknechten /LC
08-09-1848	A.H.Veldstra	mr.scheepsbouwmeester en grofsmid; vraagt 8 scheepstimmerknechten voor de hele winter werk /LC
01-01-1850	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerman en grofsmid; gevraagd 4 scheepstimmerknechten bij /LC
14-05-1850	A.H.Veldstra	mr.scheepstimmerman en grofsmid vraagt scheepstimmerknechten voor een geruime tijd in het nieuw werk tegen f. 1.20 loon per dag /LC
20-09-1850	A.H.Veldstra	scheepsbouwmeester; van stapel gelopen kofschip de Stad Stavoren, 143 ton, van de werf van /LC
08-04-1853	A.H.Veldstra	scheepsbouwmeester; scheepstimmerknechten gevraagd /LC
08-07-1853	A.H.Veldstra	scheepsbouwmeester en grofsmid; twee à drie scheepstimmerknechten voor eenen aanzienlijken tijd gevraagd bij /LC
20-01-1854	A.H.Veldstra	scheepsbouwmeester en grofsmid; zes scheepstimmerknechten gevraagd, vast werk, en een smidsmeesterknecht en een mastmaker /LC
10-03-1854	A.H.Veldstra	scheepsbouwmeester en grofsmid; maakt bekend dat hij bij zijne affaire zal uitoefenen ene mast-, blok- en pompmakerij /LC
30-05-1854	A.H.Veldstra	scheepsbouwmeester, grofsmid en mastmaker; twee scheepstimmerknechten gevraagd voor een jaar /LC
09-10-1860	verkoping aan de Scheepstimmerwerf te Stavoren	van scheepsgoederen en sloophout afkomstig van het in de maand july j.l. in de haven van Stavoren gezonken tjalkschip./LC

De haven van Laaxum het kleinste vissershaventje van Nederland

Deze foto van het in 1915 aangelegde vissershaventje zal omstreeks 1927 zijn gemaakt. We zien de masten van zeven Staverse jollen. In de 20er jaren lagen er tijdens het hoogseizoen soms wel 15 stuks. Het waren de rijke jaren van de ansjovisvangst in wat toen nog de Zuiderzee was.

Door de afsluiting van de Zuiderzee verwenen de ansjovis en de andere zoutwatervis en bleven paling en baars over om op te vissen. Hiervoor moesten de vissers hun manier van vissen aanpassen en hun te lichte houten jol vervangen door een zwaardere stalen schouw waarin een bun, een zoetwaterreservoir, kon worden geplaatst.

Harmen Vogelzang, oom van de oud-Gedeputeerde Akke Brandenburg - Vogelzang, was de eerste die zo'n schouw aanschafte. Nu ligt er nog maar één vissersboot in het haventje, die van de laatste visser Yke de Vries. Yke werd in 1917 te Laaxum geboren in één van de toen nog 15 vissershuisjes.

Rechts zien we twee zg. 'boatjes', die werden gebruikt bij het zetten van de fuiken.

Bron:

Deze foto is afkomstig uit een album met foto's die een zekere heer Gorter omstreeks 1927 al reizend door Friesland maakte. Dit album werd in 2000 aan het Ryksargyf geschonken. In de loop van dit jaar zult u al die foto's via onze website kunnen bekijken

Met dank aan Yke de Vries, visser te Laaxum.

N.B. Sluit dit browser-venster om terug te keren naar de website van het Ryksargyf

H. C. 14-4-1809.

Openbare Besteding

Ingevolge Authorisatie en op nadere Approbatie van den Heere Land-Droost in het Departement Friesland, zal door den Inspecteur in het vierde District van den Waterstaat des Koninkrijks Holland, J. W. Karsten, in het openbaar den minsteinschen den, worden aanbestedt:

Het Uitnemen van alle oude Palen en het agter Overwerken of terug brengen van de Aardewal te Stavoren, en zulks in eene massa.

De Besteding zal geschieden te Stavoren op het Stadhuis, op Woensdag den 19 van Grasmaand 1809, des voormiddags ten 11 uren, terwyl intusschen de Bestekken ter lezing liggen te Leenwarden in de Valk en in het Wagentje, te Stavoren in de IJberg aan de Haven. enz.

Zullen de daaren boven drie dagen voor de Besteding de nodige aanwijzing in loco geschieden, en de Tekeningen aan de fegebijden worden getoond, door de Inspecteur voornoemd te Leenwarden

H. C. 3-12-1804.

Verkoop bij Afbraak

De Voogden des algemeene Armeestaats te Stavoren, gedenken ten overstaan van de notaris J. Albarda, publiek, bij strykgeld, aan den meestbiedenden, bij afbraak, te verkoopen:

Een quade Gebouwt, voornam van differente Verboeken, met alle de annexen van dien, voornam tot een Arme- of Weeshuis geëigend hebbende, staande binnen Stavoren, in wijk A, genoteerd met no. 55.

Wie diert aan gachtinge maakt, kome op Maandag den 3 den (5!) December 1814, des morgens ten 11 uren in de algemeene Weeshuiskamer te Stavoren, en koop op conculieën aldaar voor te leen, die intusschen te zien zijn bij de notaris J. Albarda, te Stavoren.

LC Vrijdag 16 maart 1830.

Het Bestuur der stad Stavoren is voornemens om op vrijdag 24 maart 1830, des voormiddags om 11 uur op het Raadhuis aldaar, onder nadere approbatie van Gjed. Staten van Erieland, publiek aan te besteden: Het afbreken en opruimen der oude Koeburg over de Staatsgracht te Stavoren, benevens het maken van een nieuwe valbrug aldaar. Waarvan besik ~~en voorwaarde~~ van heden af dagelijks, uitgezonderd zondagen, des voormiddags van 9 tot 12 uur ter wie van een ieder zal liggen ter secretarie van gemelde stad.

Het Bestuur voornoemd.

S.P. Haytema, burgemeester,
S.G. Siedres, secretaris

L.C.

di 11-8-1863. / av w 14-8-1863

Zeeshipte Stavoren.

gedeelte van vernieuwen woordelijke balans
leggen van 2 nieuwe vallen.

Bestek vanaf 15 aug. tot insafte by W. Veldstrow, herberfies aldaar

no 76 ~~22 sept 1863~~ / ook dinsdag 29 sept. 1863.
vrijdag 25 september 1863.

Harddravery te Stavoren

De kastelein M. Alkema en enige heffhebbers te Stavoren gedenken, met toestemming van het g.d. achtbaar bestuur aldaar, op vrijdag 2 oktober 1863 te laten verharddraven door paarden, die geen prijs onder den man hebben gewonnen, uitgezonderd driejarige, een prijs, bestaande in: een extra fraaie zilveren tabakspot
en komfoor

Aanvang te 11 uur. Dravery 3 uur.

v. b. By bovengenoemden kastelein tevens gelegenheid open tot stalling.

29 sept 1863.

hardzeilparty op zee te Stavoren

op zaterdag den 3 oktober 1863

door vracht- en beurtschepen beneden 20 ton

prijs: een fraaie pendule

premie: een paar bloemvaren.

En door gewone visschersollen

prijs: een hangend netwerk

premie: een paar sigarenbekers

Aanvang: 's voors middags voor 11 uur, ten huise van den kastelein Reickering aldaar.

Aanvang: 's namiddags 1 uur.

Na mens het best uur des niet verselinging

Borgmuk, secretaris

harddrawery (zie hierboven)

mm

R.C. 6-11-1863 Skaverse schippers redder zeelui.
De microfilmrol was weg.
In boek vorm aanvragen.

R.C. Skaverse jaarmarkt L.R.C. di - 23-g-1862)
nr. 3-10-1862 handdraverij
nr. 4-10-1862 handreilen
nie copie

R.C. nr. 5-6-1863.

Zee sluus te Stavoren

Het Bestuur van de massale zeesluus te Stavoren
brengt bij dezen ter kennis der belanghebbenden
dat de aanbesteding van het dagelijks onderhoud der
sluis en aanhorigheden der sluis te Stavoren over
de jaren 1863, 1864 tot mei 1865 zal plaats hebben
op woensdag den 10 juni e. k. des voormiddags te
10 uur ten huize van W. Veldstra, herbergier aldaar.

30 - 10 - 1863.

/ Ook op 3 nov. 1863.

Vaarwater naar Stavoren.

Burgemeester en wethouders van Stavoren
brengen by dezen ter kennis van de ~~de~~ schipperij, dat ~~de~~
Dam in het zogenaamde kanaal, lopende van de Woude
naar Stavoren, is weggemind ende doorvaart thans
onbelemmerd kan geschieden

Stavoren
26 oktober 1863

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
S. G. Siedes
Borgmink, secretaris.

Harddraverij en Hardzeilpartij te Stavoren.

De gezamenlijke Kasteleins en eenige Liefhebbers gedenken met vereischte permissie, op Vrijdag den 3 October e. k. te laten

VERHARDDRAVEN:

door Paarden, welke geen Prijs hebben gewonnen (uitgezonderd driejarige) en tot genoegen der Keurmeesters zijn.

Eene extra fraaie en elegante PENDULE.

Aangifte vóór elf uur. Draven ten 2 uur.

En op Zaterdag den 4 October e. k. te laten

VERHARDZEILEN OP ZEE.

I. Door Vracht- en Beurtschepen niet meer metende dan twintig ton en getuigd met Zeil- en Stagfok:

Een fraai met ZILVER gemonteerd INKTSTEL

tot PRIJS en

Twée ZILVEREN SUIMERSTROOLERS

tot PREMIE.

II. Door Visschersbooten en Jollen getuigd met Sprietzeil en Fok.

PRIJS en PREMIE nader te bepalen.

Aangifte vóór elf ure. Zeilen ten één ure.

Alles vrij te versaren.

Hoe Okje Venema het huwelijksbed schond

DE STARUMER varensgezel Pieter Hanzes en de uit Leeuwarden afkomstige naaister Okje Venema trouwden in februari 1805. Hun huwelijk zou vijf jaar stand houden. Pieter vertrok in maart 1809 met zijn plaatsgenoot Pieter Jans Bleeker voor een reis over zee, die bijna anderhalf jaar zou duren. Pieter Hanzes kwam al die tijd niet bij zijn Okje. Toen hij op 25 augustus 1810 bij haar terugkeerde, bleek ze net tien dagen tevoren een kind te hebben gekregen. Dat kon natuurlijk nooit van Pieter zijn. Het betekende het einde van het huwelijk. Maar daarmee was voor de arme Okje de kous nog niet af. Zij had, zoals dat toen heette, „het huwelijksbed geschonden” en zich daardoor schuldig gemaakt aan overspel. Dat is tegenwoordig een gebeuren, dat lang niet altijd meer leidt tot ontbinding van het huwelijk, laat staan dat het strafbaar is. In Okje's tijd was dat anders. Zij moest voor de rechtbank. De stukken van haar rechtzitting zijn bewaard gebleven in het Rijksarchief. Het verslag van de zitting is hieronder letterlijk overgenomen.

Audientie gehouden bij het Tribunal vonnissende in zaken van correctioneële positie op den veertienden November achttienhonderd en elf 's morgens tien uur. Present de Heeren: I. F. M. Herbell, president, A. Driessen, juge d'instruction, W. Meurs, juge, B. A. van Hijckama, juge ad interim, F. J. Tibergien, procureur imperial, Ts. Verweij, griffier.

1. Okje Venema compareert op de gedane oproeping door den Deurwaarder.

2. De beklaagde, des ondervraagd door den president, verklaard genaamd te zijn Okje Venema, oud 26 jaren, geboren te Leeuwarden, van beroep naaister wonende te Stavoren.

3. De Griffier leest op last van den Heer President een vonnis van de raadkamer van het Tribunal ter eerster instantie zitting houdende te Sneek van den ... waarbij Okje Venema wordt gerevoveerd tot het tribunal van correctioneële politie zitting houdende te Sneek.

4. De procureur des Keizers brengt zijne beschuldiging tegen de beklaagde in, daarin bestaande, dat Okje Venema zich in den jare 1809 zou hebben schuldig gemaakt aan overspel en verzoekt de getuigen, welke hij had laten dagvaarden, ingevolge daarvan door hem overgegeven wordend exploit, te mogen doen horen.

5. De president dit verzoek inwilligende gelast den griffier de namen der getuigen op te lezen, waaruit bleek dat geciteerd waren vijf getuigen, met namen.

1. Simon Benedix de Ruiter, varensgezel.

2. Pieter Jans Bleeker, varensgezel.

3. Jesseltje Annes, vroedvrouw.

4. Anke Douwes, naaister.

5. Antje Douwes, allen wonende te Stavoren, waarvan slechts vier laatstgemelden gecompareerd waren.

6. De vier laatstgenoemde getuigen een voor een binnengekomen en de copien van de dagvaarding aan hun gedaan bij exploit van den 11 november 1811 door den provisioneelen Deurwaarder Johannes Jans Kijl aan den president vertoond hebbende leggen den eed af, met uitzondering van Pieter Jans Bleeker, Antje Douwes en Anke Douwes, welke verklaarden mennonieten te zijn en alzoo met ware woorden beloven om geheel de waarheid en niets als de waarheid te zeggen en verklaarden des door den president ondervraagd, wat zij noch bloed noch aanverwanten noch bedienden noch huisgenoten van partij en waren.

7. De verklaringen der getuigen kwamen hierop hoofdzakelijk neer, van Pieter Jan Bleeker, oud 34 jaren, varensgezel, wonende te Stavoren, dat hij met Pieter Hanzes, destijds gehuwd met de beklaagde, in Maart 1809 van Stavoren vertrokken en met denzelfden den 25sten Augustus 1810 te huis gekomen is, terwijl Pieter Hanzes in al dien tijd niet in Holland geweest is, herkende de getuige de beklaagde voor dezelfde persone van welke hij in zijne depositie gesproken had. De beklaagde daarna gevraagd, verklaarde niets tegen den getuigen of deszelfde deszelfs verklaring te hebben in te brengen. Jisseltje Annes, oud 53 jaren, vroudvrouw wonende te Stavoren (verklaarde) dat zij als vroedvrouw Okje Venema op den 15 Augustus 1810 verlost had van een zoon, tijdens zij gehuwd was met Pieter Hanzes, herkende getuige de beklaagde voor dezes persone, van welke zij in hare depositie gesproken had. Anke Douwes, oud 40 jaren, naaister en gehuwd met Pieter Rommerts, majoor te Stavoren en aldaar woonachtig, (verklaarde) dat Okje Venema op den 15 Augustus 1810 tijdens zij met Pieter Hanzes gehuwd was, in getuiges tegenwoordigheid verlost was van een zoon, herkende zij de beklaagde voor dezelfde persone, van welke zij in hare depositie gesproken had. Antje Douwes, oud 43, vrouw van Auke Jans

Het vervolg staat achter op het stuk van Menno Simons

Dr. G.A. Wumkes: Paden fen Fryslân.

Een verzameling artikelen uit verschillende Friese tijdschriften.

Mei in register fan syn âldste soan Dr. D.A. Wumkes.

deel 1:

pag. 108: Proeliarius (of striidboek) van Paulus Rudolphi. Ben. monnik te Stavoren (wrsch. Hemelum).

pag. 282 t/m 287. Dit gaat over ds. Adam Westerman. Hij was o.a. ds in Stavoren. Van dit artikel, In âld Sémansboek, is een copie bijgevoegd.

pag. 317: Eelco Tinga werd ds in Stavoren in 1786. Later prof in Franeker en Groningen. Schreef Fries gedicht.

pag 326: In het provinciehuis te Leeuwarden hangt een kaart van 51 bij 176,5 cm. Deze stelt voor de zeedijken van Wymbritseradeels c.a. contributie en van H.O. met toebehoren in het jaar 1659. Hierop staan ook gezichten op Koudum, Warns, Workum, Hinde-loopen, Molkwerum, Staveren en Skarl.

Verder een opdracht van de dijksbesturen aan Meynert Douwes uit Sneek en Jan Jacobs Haersma, secretaris te Stavoren, beide landmeters van het Hof.

Zij moeten de dijken vanaf Het Rode Klif tot aan het Ferwoudster hek opmeten in Koningsroeden en verdelen over de steden en dorpen.

Pag. 349/250. Wilhelmus á Brakel. Hij was pred te Stavoren van 1665 tot 1670. Het lukte hem weer een tweede pred. in Stavoren te krijgen. Albertina Agnes betaalde, schonk, het tweede trakt. W. van Brakel stond het bestaande vaste traktement af voor de tweede pred. en waagde het zelf met het hoftraktement, dat minder zeker leek. Het was immers afhankelijk van personen en tijden. Zijn vader was ook pred. en bevriend met de fam. van de stadhouder.

Later was hij pred. in Harlingen, Leeuwarden en Rotterdam.

Hij schreef: "De Reedelijke Godsdienst". Dit boek beleefde 25 herdrukken en werd tot aan het begin van de 20 ste eeuw gelezen.

Over hem "W. á Brakel" van T.J. Los N.B. Wdb 4, 281 uit 1892.

deel 2.

pag. 46. Jan Ernst Schut(1783 - 1836)schreef in 1833 de historische roman "Galama of de bevrijding van Friesland"

pag. 82. H.J. Schimmel publiceerde in 1852 in Aurora het gedicht "Stavorens Val"

pag. 90. Hier staat, dat in De Fryske Folksalmanak versch. romantische gedichten staan o.a. in 1837 "De rijke weduwe van Stavoren van Wopke de Jong.
in 1838 "De verwende kinderen van Stavoren" vamn mr. A. Telting.

deel 3.

art. 23. Bea om help foar St. Odulfuskleaster to Starum (1371). Copie bijgevoegd.

art. 27. Brief fan Paulus Rudolphi, Benediktijner munts yn it St. Odulfuskleaster to Starum. (1518). Uit Proeliarius copie bijgevoegd.

art. 42. Oer Joachim Hopper. Uit C Schotanus. Beschrijvinge van de heerlijkheid Friesland. copie bijgevoegd.

art. 82. De eerste trep van het bernskip yn Christus van Theodorus á Brakel.

Uit zijn boek "Trappen des geestelijken levens". uit 1670. Zie copie.

art. 83. Utein fan Theodorus á Brakel. Toegevoegd aan "trappen des geestelijken levens". Zie copie.

art. 99. "Oer it sjongen". Uit "Reedelijke Godsdienst" deel 2 van W. á Brakel. Zie copie.

W.L. Beetsma.

1

David de Wildt, secretaris van de admiralteit in Amsterdam kocht in 1676 grond onder Murns op Rijs van George Frederick Ery heer toe Swartsenbergh en de Hoogenlands bergh voor 16000 Car gld. Dit was vroeger besit van het St. Odulfsklooster. Hy liet de vroegere Gakemastius aan de Smidslaan verbouwen tot een jacht huis. Hy liet het land vlak maken en beplanten met koren, tabak en bomen (bos). Volgens de koopakte heette hij Hiob (Job). David was zijn zoon, geboren in 1662. Hy kocht later veel meer grond en hiiren (40 koop akten). David werd later ook secretaris van de admiralteit. Hy leefde van 1662 - 1729. Davids weduwe kocht na 1729 ook nog boerderijen. Zij heette Cornelia van Strijen. Na de dood van haar zoon, ook David, ging het besit door vererving via de fam. Rengers in 1834 naar de Van Swinderens.

Koekslingeren

Gepeeld door 4 personen. Twee tegen 2. Na loting mocht men kiezen, wie het eerst de lange Stouterkoek weg zou slingeren. Was het een harde koek, dan rilde de de winnaar van de loting meestal eerst en hij een zachte koek laatst, want een zachte koek brak eerder en dus liet zo vet ging. De slingeraar nam een aanloop, draaide rond en slingerde de koek weg, maar hield het "handvat" vast. De rest schoof weg. De slingeraar moest het "handvat", "hânstik" vast houden. Zijn maat moest met het weggeschuifde stuk gooien. De totale afstand van dit partuur job. Het ging er om welk partuur het verst joide.

"Ik Spikeal" Spitaal "Hospitaal"

Aan de hykwei naar Harich, voor Erisbuorren rechts. Nu een boerderij. Vroeger een uit hef van St. Odulfus, waar zieken werden verpleegd. Ook met kapel.

In 1487 door Vetkopers o.l.v. Jge Gales, "het wondzwijn" in bren. 3 can. tab.

States (stinsen) in Koudum.

1. Galama - stins

Na 1640 bewoond door Aylva's en Inthiem'a's

By de state een boerderij, 2 hoven en ringmuur

In 1743 kocht Frederik Sloterdijk, oud burgemeester van Workum de state. In 1799 verkocht aan Hylke Aages Slotter, timmerman te Stavoren voor 3500 Cargld.

Hij heeft de state by afbraak verkocht, want in 1801 verkoopt hij de lege grond voor 300 Cargld.

2. Grovestius. Nu de v.d. Broek. De eerste bekende bewoner was Jarich van Grovestius (1660 - 1672), grietman van H.O.N.

De nieuwe bewoner, Gellius Wybrandus van Jongestall, ook grietman. Koopsom 5300 Cargld. Hierbij ook een stoel in de kerk. Ook volgende grietmannen woonden op de state, o.a. de Beere, die eindigde als landarbeider

In 1871 is de state voor het laatste verkocht.

3. Epema state. In het 12. w. van Koudum; genoemd naar de Epema's. Een schryver in 1786: Epema state, 'eerlyds' in Koudum.

2. Bijz. Jelle Wybrandus van de Jongstall stierf op zijn state (23-3-1688).

"Ondersma" of "t Huis fan Berou" te Hallum. Deze state was door zijn vader, rechtsgeleerde en gerant in Enjeland gekocht. Deze vader had er veel geld aan besteed. Van daar berouw.

De weduwe van Jelle, Joka van Wissema, verkocht op 5 april 1688 al haar onroerend goed, inclusief Grovestius, in H.O.N. aan Johannes van der Waayen, prof. in de theologie voor f 24.647.

In totaal 55 posten. Ook huustéden (stemrecht). Zijn zoon Jacob van der Waayen werd in 1688 grietman van H.O.N.

VERKOOP KLOKKEN.

GEMEENTE-ARCHIEF van STAVOREN, JAARBOEK 1845:

*Extract uit het Resolutie-boek van het College van Heeren
Gedeputeerde Staten in de Provincie Vriesland.*

Dinsdag, Den 12 Augustus 1845

Is gelezen eene Missive van het Bestuur van Stavoren van den 7 Aug. 1845 N° 134 daarbij in zendende eenen Inventaris met de ingekomene inschrijfbiljetten, wegens de ter verkoop aangeboden Stadstoren-klokken, met verzoek aan deze Vergadering om te willen goedkeuren, dat gezegde klokken aan de hoogste schrijvers, zijnde voor de groote klok E. van Buren, koperslager en koopman te Amsterdam, en voor de kleine klok, D.H. Sybrandi, landbouwer te Rauwerd in hoedanigheid van Administrerend kerkvoogd der Ned. Herv. Gemeente aldaar, voor de door dezelve geboden sommen, worde toegewezen.

Waarop gedelibereerd zijnde en gelet op de resolutie dezerzijds van de 10 Juny 1845 N° 70 alsmede op de daarin vermelde resolutie van de Raad der Stad Stavoren, van 22 Mei jl N° 10 is geresolveerd.

Aan het bestuur der Stad Stavoren tekenen te geven, dat er tegen de toewijzing van gedachte torenklokken aan de hoogste bidders E van Buren en D.H. Sybrandy voornoemd, voor de door dezelve geboden sommen, zijnde voor de groote klok f 1064.30 en voor de kleine klok f 805.-- bij de Vergadering geene bedenkingen bestaan, en zulks mitsdien bij deze wordt goedgekeurd.

ENKELE INSCHRIJVINGEN VOOR DE KLOKKEN:

De ondergetekenden Makelaars in Metalen wonende te Amsterdam, bieden bij deeze op de voorwaarde door het plaatselijk Bestuur van Stavoren bepaald.

Grote klok, wegende volgens opgave 1176 Np. f 1000.-- schrijven Duizend gulden voor de kleine klok, wegende volgens opgave 793 Np. f 700.-- schrijven zeven honderd gulden. en voor de potjes of metalen pennen wegende volgens opgave 39 Np. f 25.-- schrijf vijf en twintig gulden.

Amsterdam, 28 July 1845.

Van der Meulen & Sienoy.

De ondergetekende wonende te
Amsterdam op de Jode Breestraat
No. 21, Koopman en Koperslager
verbind zich bij deze om voor de groote
klok, opgegeven plus m.s te wegen
1176 Np de Somma van een duizend vier
en zestig guldens, dertig centen zijnde
deszellefs pottjes daaronder begrepen
zegge de Somma van f 1064.30
En voor de klijne klok met deszelfs
pottjes Ps ms opgegeven 793 Np
de somma van zeven Honderd en
zeventien guldens en zeventig cents

Stavoren, den 29 July 1845.

E. van Buren.

De ondergeteekende Durk Hendriks Sybrandy,
landbouwer te Rauwerd in hoedanigheid
van administrerend Kerkvoogd der Hervormde
Gemeente te Rauwerd, biedt bij dezen op de
Kleinste klok ter verkoop aangeboden worden-
de door het Plaatselijk Bestuur van Stavoren
met al het daartoe en bijbehorende, de som-
ma van acht honderd en vijf guldens Ned. Cour.
en zulks op zoodanige voorwaarden als daar
van ter vusie? leggen, welke ingeval van
Kooper wordende, door mij zullen worden
naargekomen.

Rauwerd den 28 July 1845,

de administrerend Kerkvoogd voornoemd,
D. H. Sybrandy.

Inschrijving op twee Metalen toren-
klokken te Stavoren, door de ondergetekende
Op No. 1 zijnde de Grootste, swaarste Negenhonderd
zeven en zestig guldens en vijftenvijftig cent zegge f 967.55
Op No. 2 zijnde de Kleinste en ligste, zes hondrrd
en twee en vijftig guldens, vijf en twintig cents f 652.25
en in Masse zestien honderd negentien gulgens
entachtig cents, zegge f 1619.80

Lemmer, 27 Juli 1845,

H. S. Blok.

Ik ondegetekende bied voor de Groote klok Negenhonderd
zevenentagtig Guldens en voor de kleine klokzes honderd zeventig
gulden, mits bij iedere klok twee potjes.

Vollega, 29 July 1845,

Sake J. Bosma.

KLOKKEN.

GEMEENTE-ARCHIEF STAVOREN, JAARBOEK 1845

2 "kladbrieffjes" ingebonden in het jaarboek: In de monsterrol

1°.

Groote klok

Weegt p.m. 2352 Ponden [oude.]

1176 ,, [N.]

p.m. 1 El 22 D ^{nagen} ~~wijd~~ en
,, 1 27 hoog en met lofwerk

versierd en voert tot omschrift
in de rond certet? ons d klok

Mester Gerrit van Den Dam

Mester Harm en van Oldesel

ende Pope Hiddes Son.

Feike Feikes son

Anne 1776 [1223 ?]

onder de kring

Feicke Claes z: 2: Karcmes

ter

waaronder vier ronde wapens.

in de ronde cirkel

met de oogen

van 2 febr 1552:

Pope Hiddes z: SWQ nr 14

Feike Feikes z: SOQ nr 27

Feicke Claes z: S.WQ nr 39

1776

2°.

De kleine klok

weegt p.m. 1586 pond [oud.]

793 ,, [N.]

p.m. 1 El 10 d wijd

1 El 24 d hoog alsmede met

lofwerk verzierd en voert

het omschrift: Sierlijk te

WerkH: opwerk

De Kerkmeesters waren toen

te tijd: Luytgen Jansoen v

Maria is mijne nae-(=m)

mij gheluyt sij Gode begua-(=em)

Gabel moer goot mij in't

Jaer MCCCCLXXXVIII (=1488.)

de potjes tot deze klokken
behoorende wegen nagenoeg
78 ponden.

✓ ende Fredrich Arentsoen

Dese gegevens zijn ook overgenomen door N.J. Waringa,
deschrijvers van de artikelen over Stavoren in
"Lussen Elie en Hamers" in de L.C. uit 1929

Klokkenmakers.

C.N. Fehrmann: "De Kamper klokkengieters".
1967 Kampen.

Het is het proefschrift van C.N. Fehrmann.

De Kamper klokkengieters zijn de familie Wou. Ze kwamen uit 's Hertogenbosch en vestigden zich ong. 1480 in Kampen. Fehrmann denkt dat ze vertrokken door de concurrentie van de klokkengieter Gobel Moer, ook een klokkengieter in Den Bosch.

Gobel Moer, ook wel Gobelinus Moer, kwam vermoedelijk uit Keulen. In een stuk van 27 januari 1452 wordt hij Gobelinus clockgieter, dictus becker de Colonia genoemd. Hij was de zoon van de klokgieter Johannus. Voor het gieten van een aantal klokken in Arnhem was hij tijdelijk compagnon van Gerard Wou, maar al gauw daarna vertrok Gerard Wou naar Kampen.

Fehrmann denkt dat er misschien een afspraak tussen Moer en Wou bestond, waarbij ze het land onderling hadden verdeeld. Wou goot geen klokken voor Brabant en Moer niet voor de noordelijke provincies.

De Staverse Mariaklok dateert echter uit 1488. De veronderstelling van Fehrmann gaat dus niet helemaal op.

Zonen van Gobel Moer waren ook klokgieters, o.a. Jan Moer en kleinzoon Gobel Stael. Andere literatuur: De Vrije Fries, deel 16 uit 1886, deel 18 uit 1895 en deel 19 uit 1900.

A. Pathuis en M.A. de Visser: "Beredeneerde lijst van torenklokken in de provincie Groningen". Groningen 1945

G.A. Wumkes: "De torenwachten" in de Groningse volksalmanak. 1924.

Hans Falck

In Stavoren treffen we een werkstuk aan van de beroemde gieter Hans Falck van Neurenberg uit Leeuwarden. Leeuwarden was de eeuwen door ook een centrum van klokkengieters. Zo werkten er daar in de zeventiende eeuw behalve Hans Falck ook Gregorius Gregorii, Jacob Notenman, Jurjen Balthasar, en Petrus Overney. Ook zij hebben hun sporen, in dit geval klokken, in Friesland nagelaten. Hans Falck heeft een indrukwekkende hoeveelheid klokken nagelaten. Voor tenminste 23 plaatsen in Friesland goot hij klokken. In 1619 vestigde hij zijn klokkengieterij in de oude kerk van Sint Marie van Nijehove (Leeuwarden). De kerk werd, nadat ook Jacob Noteman daar nog zijn geschutsgieterij had, in 1765 afgebroken en het puin ging naar de zeedijken van Wonseradeel. De klok uit 1629 van Stavoren is met 155 kg en een diameter van 64 cm één van zijn kleinere klokken. Zijn grootste klok vinden we in de Oldehove in Leeuwarden uit 1633 en deze weegt 5670 kg en meet een doorsnee van 200 cm.

De kleine klok.

Insom in de Hervormde Kerk.

Gieter: Gobel Moer. gietjaar 1488 diameter. 125 cm
gewicht 1230 kg.

Opschrift: Maria is myne nae my gheluyt sy Gode
bequame Gobel Moer goet mij int iaer
MCCCCXXXVIII

Op de mantel: De kerckmeesters waren doen ter lijt/
huytgen Jansoen ende Fredrick Aertsoen

Voor opschrift en gewicht zie "kladbriefjes" bij de
klokken uit het gemeente archief

De klok van het stadhuis

Gieter: Hans Kalck. gietjaar 1629 diameter 64 cm
gewicht 155 kg.

Opschrift: Anno Domini MVI^cXXVIII heeft my
Hans Kalck van Nueremberg in
leeuwarden ghegoten

Gewicht.

Het metrische stelsel is sinds 1820 in Ned. gebruikt voor
lengte maten en gewichten.

Het Eriese pond voor 1820 was 491,2 gr. (van 1529-1820)
Van 1820-1870 noemde men een het kilogram een
Ned. pond. Katalyse naam voor pond is libra = lb.

Schoppoud = gewicht voor vette waren is 300 pond.

op de Schaal van

$\frac{1}{200,000}$

Vervaardigd op het Topographisch bureau
van het Departement van Oorlog
1848.

VERKLARING DER TEEKENS.

STAD en VESTING

Hoofdplaats der Provincie

o

Hoofdplaats der Gemeente.

Hoofd-Etappe-plaats. en Onderdeel

Idem tevens geschikt voor kavalerie

o

a

Dorp en bewaarplaats voor gevangenen.

r

Uitsicht

.

Alleenstaande huize.

o

o

Watermolen en Poldermolen.

o

Windmolen.

+++++

Grenzen des Rijks

Idem der Provincien.

=====

Zeedijk.

=====

Polderdijk.

=====

Groote weg. met Vaart en Tol.

=====

Bestraatte Binnenweg. met Tol.

=====

Kunstmatige Zand of Grindwegen.

=====

Schulpweg.

===== *Paarweg.*

===== *Mac-Adamweg.*

===== *Ijzeren Spoorweg.*

===== *Idem Ontworpen.*

===== *Natuurlijke Zand en Aardewegen.*

===== *Kleinweg.*

u

Zeelpont.

u

Groote Veerhengst of Hoogaarts.

u

Pont met reep.

u

Gierpont of brug.

u

Schipbrug.

u

Stoomboot.

u

Zeilschuit.

u

Aak.

u

Roeischuit.

=====

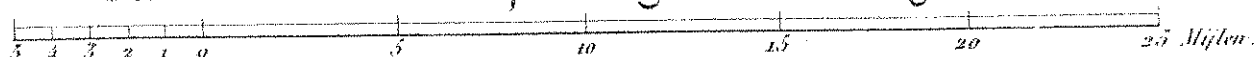
Vaste brug.

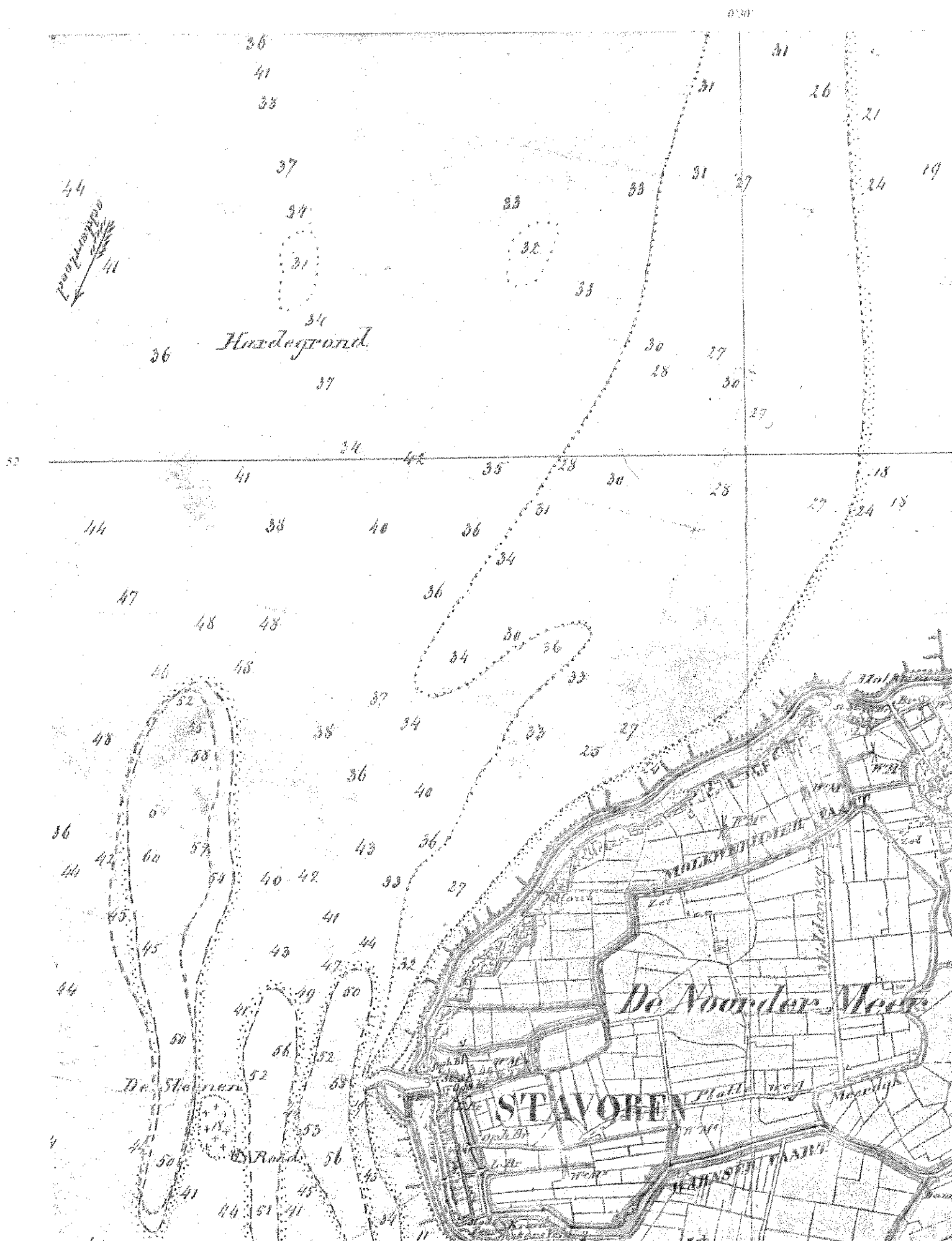
=====

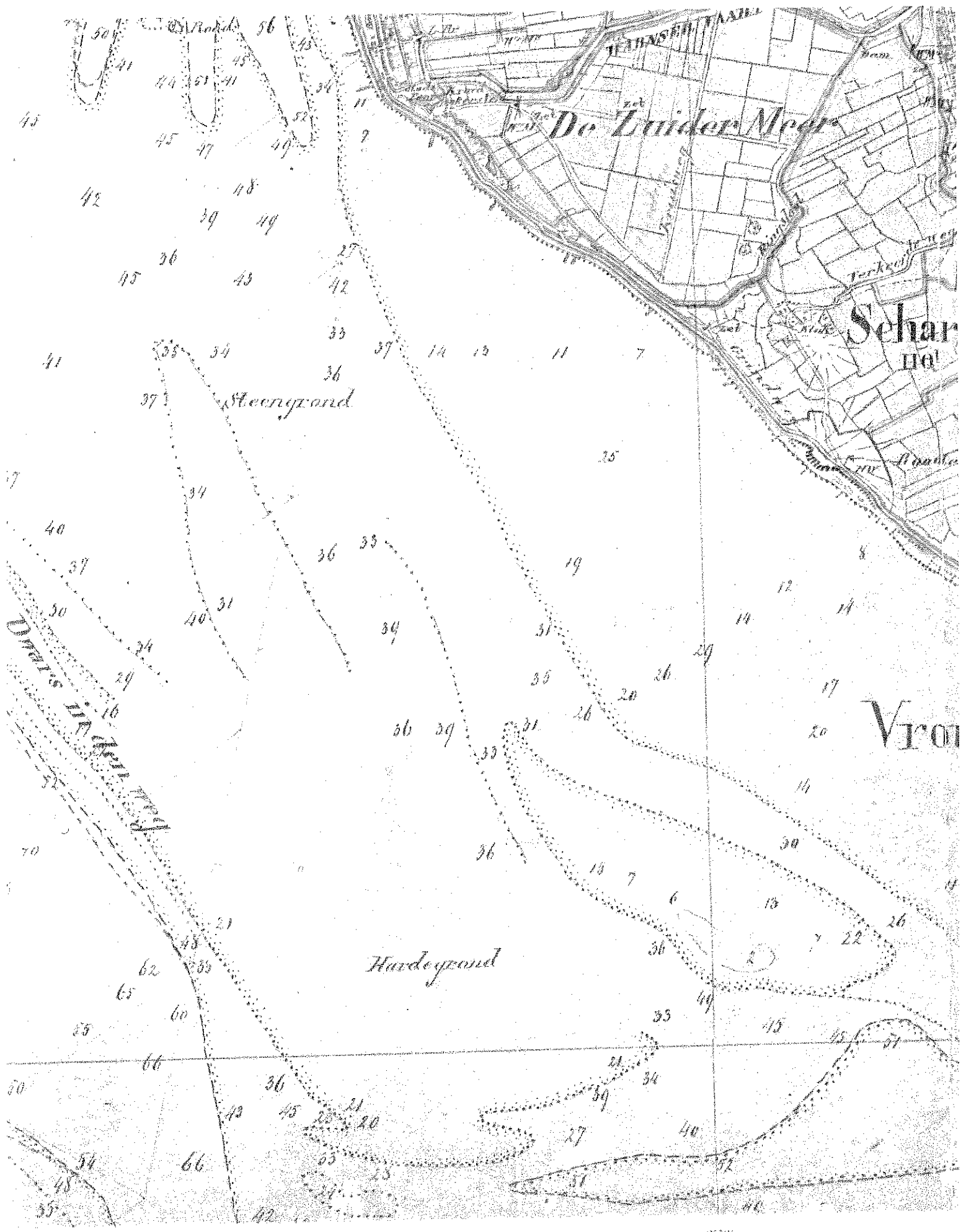
Plotbrug.

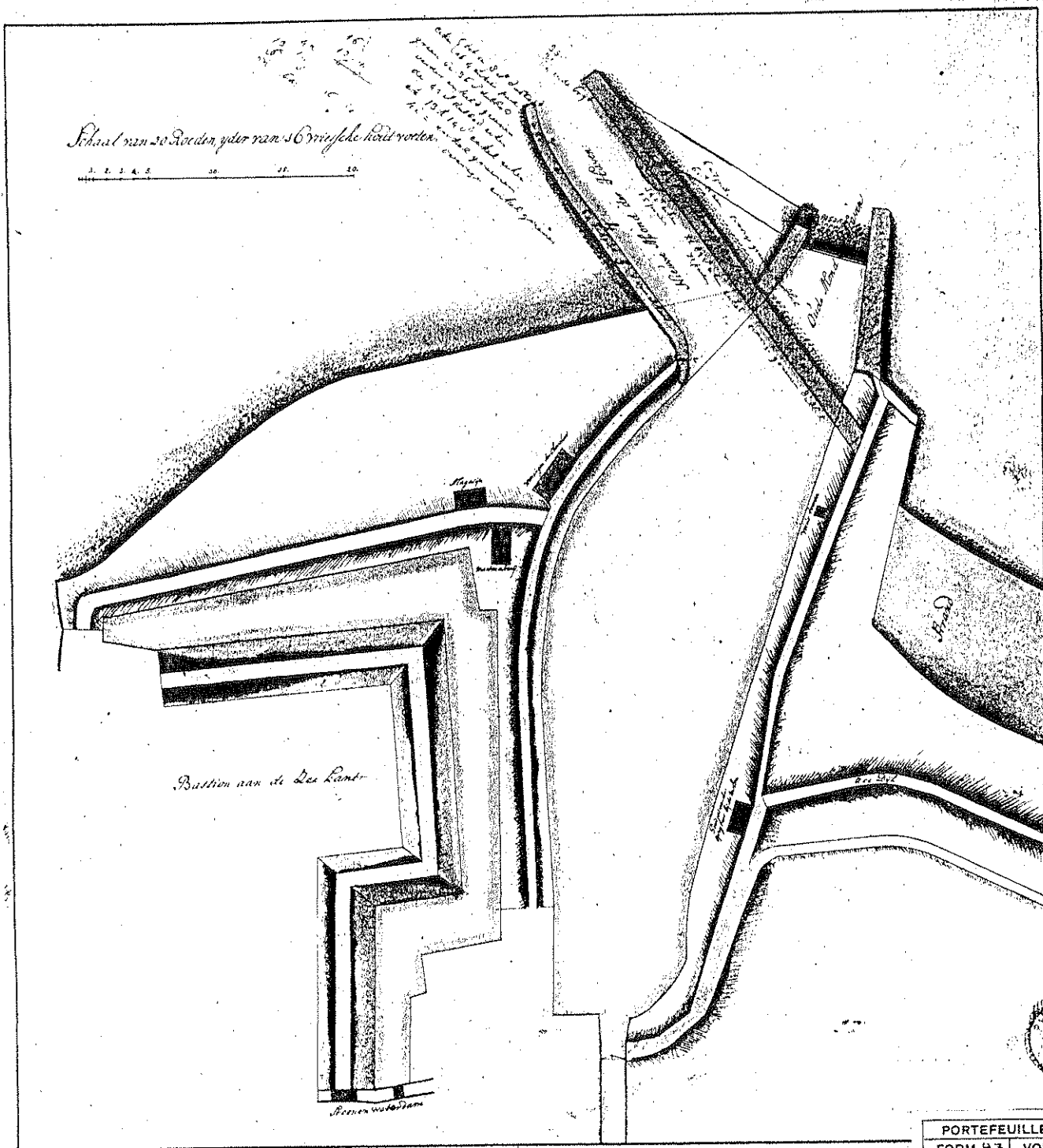
NOTA: De geheele bevolking van iedere gemeente is opgegeven tusschen twee haakjes boven, en die van elke plaats afzonderlijk, onder den naam derzelve, alleen bij weinige dorpen tot zeer zamengestelde gemeenten behoorende, en die op zich zelve voor inkwartiering moeten in aanmerking komen, is mede de geheele bevolking die daar onder ressorteerd, tusschen twee haakjes vermeld.
Door een pijltje vindt men aangeduid tot welk dorp of gemeente elk onderdeel behoort.

Schaal van 25 Ned. Mijlen of gemiddelde dagmarsch.

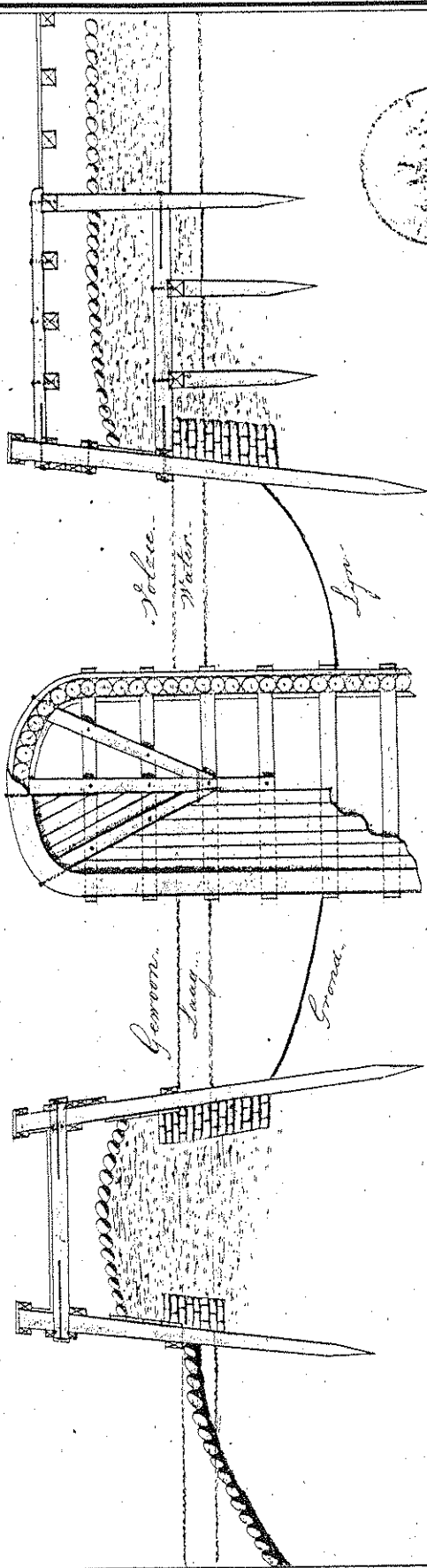
OUDE HAVEN VAN STAVOREN 1891.
STAMNUMMER 12331.

Project Tekening voor de vernieuwing van het zee-einde
des Zuiden Haven doofas te Stavoren.

Profil over de breedte.

Platte Grond.

Profil over de Lengte.

N.B. Dit project behoort bij
het ingesonden besluit van
15 Febr. 1873, N. 29.

Ellen.

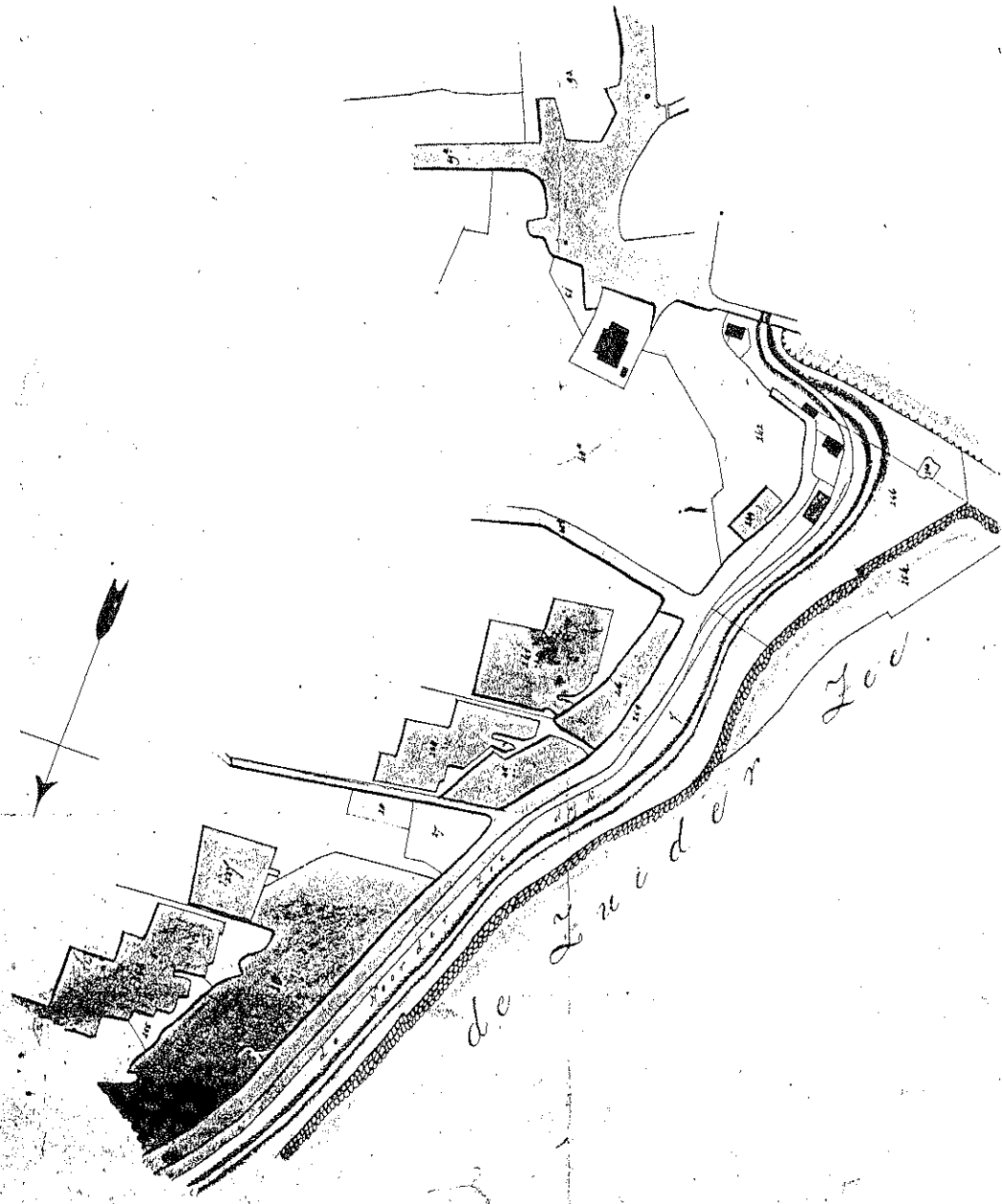
100

PORTEFEUILLE No. IV
FORM. A2 VOLG. No. 25

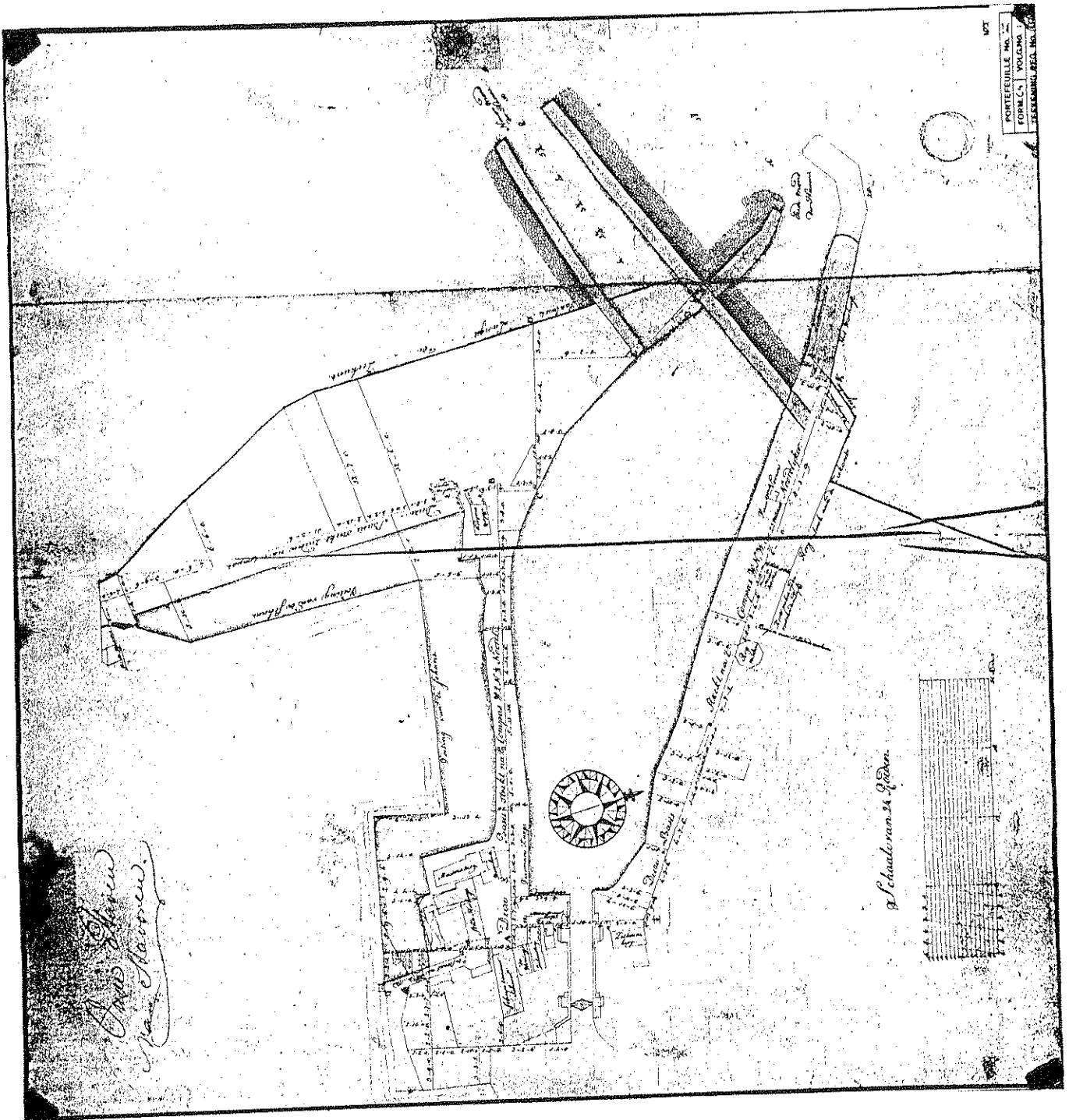
St. Anthonis de Padua

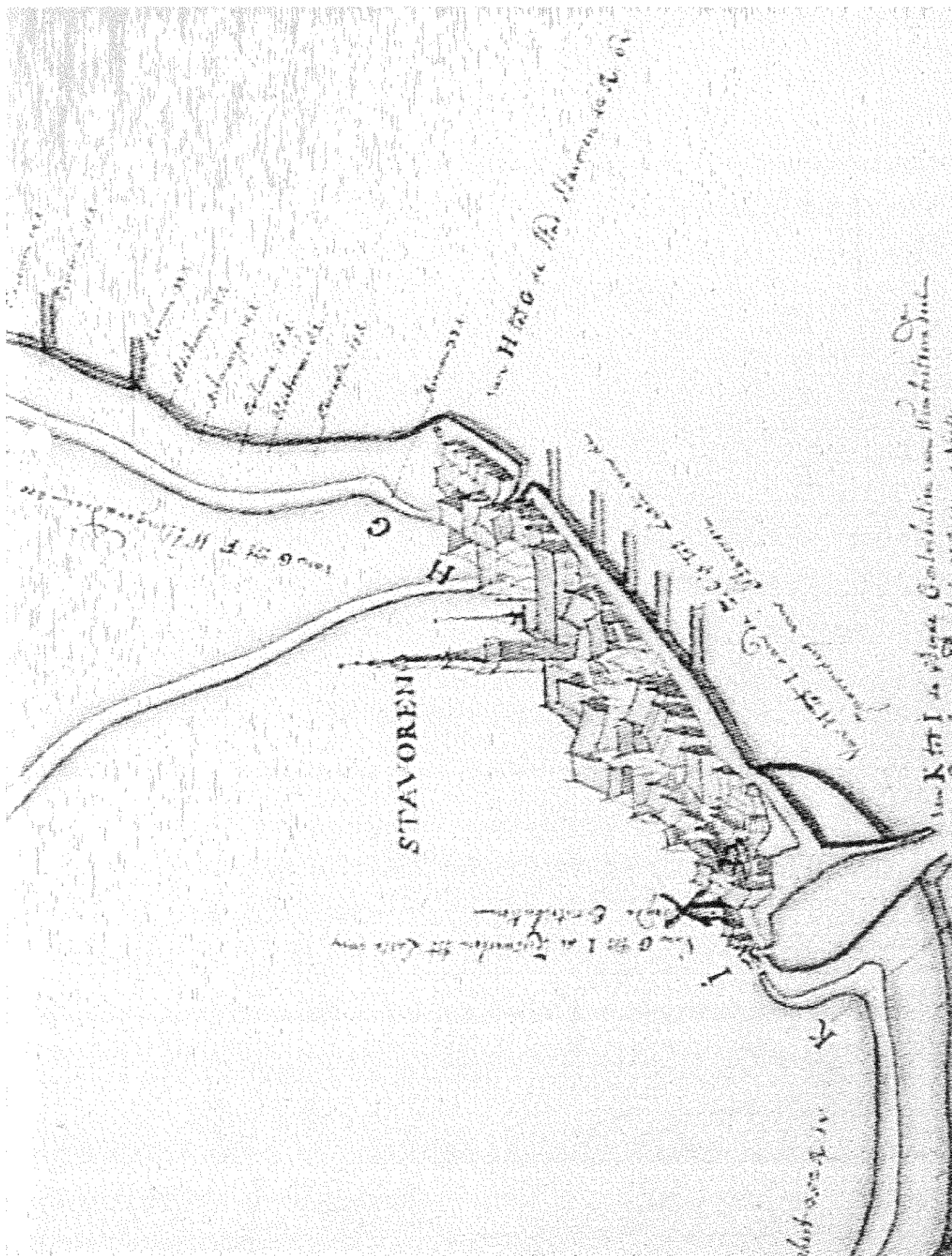

PORTEFUILLÉ No IV
FORM. B2 VOLG No 2

Schaal van 1:2500

1826

r Hooft

de Haven

Hooft

Sectie

d

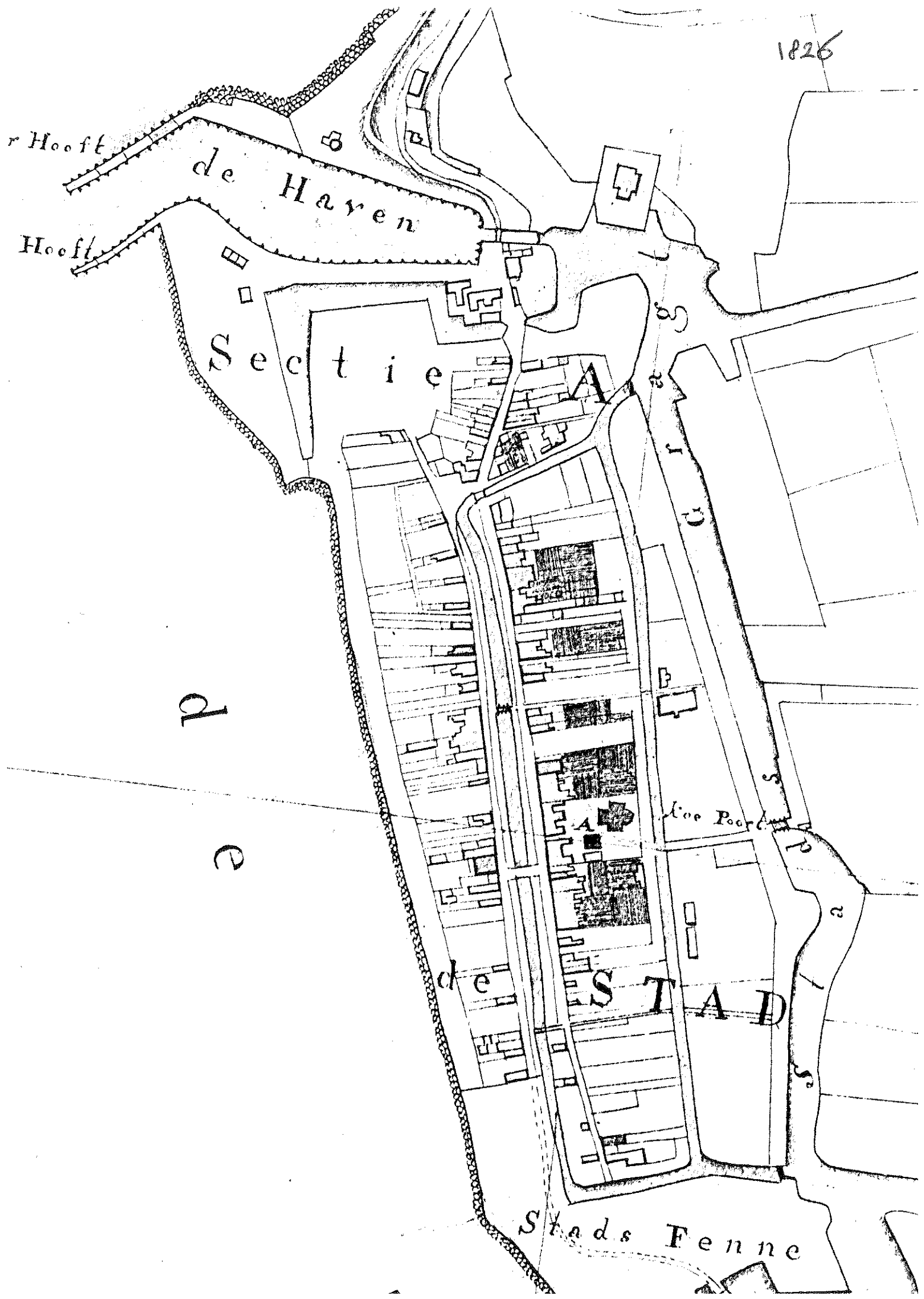
e

de

STAD

Stads Fenne

de Poort

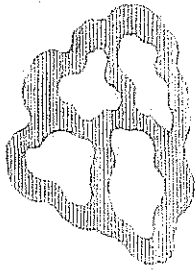

OVERZICHT SPECIEKOKERNUMMERS 1-406

Weg van de Raderen

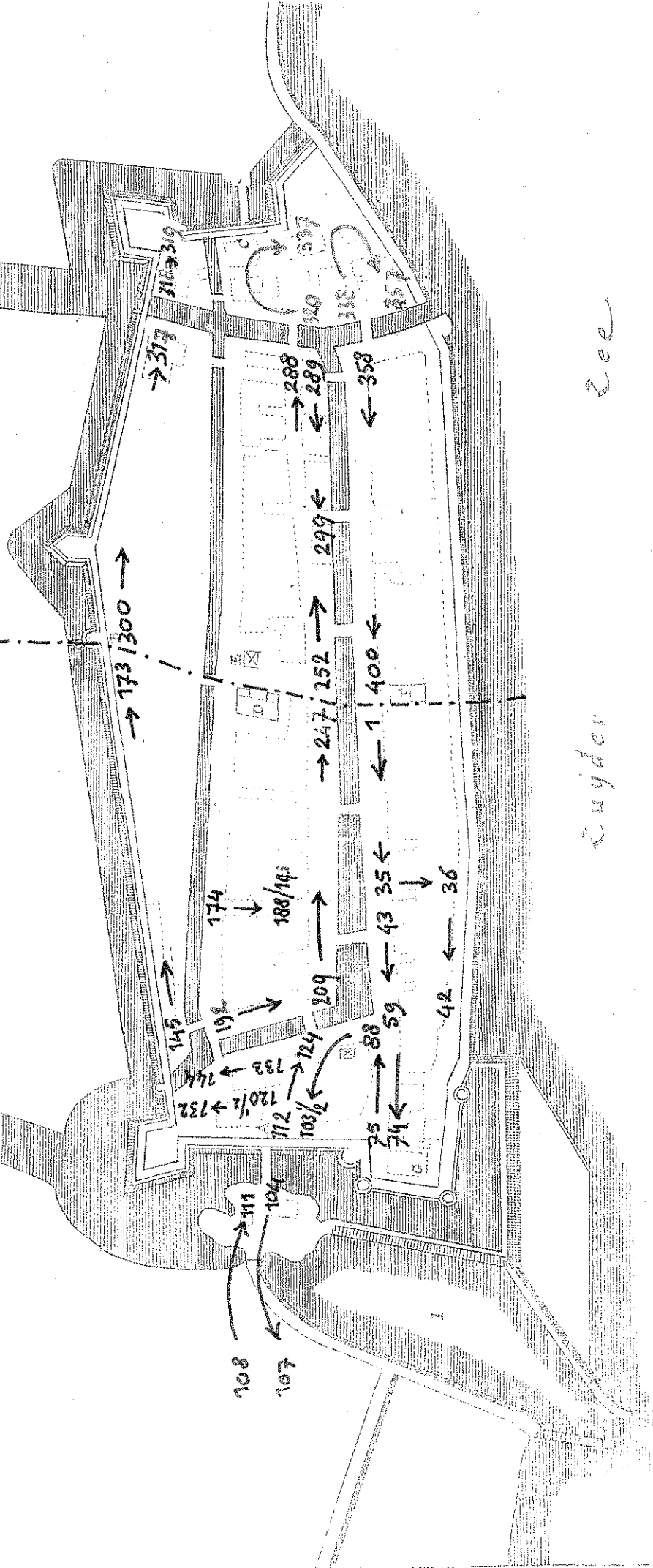
STAUIEREN

401-406

248-251 1/2

- A. No. 1 Port.
- B. No. 2 Port.
- C. Zuider Port.
- D. Die Kirch
- E. Neme Thon
- F. Rattailis
- G. Blackbills
- H. Zuider Haven
- I. Noorder Haven

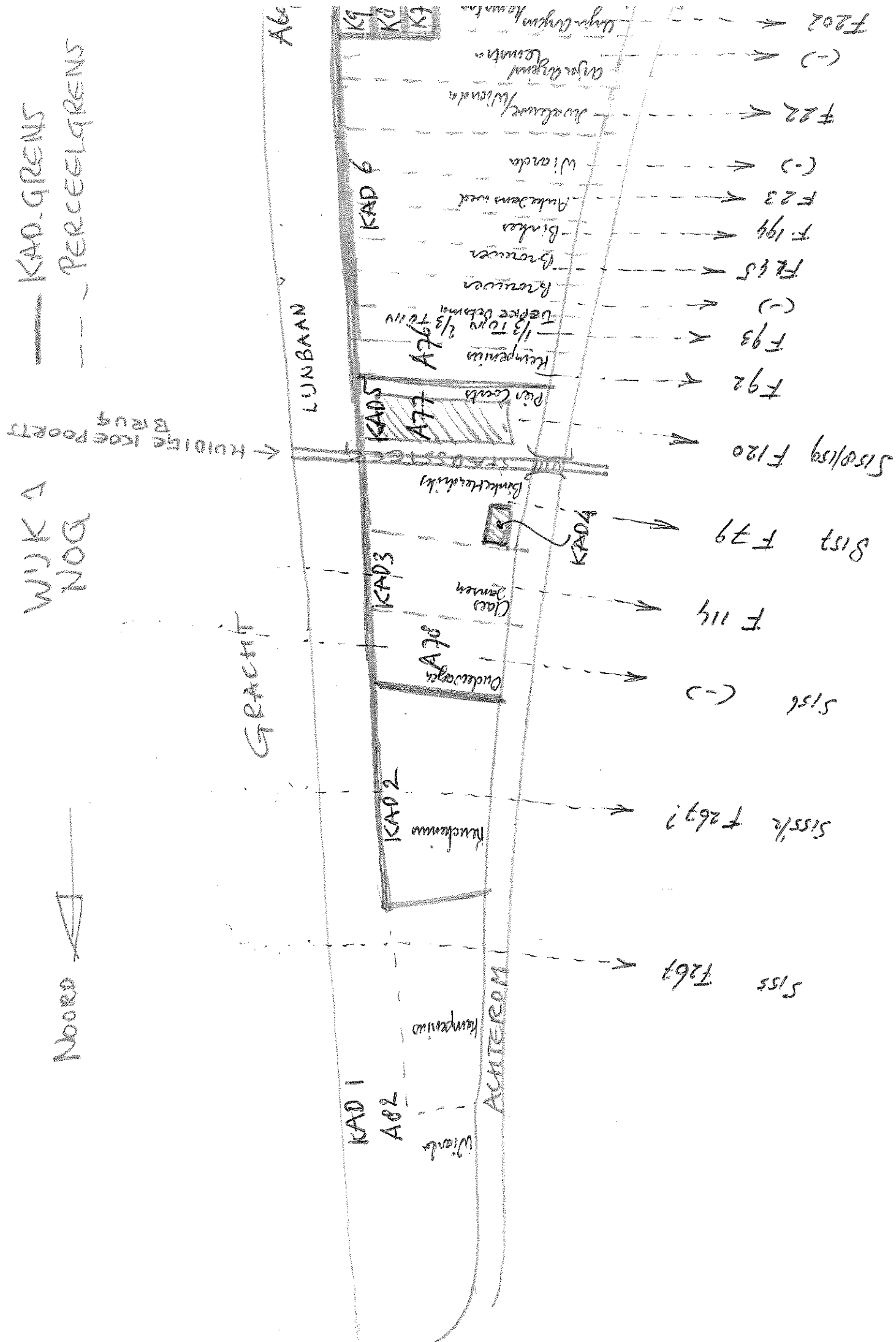

Zuider

Zee

2024

2020

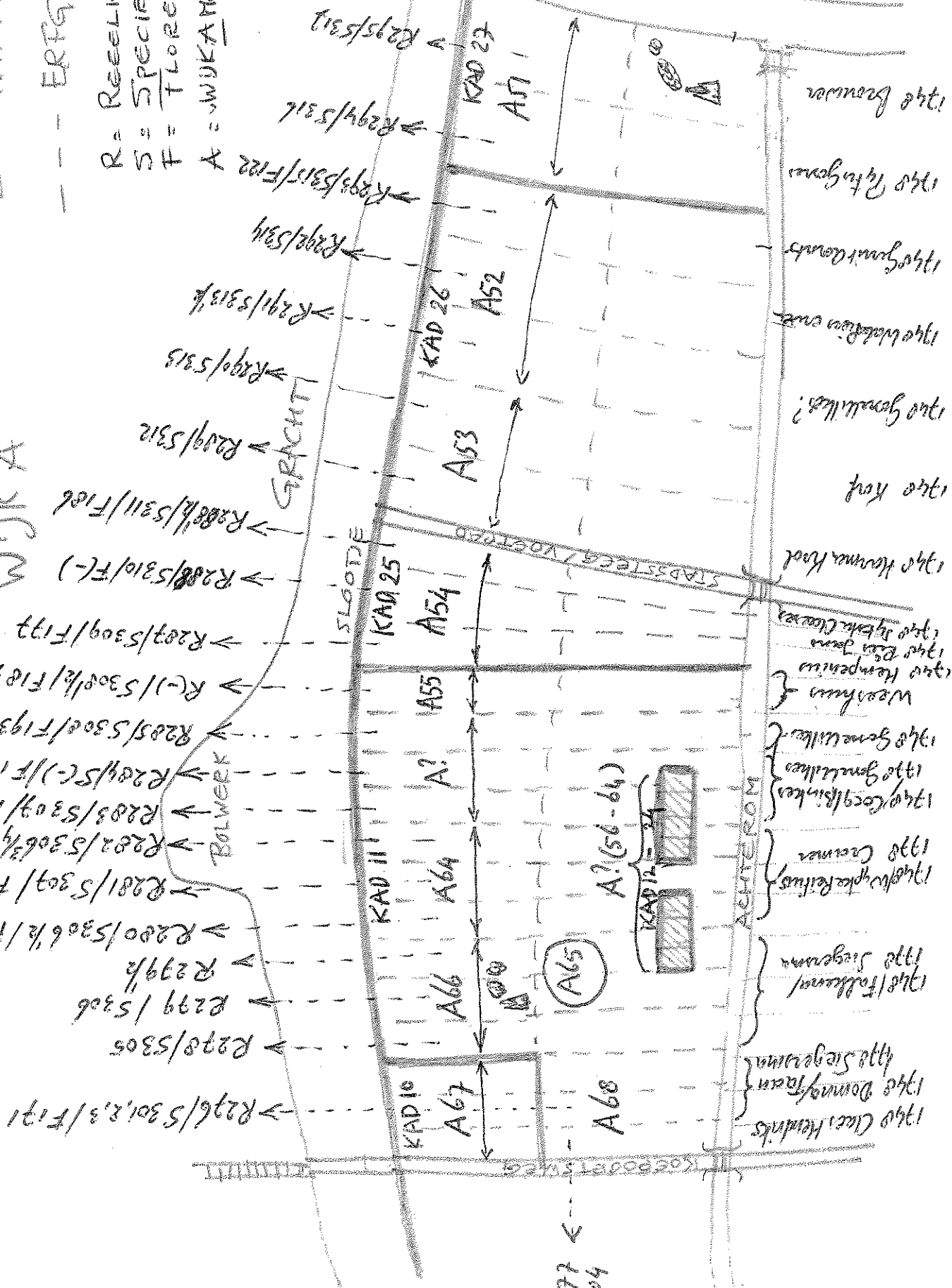

--- ERGREENS (VERB)

R = REELKORTER
S = SPECIFIKORTER
F = FLORENCORTER
A = WIKANGET NOTMER

[illegible]

274
275

1844/45 Het einde van de Stadstoren van Stavoren.

Brievenboek Gemeente Stavoren. (21 Mei 1844).

Burgem. en wethouders richten een schrijven aan:

Het Prov. Coll. van toezicht over de Kerkelijke Administratie in de Provincie Friesland

"Betreft de zorgelijke toestand waarin de toren verkeerd.

"de toren helt over naar de zijde der kerk en ziet er

"bouwvallig uit hetwelk zonder groote kosten niet

"zal zijn te herstellen.

"Kosten begroting van metselwerk aan het vierkant

"en afbraak der spits zou f 2000,- bedragen.

Verzoek van b&w tot afbraak van de toren door tussenkomst van bovenstaand college.

Inmiddels zijn er mensen buiten Stavoren die gehoord hebben van een eventuele afbraak van de toren en belangstelling tonen voor de klokken die in de toren hangen.

27 Sept 1844.

Burgem. en Weth. schrijven aan: H.S. Blok te Lemmer en B.J. Bierschenk te Leeuwarden.

"De torenklokken onzer gemeente zullen na afbraak van de toren worden verkocht.

"Op welke wijze is nog niet bepaald maar wij zullen hiervan t.z.t. publiek bericht doen.

Een maand later.

October 1844. Gemeentebestuur aan Ged. Staten van Friesland.

"Verzoek om toestemming de toren te mogen afbreken voor de som van f 1810,- en

"de afbraak af te staan aan Bosma, timmerman te Follega, aangezien dezelve zeer

"gevaarlijk wordt.

Weer een maand later verschijnt er een advertentie in de Leeuwarder Courant.

GS hebben inmiddels toestemming verleend voor afbraak van de toren.

Brievenboek van de gemeente Stavoren (7 Dec 1844)

Advertentie in de Leeuwarder Courant.

"Burgemeester en Wethouders van Stavoren brengen door dezen

"ter kennis van de Scheepvaart dat er een begin is gemaakt met

"de afbraak der Stadstoren".

Toren.

Kadaster is Toegang 35-03.

De Toren is kad. nr A nr 108. In de boeken alleen als nr 562.

deel 52 nr 155 → deel 104 nr 47 (28-11-1860)

De kerkvoogden Wiebe Hiddes Korenstra

Johanne Jacobs de Jong en
Klaas Mientis Althuisius)

kopen de torenplak A nr 562 voor f. . Zie copie

deel 13 nr 122 → deel 253 nr 54 (5-11-1878)

Gerrit Bleeker en Anke Schellinga, timmerlieden en kerkvoogden
te Stavoren verkopen Cornelis Jacobs de Roos, koopman te Stavoren,
het erf de rgn torenplak voor f 25.

Ten worden het pad naar de begraafplaats, ten oosten de
algemene begraafplaats, ten zuiden en westen het eigendom
van de koper

Verkoop toren. (Workum)

invr. 348.

8-10-1844. Het E. A. bestuur aan P. H. Bakker, debet
wegens flevende koffie, kandy, suiker en tabak.

by de verkoop van de toren

f 2,80

16-1-1845 te betalen aan S. Kuiperus, kosten van

vertaling wegens 2 comparities betreffende de stadstoren
invr. 315 (groot boek van ontwaangst)

- 7,80

Ontwaangen verkoopsom toren (kwijt)

- 1810,00

hier faan af de notarijskosten à f 207,57

- 207,57

netto

f 1602,43

notulen. Afbraak toren na 27 juni 1844

De h. C. van na 27 juni nakyken om de notaris te achterhalen

31-10-1844. Een misrekening by de verkoop van de toren

R. C. Na 27-6 en voor 31-10-1844, of 8-10-1844

Aldus gedaan binnen Leeuwarden, den 31 januarij 1821

De Gedeputeerde Staten,

L. EBINGA VAN HUMALDA

Ter ordonnantie van dezelve,

D. B. VAN DER HAER.

MINISTERIE VOOR DE MARINE.

*Aanbesteding van het verrigten der noodige reparaties
aan den Kerktoeren der Stad Stavoren.*

Op woensdag den 18 februarij 1821, des middags ten 12 uren, zal, door den Directeur en Kommandant der Marine, in het hoofd-departement van de Zuiderzee, te Amsterdam, in het bijzijn van den kapitein ter zee, belast met het opzigt over het lootswezen enz., in het Noorder-departement, en van den Inspektour der maritime gebouwen, onder des Ministers andere approbatie, worden aanbesteed: de reparaties aan den Kerktoeren der Stad Stavoren, met de leverantie van alle de daartoe benoodigde materialen en gereedschappen.

De konditien van aanbesteding liggen dagelijks (des zondags uitgezonderd), van des morgens ten uren noon tot des middags ten twee uren, ter lezing aan het ministerie van marine te 's Gravenhage, ter secretaris van de directie der marine te Amsterdam, ten burele van den Gouverneur der provincie Friesland, te Leeuwarden, en op het huis der gemeente te Stavoren, terwijl die dagen vóór de aanbesteding, zijnde den 15 februarij aanstaande, door den Inspektour der maritime gebouwen voornoemd, de noodige aanweziging in loco zal worden gedaan.

De biljetten van inschrijving zullen, behoorlijk geauthenticeerd en op gepreeld papier gescheuten, vóór of uiterlijk op den 18 februarij aanstaande, des middags voor 12 uren, verscheven, moeten worden bezorgd, ter secretaris van de directie der marine te Amsterdam.

's Gravenhage,
den 25 januarij 1821.

De Minister van de Marine,
J. C. VAN DER HOOP.

De Kruitmolen.

1737 - mrt 16.

Octrooi verleend aan Binke Binkes e.a. te Staveren om alleen in deze provincie een kruitmolen te mogen hebben.

1749 - mrt 6.

Secretaris Binkes van Staveren wordt niet vrijgesteld van schoorsteengeld voor zijn kruitmolen.

1761 - juni 13.

De eigenaars van de kruitmolen te Staveren maken bekend, dat na enige weken stilstand, de werkzaamheden worden hervat, adres vroedsman Jurjen Hermanides te Hindeloopen of burgemeester Douwe Pytters Cramer te Staveren.

1769 - juni 3.

Dr. Adrianus van Loon, secretaris te Hindeloopen, biedt te koop aan de geoctroijeerde kruitmolen De Eendragt te Staveren met zijn weid- en hooilanden, gebouw, enz. te zien met een briefje van burgemeester Douwe Pytters te Staveren.

1790 - aug. 11.

Op afbraak verkocht de kruitmolen De Eendragt te Staveren waarin 3 stel stenen, een paardestal voor 8 paarden, een schuur voor 8 koeien, een salpetteraffinadeij met koperen ketel van 5 voet, 4 koperen bekkens circa 4 voet in diameter, turfschuur enz. aan de Warnservaart.

De Staten van Frieslandt, allen den geenen,
die deesen sullen sien, ofte hooren leesen salix;
Doen te weten, dat sich aan ons by request
heeft geaddressert Binke Binkes Secretaris
der Stadt Stavoren, waar by te kennen gaff,
dat hij suppleet voor sich en in qualiteit in
den jare 1732. heeft aangekocht de kruidmolen
cum annexis even buiten voors. Stadt, welke
zeedert veel jaarend stiel gestaan hebbende,
seer was vervallen, dogh nu door de suppleet
cum sociis met excessive kosten gerepareert,
en aan de gangh gebragt; waar door nu in
staat was geraakt, om meerder buskruidt te
maaken, als sal kunnen debiteren; verfoekenise
daarom, opdat dese fabrieg, die nu met een
tamelijk succes gedaan wordt, in het toekoo=
=mende niet menige werden gedrukt oft ten
eenemaal bedorven door het aanbouwen van
een tweede molen; soo als uit baat ofte
kwelsugt ligtelyk konde werden ondernoomen,
dat aan hem suppleet cum sociis brieven van
octroj menigen werden verleent, om alleen
in deesd provincie een kruidmolen te menigen
hebben en kruidt te maaken.
welck verfoek by ons in deliberatie gelegte sijnde
soo is t, dat wij in het verfoek, aan ons
gedaan, hebben bewilligt, ende suppleet
cum sociis vergaunt deese opene brieven van

Q o o r r y

actum 16 maart 1737

D 9 de 5 January
1852

D 68 56
1852

271 - 26/8

1852
Donatie grond
voor Doopsge-
reike door
Jacob Pieters
Roosdona

deze haal
dit weiland
in 1847 ge-
kocht van
Lieuwe Joh.
Carveller

1 Roede (15,3 m²)
weiland f. 17,-
sectie A-152
14 Roe + 60 El

W. indaagetoekende Jacob Pie-
ters Roosdona, landbouwer onder Althuis-
recht, bij deze te donatieren en in
volkomen eigenendomme over te dragen
en af te staan van en te behoeven van de
kerk van de gemeente de Doopsge-
reike gemeente te Harvoen.
Het gedeelte zijnde een Roede van des
zelfs weiland gelegen in de stad Harvoen,
en ten kadaster aldaar bekend op sectie
A nummer 152 groot veertien Roeden en
veertig Ellen, en zulk op voorwaarden
dat daar op gesticht zal worden een kerk-
gebouw ten behoeve der Doopsge-
reike gemeente.

dat met den eersten January achtien hon-
dert twee en vijftig de grond en alle ande-
re rechten voor rekening van de begiftigde,
tullen Roosdona, en de kosten op deze over-
dracht te voldoen door hemzelf,
en te voldoen.

Verklaart de donateur het eigendom
te hebben van de grond te hebben verkre-
gen bij koop van Lieuwie Johannes Car-
veller dijkbaas te Harvoen, blijkens on-
derhandelde acte van den regentien-
der achtien honderd twee en veertig, ge-
registreerd te Bolsward den zevenden ju-
lij daarsop volgende, overgeschreven ten
kaart van Hypotheekakte straks den acht-
tienden July achtien honderd twee en veertig, en
zulk wat de Registratie betreft in deel een
en dertig folio achtien, versio van vijf en wat
de Hypothekaire overschrijving betreft in
in deel twee en vijftig nummer honderd
twee en dertig folio honderd twee en twintig
rechten nummer drie en zeventig rechte dugs
registreerd deel twee N. 133

Ten welke voorwaarden Kerkvoogden en
Diakenen voorvoeren volkomen genoeg en
aanvaardende in deze opgenoemde verklaring
ge-

gen zullen en kunnen, ten bewijze waar
van zij der sijnichtheden landeclie
ning mede hebben betrachtend

Verklarende beneficiant en gebone
ficiëerden, dat by de gedonateerde
de schatten op een waarde van vyftien
guldern.

Aldus in simple opgemaakt en ver
teekend te Stavoren den twee en twintig
sten September een duizend acht hondert een en vyftig

J. J. Laatsma
Klaas R. Kijzer

A. H. Weyland

S. H. de Roos.

F. S. C. de Jong

Gratis geregistreerd onderzocht in de Bolswardse
koningstoten December 1800 eenen vyftig; deel van
dertig; folio honderd en eenen vyftig; vervo van 20
wen.

Bevestiging

Immer

Rege... 20
38 open... 07
Lege... 45
Daarom... 61

1.34

Overgeschreven ten Kantore der Hypotheek te Sneek den
vijfden Januarij 1800 twee inblyf, de achtkenthesde
60, Summa zes inblyf folio zes inblyf teke, vers
dagrijcke deel negen n° 734. Ontvangen voor regten in
Solaris een guesen vresendely cents.

De Bewaarder

Jooh Bent

Verkoop Stadsgebouwen 7.8.1824. Akte 22. Dit was een openbare verkoop bij de rechtbank in Sneek, omdat de stad een schuld had, die ze niet kon of wilde betalen. Aan deze veiling ging een procedure van een jaar of 3 vooraf met dwangbevelen enz.

. C 10. Met kamertje met uitzicht op de publieke straat voor en achter op het zeilperk en klein portaal en voordeur. Liggende aan de sluis en bewoond door Thomas Durks de Jong als vrije gebruiker. Ten oosten het zeilperk, ten westen de publieke straat, ten zuiden Antje la Haize en ten westen de sluis. Akte 62. Burgemeester S.P. Haijtema verkoopt deze 5 gebouwen voor f 1050 aan de provincie.

Verkoop Stadsgebouwen 7.8.1824. Akte 22.. A 22. Door Arjen Wiebes Hamersma als huurder bewoond. Voorzien van een verdieping, 2 beneden kamers en in het voorhuis een smederij met ruime zolder. Ten oosten en noorden Pieter Hendriks Bakker, ten westen de straat en ten zuiden de steeg. Akte 62. Burgemeester S.P. Haijtema verkoopt deze 5 gebouwen voor f 1050 aan de provincie.

Verkoop Stadsgebouwen 7.8.1824. Akte 22.. A 73. Door de wed. Cornelis Jans als vrije huurder bewoond. Voorzien van een verdieping. Uitzicht op het Bolwerk en het Koepoortspad. Er achter een loods en bleek. Ten oosten het Bolwerk, ten westen de diaconie der Hervormde Gemeente, ten zuiden het Koepoortspad en ten noorden Jacob Aukes Lootsma. Akte 62. Burgemeester S.P. Haijtema verkoopt deze 5 gebouwen voor f 1050 aan de provincie.

Verkoop Stadsgebouwen 7.8.1824. Akte 22.. C 32. Het stadhuis, gebruikt wordende voor Raadsvergaderingen met 2 verdiepingen en 6 kamers en een zolder over het geheel en erop een torentje met klok. Beneden gemeld Raadhuis een vertrek voor de stadswaag, één voor de gevangenen, een magazijn en een ruimte voor beschutting van het vee. Achter een eigen regenwaterbak. Naastliggers: de straat, de zeedijk, het waterschap en G.G. Mulder. Akte 62. Burgemeester S.P. Haijtema verkoopt deze 5 gebouwen voor f 1050 aan de provincie.

Verkoop Stadsgebouwen 7.8.1824. Akte 22.. C 62. Bewoond door J.H. Fortuin en gebruikt als school. Huis met een verdieping. Achter een kamer en een keuken met uitzicht op de zeedijk en bleek en regenwaterbak. Voor een vertrek gebruikt wordende voor het onderwijs. Het huis heeft een zolder. Naastliggers: de straat ten oosten, ten westen een leeg erf, ten zuiden Andries Heijes Wybrands en ten noorden de erven Hollander. De heer Jacob Zandstra, procureur te Sneek koopt alle 5 percelen voor f 200. Voorwaarde bij de koop was, dat de koper alle proces en deurwaarderskosten ook moest betalen. Deze kosten bedroegen f 850. Zandstra koopt deze gebouwen voor S.P. Haijtema, die alles dus voor f 1050 overneemt.

Akte 62. Burgemeester S.P. Haijtema verkoopt deze 5 gebouwen voor f 1050 aan de provincie.

Artikel: Restauratie raadzaal Stavoren 1931-1937

Uit: het gemeente-archief van Nijefurd te Workum
archief van de gemeente Stavoren
nr 2.07.354 Restauratie raadzaal gemeentehuis 1931-1937
map 181 (correspondentie) en
map 182 (bouwtekeningen van het interieur van de raadzaal, gemaakt door architecten van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg; foto geborduurd wapen)

Toelichting:

Op dit moment denkt de gemeente Nijefurd na over de toekomst van het gemeentehuis. Tot 11 mei konden gegadigden een bod indienen bij het college van burgemeester en wethouders. De schrijver van dit artikel, de heer H.J. Koskamp uit Coevorden, heeft de gemeente het bod gedaan om de restauratie te organiseren. In totaal zijn bij de gemeente ongeveer 7 aanbiedingen binnengekomen. Een raadsbesluit valt misschien op 9 juli a.s. (ambtelijke informatie van dhr A. Blom d.d. 24 mei).

Een belangrijk punt van het gemeentehuis is de eventuele restauratie van raadzaal en haar inhoud, te weten wandschilderingen, betimmeringen en meubilair. De heer Blom vertelde mij dat hierover in het gemeente-archief van Nijefurd een en ander is te vinden. De heer Broersma, medewerker archief, stelde deze mij bereidwillig ter beschikking bij mijn bezoeken aan het gemeentehuis in Workum.

Uit de veelheid aan informatie heb ik in eerste instantie beperkt tot de restauratie van raadzaal in periode 1931-1937. Het grootste deel van de informatie in het bijgaande artikel is ontnomen aan het, in map 181 los aanwezige, archiefstuk: "VERSLAG VAN DE PLECHTIGE ONTHULLING VAN EEN BORSTBEELD VAN HARE MAJESTEIT DE KONINGIN IN DE GERESTAUREERDE RAADZAAL TE STAVOREN OP 11 FEBRUARI 1937, des namiddags 4.45 uur, DOOR MR. P.A.V. BARON VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, COMMISSARIS DER KONINGIN IN DE PROVINCIE FRIESLAND.", gecodeerd x.07.354/(2). Dit archiefstuk bestaat voor een belangrijk deel uit een samenvoeging van artikelen uit de Leeuwarder Courant, het Nieuwsblad van Friesland, Drijfhouts Nieuwsblad, de Stavorensche Courant en de Groote Pers.

RESTAURATIE RAADZAAL STAVOREN 1931-1937

De stad Stavoren heeft als oudste Friese stad een lange geschiedenis. De stad heeft vele stadhuisen gekend. Het laatste stadhuis dateert van 1889, het voorlaatste werd omstreeks 1775 op dezelfde plek gebouwd. Op de plattegrond van de stad Stavoren uit het "Toonneel der Steden" van J. Bleau, Amsterdam 1649 is in dezelfde buurt een hoog en imposant raadhuis met een grote torenspits te zien (zie bijgaande ansichtkaart, uitgegeven door Stavoren Promotie).

Uit het genoemde voorlaatste stadhuis zijn 18e eeuwse wandschilderingen overgebracht naar het nieuwe stadhuis van 1889. Deze bevonden zich begin jaren dertig in een bedenkelijke toestand. Het toenmalige college van Burgemeester en Wethouders bracht dit eind 1930 onder de aandacht van de Commissaris van de Koningin in Friesland. Deze gaf in overweging advies van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg in te winnen.

Onder voorzitterschap van de heer Mr. S.M. Van Haersma Buma, de toenmalige burgemeester van Stavoren, pakt de gemeente dit zodanig op, dat dezelfde Commissaris op 11 februari 1937 een nieuw borstbeeld van Koningin Wilhelmina kon onthullen in de gerestaureerde raadzaal. (De burgemeester, de heer Van Haersma Buma is de vader van de latere burgemeester van Workum en Sneek; hijzelf is in de oorlog door de Duitsers gefusilleerd.)

De Rijkscommissie voor de Monumentenzorg in Den Haag gaf advies, begeleiding en steun aan de restauratie. Volgens het onderzoek in 1931 van Prof. Dr. W. Martin en advies van deze commissie aan B en W van Stavoren "vormen de zes wandschilderingen, benevens een in grijs geschilderd 'dessus de porte' en een portret van Prins Willem V, alle afkomstig

van het voormalig raadhuis en thans in de tegenwoordige raadzaal aangebracht, ondanks hun beperkte kunstwaarde, een zoo merkwaardig staal van de 18de eeuwsche decoratieve schilderkunst in Friesland, dat het streven van Uw College naar een behoorlijke conservering alleszins gewettigd is."

Alle schilderijen zijn volgens de signering van de hand van E. van Hoek en stammen uit 1776. Op de zes wandschilderingen staan Bijbelse taferelen als "Jacob en Ezau", "Salomo's eerste Recht", en "Suzanna en de beide Ouderlingen". Op de 'dessus de porte' staat de Staverensche Maagd met de sleutel in de hand naast Mars en de trophee.

In 1937 werd aangegeven dat alle schilderijen volgens overlevering zouden zijn geschonken door de Erfstadhouder Prins Willem V. Een verdere bijzonderheid is het feit dat Staveren het enige stadhuis in Friesland kent met een geschilderd portret van deze prins.

De wandschilderingen werden door de heer Traas, verbonden aan het Museum Mesdag in Den Haag, gerestaureerd. Hij verdoekte de schilderijen, herstelde het vernis en dichtte grote gaten. Grote delen van het interieur van de raadzaal werden ontworpen en getekend door architecten van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg.

De gemeente-opzichter, de heer I. Dijkstra, had het dagelijks toezicht. Veel toenmalige, en soms nu nog bekende en aanwezige, Staverense bedrijven werden ingeschakeld. De betimmeringen werden aangebracht door de firma J. Albada en Zoon, het verfwerk door de firma J. Akkerman, en I. de Vries schilderde de burgemeesterskamer, het smid- en electricienswerk werd verzorgd door de firma's I. en A. Bakker en H. Smit. De stoffering werd geleverd door de firma's R.W. Smits en M.A. de Boer.

Het borstbeeld van Koningin Wilhelmina werd vervaardigd en geschonken door mej. I.A.L. van Beeck Calkoen te Utrecht. Het bevindt zich thans in het gemeentehuis van Nijefurd te Workum.

De burgemeesterskamer werd tegelijkertijd gerestaureerd volgens een ontwerp van de heer Oger van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg. In deze kamer bevonden zich onder andere een op ware grootte geschilderd portret van Prins Willem V, verschillende etsen door de burgemeester geschonken en twee schilderijen geschonken door de schilder de heer J. Akkerman te Staveren.

De Commissaris van de Koningin spreekt bij opening van de raadzaal en zegt onder andere "Ik beschouw het als een gelukkig teken dat Uwe Raad de behoefte heeft gevoeld dit mooie monument uit het verleden zoveel mogelijk in zijn ouden vorm te herstellen: daaruit spreekt een eerbied voor het verleden".

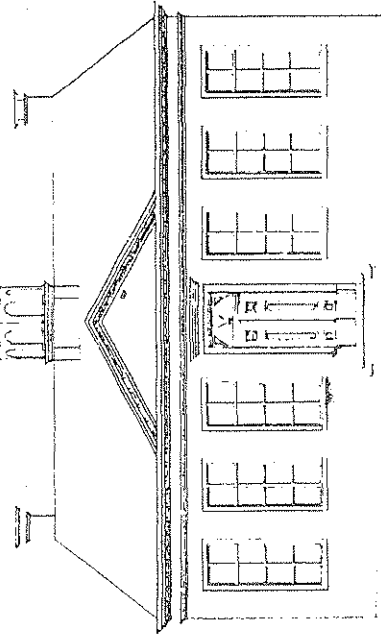
De heer Oger, architect van het Rijksbureau voor Monumentenzorg, voegde hier aan toe " dat het hem genoeg deed tegenwoordig te kunnen zijn bij iets wat optimistisch moet stemmen, i.c. wanneer men blijkt geeft het bezit op prijs te stellen van dingen, die de monumentale uitdrukking van het verleden zijn. Helaas zijn de belangrijke gebouwen uit het verleden van deze stad, klooster en kerk, kasteel en stadhuis, alle verdwenen, de geest leeft voort en wil zich uiten, ook in de toekomst. B en W van Stavoren hebben met deze restauratie een daad verricht, die initiatieven kan opwekken onder de burgerij, initiatieven, die zich wellicht zullen kunnen uiten in het oprichten van nieuwe waardige gebouwen van kunst en wetenschap binnen deze stad."

Met deze, ook mij treffende, woorden van de heer Oger uit 1937 wil ik mijn eerste artikel over het stadhuis van Staveren besluiten. Voor een volgend artikel werd mij al gevraagd te berichten over het vervolg, zoals de toegang tot de raadzaal. Ik spreek de hoop uit dat Staveren en haar stadhuis weer tot bloei mogen komen en een deel van haar rijke geschiedenis mogen laten zien.

Henk Koskamp, Staveren, 28 mei 2002.

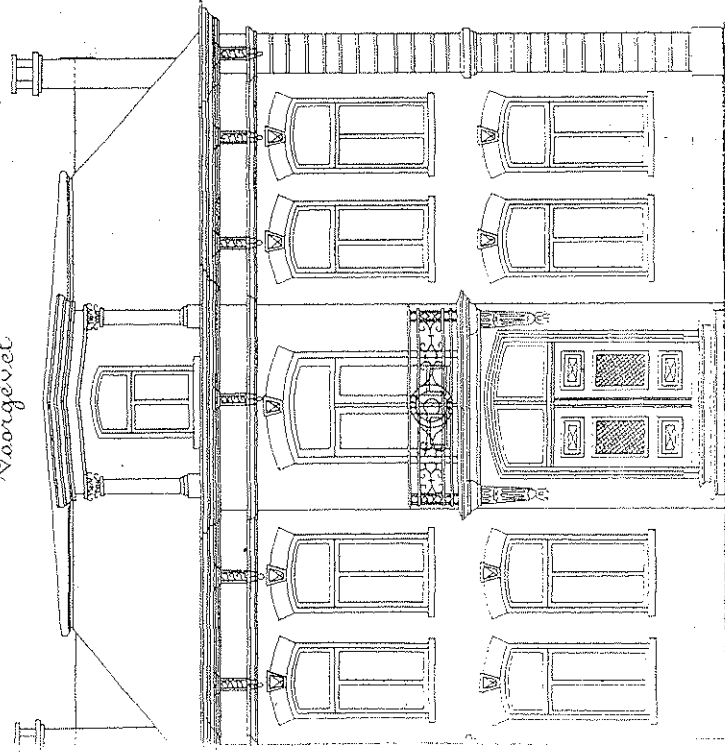
Van der Meulen

(1) 1/2 Maat.

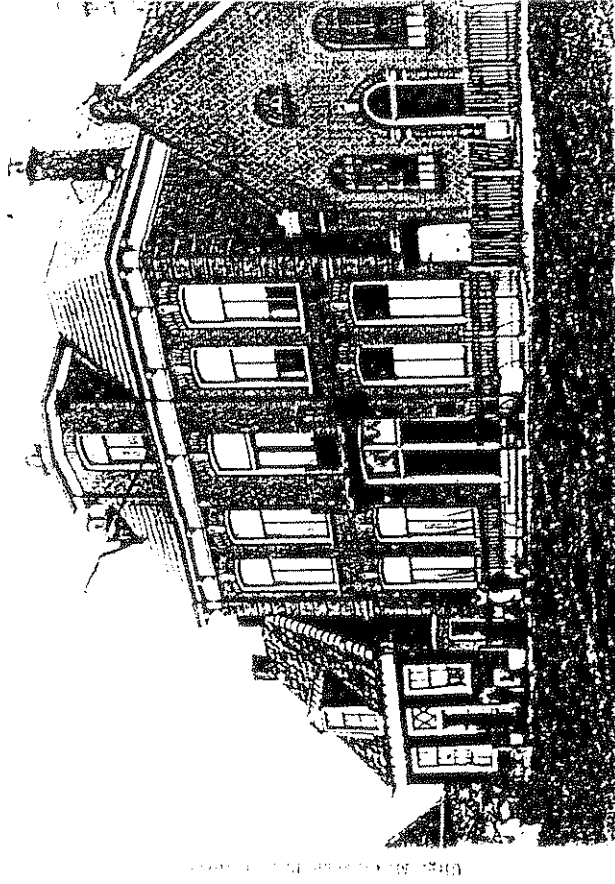
Afb. 5 Ontwerp gemeentehuis uit 1836, Ryksargyf
TEKENING VAN EEN NIEUW TE BOUWEN GEMEENTEHUIS
MET WONING TE STAVOREN IN 1889.

Voorgevel

Afb. 6 Ontwerp gemeentehuis uit 1889, Gem. argyf

HET STADHUIS EN STAVOREN

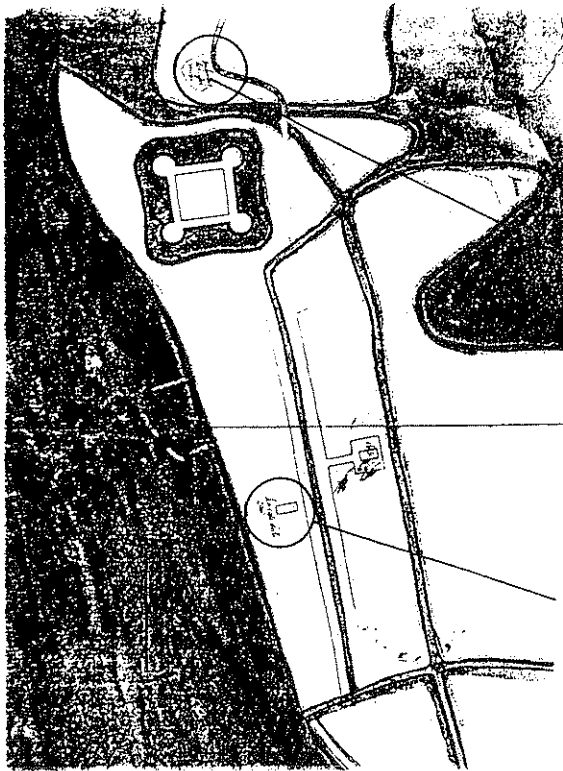
AFB. 1 FOTO 1901 m. DE JONG.

WAAROM EEN STADHUISMUSEUM

Stavoren.

Detail kaart Braun en Hoogenberg 16^e eeuw

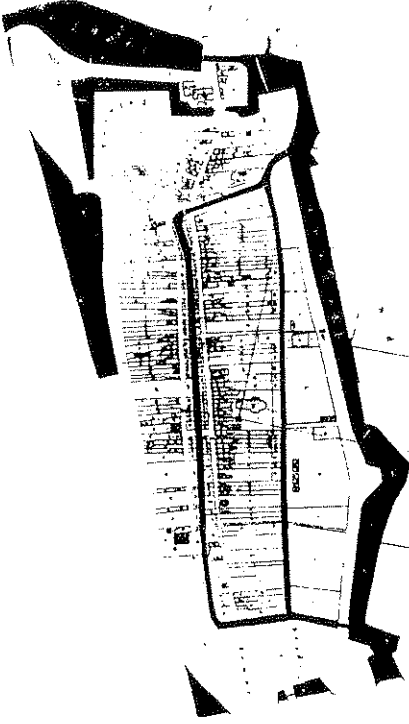

Afb. 3 kaart 9 de Robles atlas, m.g.v. Ryksargyf

Alhoewel er bewerkingen zijn, dat De zee Stavoren in de loop van de tijd terug heeft gedrongen, blijkt uit vergelijking van afb. 3 en 4, dat de vorm van stavoren nauwelijks is veranderd in de laatste 500 jaar.

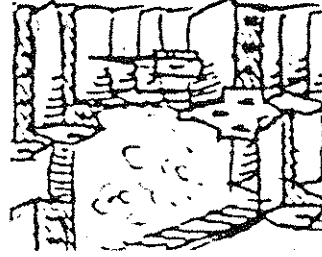
Op kaart 3 blijkt duidelijk, dat er op de plaats van het huidige stadshuis ook een stadshuis stond ver voor 1572 (La casa della citta, Het huis van de stad).

Ook blijkt hieruit, dat het kasteel van Albrecht van Beieren uit 1395 t.n.v. de oude haven heeft gestaan, (Fundamenti del castel vecchia, Fundamenten van het oude kasteel). Dit is nu ongeveer t.n.v. het haven-Hoofd in de spoorhaven.

Afb. 4 Kadastrale kaart uit 1836, gem. argyf

rijles

WAARSCHIJNLIJK STAAN DE STADHUIZEN
AL 500 JAAR OPDEZELFDE PLAATS.

Ook op de kaart van I. Blaeu begin 17^e eeuw staat het toenmalige stadshuis weergegeven, alsmede op kaart 44 van de Robles Atlas, Ryksargyf.

De Gemeente Nijefurd is nog in beraad over de bestemming van het gemeentehuis van Stavoren, maar wij hebben inmiddels al indelingstekeningen en ideeën aan de burgemeester gegeven, want wij gaan voor:

HET STADHUISMUSEUM STAVOREN.

De initiatiefnemers: Henk Stoelhorst.
Sjouk Lemstra.

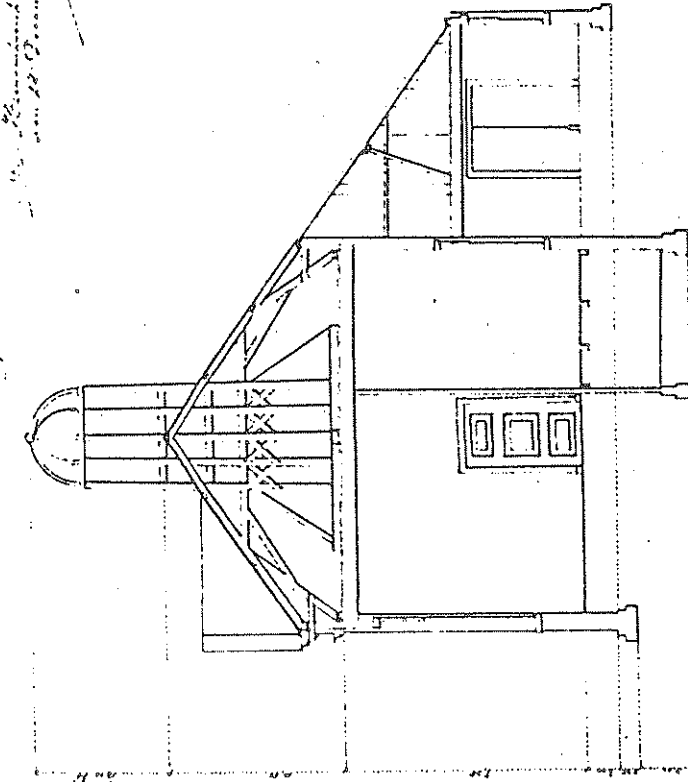
ontwerp gemeente huis, 1836.
Rijksarchief.

Stads- en Gemeentehuis, 1836.

Tekening
van een nieuw te bouwen gemeentehuis te Maastricht.

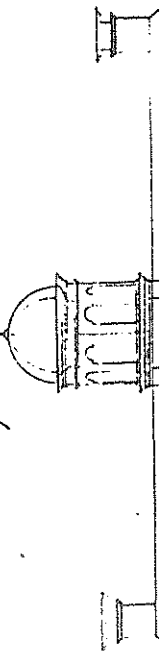
1836.

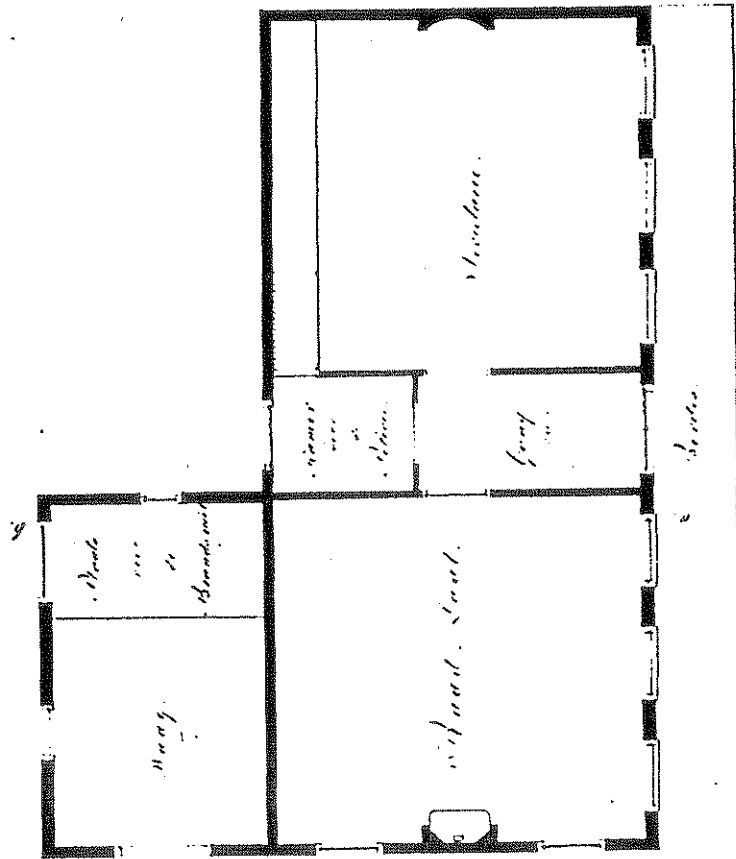
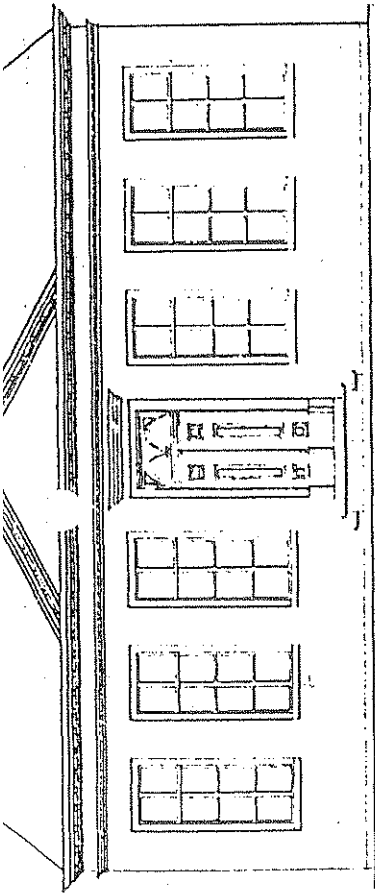
Gemeentearchitect.

Stads- en Gemeentehuis.

G. J. H. H. H.

PLAN

In Stavoren getrouwde militairen
Gereformeerde gemeente van 1648 tot 1811

Ingeschreven:

1653

Jacob Alefs Cock van Ceulen, sold. met Anne Mary Caspers van Yeburch. 18-9 getr.
Joost Heybrinck, corp. met Beydt Feyckes. 25-9 getr.
Jan Jansen, sold. met Mettien Hendrickx. 22-12 getr.

1654

Hans Siegeler, sold. met Grietien Sierickx. 13-8 getr.
Gerret Bruyns, sold. met Tialle Geerts. 10-9 getr.
Hans Meynsen, sold. met Fenne Jansen. 17-9 getr.

1655

Barent Jans, sold. met Antie Hermens. 17-6 getr.

1657

Harmen van Oldenhoven, sold. met Antie Jans. 8-3 getr.
Hans Lodewijckx, een sold. met Antie Jans. 21-6 getr.

1660

Gerbrant Jansen, sold. met Angenietie Jans. 28-10 getr.

1661

Gijsbert Joannis, sold. met Trijn Tomas. 21-4 getr.
Jan Hendrickx, sold. met Antien Andries. 11-8 getr.
Jochem Alberts, sold. met Wiepck Jansen. 8-9 getr.

1662

Cornelis Jans, sold. met Antie Francen. 6-4 getr.

1663

Jouw Douwes, sold. met Griet Symonse. 18-2 getr.
Jan Jansen, sold. met Pietie Everts. 26-7 getr.
Hans Jansen, sold. met Grietie Janse. 13-9 getr.

1665

Jan Vrerickx, wachtmeester met Geertie Jeurjans. 4-1-getr.

1670

Harmen Pieters, sold. met Aeltje Jansen. 13-7 getr.

1671

Joost Pieters, sold. met Antie Flips. 18-1 getr.
David de Nuwe, sold. met Itien Jansen. 5-1 getr.

1675

Hendrick Jansen, sold. met Siouck Winokes. 7-3 getr.

1672

Meyndert Balster, sold. met Grietie Stoffels. 11-8 getr.

1678

Hermen Hermensen van Wynners, sold. onder capt. Veeghlyn met Marye Eybertsen van Stavoren. 2-1 getr.

1684

De Heer Odulphus Saakama, Rdt. voor den Hoove van Friesland en assessor van het chrijsgerechte der Friesse Nassouse regimenten tot Leeuwarden met Femke Wybes van Stavoren. 29-6 getr.

1698

Hendrick Hendriks, sold. onder de comp. van de Heer luitenant colonel de Claar, leggende in garnisoen te Stavoren met Jantien Andrys. 12-6 getr.
Willem Hendriks, sold. in de comp. van de Heer luit-collonel de Klaar, in garnisoen tot Stavoren met Jetske Claas van Stavoren. 26-6 getr.

Joost de Derde, sold. in de comp. van de Heer luit-colonel de Klaar, in garnisoen tot Stavoren met Geesien Caspers van Stavoren. 31-7 getr.
 Gerrit Gerrits van der Aard, sold. in de comp. van de Heer luit-colonel de Claar, in garnisoen tot Stavoren met Antien Claas van Stavoren. 31-7 getr.
 Claas Pas, sold. in de comp. van de Heer luit-colonel de Klaar in garnisoen tot Stavoren met Tryntie Pouwels van Hindelopen. 28-8 getr.
 Jan Overbergh, sold. in de comp. van de Heer luit-colonel de Claar, in garnisoen tot Stavoren met Antien Hans van Stavoren. 18-9 getr.
 Marten Beels, sold. in de comp. van de Heer luit-colonel de Claar, in garnisoen tot Stavoren met Saak Willems van Stavoren. 9-10 getr.
 Roelof Uyttegem, sold. in de comp. van de Heer luit-colonel de Claar, in garnisoen tot Stavoren met Auk Samuels van Stavoren. 27-11 getr.

1699

Joris Struis, sold. in de comp. van de Heer luit-colonel de Claar, in garnisoen tot Stavoren met Mariegje Hogelandts. 8-3 getr.
 Joost Jannes, sold. in de comp. van de Heer luit-colonel de Claar, in garnisoen tot Stavoren met Eelck Annes van Warns. 8-3 getr.
 Jan Lubbes, sold. in de comp. van luitenant de Claar, onder het regiment van de Hartoogh van Saxen-Eysenag, in garnisoen tot Stavoren met Douw Reytis van Stavoren. 12-3 getr.
 Ravel Houten, sold.-corp. onder de lijfcomp. van Hartog Zaxen Eisenaer, leggende tot Slooten met Siebregh Jekes van Stavoren. 2-7 getr.
 Pieter Gaterman, sold. onder de comp. van de Heer overste luitenant de Klaar, onder de Hertog van Saxen-Eysenag met Eelck Annes van Warns. 20-9 getr.
 De luitenant Ewert Hendrix Korf van Stavoren met Aeltie Franssen tot Holwert. 8-10 getr.

1700

Philip Groensmidt, sold. onder de comp. van de Heer overste luitenant de Claar, onder het regiment van zijn Vorst.doorl. de Hertog van Saxen-Eysenach tot Stavoren in garnisoen, met Maria Heemers, luitnantsdochter van Oldesiel. 1-4 getr.
 Engel Barties Noll, sold. in de comp. van de Heer overste luitenant de Claar, in garnisoen te Stavoren met Geesien Joost van Stavoren. 11-8 getr.

1716

De Heer Folkart Binkes, J.U.D. gecommiteerde Raad ter Admiraliteit tot Amsterdam en regerende burgemeester alhier tot Stavoren met mejuffr. Debora Borst van Amsterdam. 18-11 getr.

1718

Jurjen Helmes, sold. onder de comp. van de Heer majoor Camstra leggende in garnisoen tot Leeuwarden met Tha Abrahams van Stavoren. 14-12 getr.

1729

lans met Rigt Jans van Stavoren. 2-11 getr.

1732

Carel Emanuel van Hause, sold. onder de comp. van capt. de la Calmitte met Anke Leins van Stavoren. 16-11 getr.
Jan Durksen, sold. in de comp. van capt. Kufler tot Stavoren garnisoen houdende met Margrieta Crommice van Amsterdam. 28-12 getr.

1733

Jan van de Broek, sold. in de comp. van capt. Deadoris (De A Doris) Sumaese met Syke Sijnes van Stavoren. 28-1-getr.
Durk Smit, sold. onder de comp. van capt. Haarsholt, tot Stavoren garnisoen houdende met Pyttertjen Joukes van Stavoren. 18-3 getr.
Hendrik Muyter, sold. onder de comp. van capt. Kuffler met Miek Jottjes van Stavoren. 27-12 getr.

1734

Johan Wilhelm Geyter, sold. in de comp. van capt. Drevon met Antjen Pytters van Stavoren. 27-1 getr.

1735

Coenraad Lemper, geweese sold. onder het tweede batt. van Oranje met Neeltjen Tjeerds van Stavoren. 25-11 getr.

1736

Dr. Bernhardus Johannes Swalue, mede advocaat voor den Hoove van Friesland, assessor van het Krijgsgeregte der Friessche Nassauwse Regimenten en Vroedschap der stad Leeuwarden met juffr. Alida Binkes van Stavoren. 16-12 getr.

1741

Mattijs Couser, sold. onder de comp. van capt. Somaese tot Veurne met Antje Harmens van Stavoren. Ingeschreven tussen sept. en nov.

1745

Reyner Clases, sold. met Jouk Oeges, beyde van Stavoren. 7-2 getr.

1747

Johannes Latz, sold. met Hendrina Tomas van Elten. 17-1 getr.
Jacob Teunis, sergeant met Baukjen Gosses van Stavoren. 22-5 getr.

1749

Willem Huitting, corp. met Anna Jans. 5-1-getr.
Hendrik Kleinobbing, ruiter met Trijn Douwes van Stavoren. 19-1 getr.

1750

Willem Frankland, captein des armes alhier in garnisoen leggende met Aaltie Spoor van Uitregt. 18-5 getr.
Henrick Droyen, corp. alhier in garnisoen leggende met Geertie van Corsina. 31-5 getr.
De Heer Luduvicus Henricus Bonnet, vandrik, in het regiment van zijn Excell. de Heer luit-generaal du Croye met mejuffr. Rink Oudewagen. 3-6 getr.
Johan Vos, ruyter onder het regiment van de Heer generaal majoor van Eck, in de comp. van de Heer commandant C. van Eck met Anna Elisabet Jacobina. 23-8 getr.
Jacob Gijses, sold. met Geertie Hanses van Stavoren. 27-12 getr.

1751

Alexander Verheul, ruyter met Antie Meeves Rolwagen. 2-3 getr.

Huybert Pieters, ruyter met Lysbet Thomas van Stavoren. 19-9 getr.

1787

Samuel Slomp, sergeant in garnisoen binnen Zutphen gelegen met Maria Margaritha van Hatten, j.d. van Maastricht. 18-11 getr. na voorafgaande proclamaties te Zutphen, mede te Geertruidenberg, daar de bruidegom laatst in garnisoen geweest was, volgens attestatie van Zutphen van 8-10 en vertoont 16-11.

2-12 Ludowikus van Rosemalen, sold. in de comp. van capt. Frins, in het tweede batt. van het regiment n° 15 met Petronella Booy.

23-12 Christiaan Koepel, sold. in de comp. van collonel van Erp, onder het tweede batt. van het regiment N° 15 met Catharina Tille. 6-1-1788 alhier getr.

1788

30-3

Georg Ernst Bodenstaf, sergeant onder het tweede batt. van het regiment Infanterie N° 15, onder de comp. van capt. Frins met Helena Cornelia Vaes. 13-4 getr.

SUAWOUDE-TIETJERK

Gereformeerde gemeente van 1648 tot 1811

Ingeschreven:

1671

Govert Hendricks, sold. onder zijn Vorst. Genade Guarde met Ypke Heres. Proclamaties 9-4 te Leeuwarden. 14-5 tot Tietzierck getr.

1675

Lieuwe Sioerds, landtspesaet onder capt. Dominicus Walrich met Machdelena Jans van Docom. 4-4 getr.

1757

Jonker Philip Hendrik Schmidt, captein-lieutenant onder de comp. en Switsers regiment van de generaal-majoor Escher met juffr. Margaretha Stellingwerf, beyde van Leeuwarden. 4-12 met attestatie getr. tot Tietjerk.

1784

De Weled.gestr.Heer Johannes Pieter Haas, captein in het tweede batt. van het lijfregiment van zijn Doorl. Hoogheid, de Heer Prins van Oranje en Nassau met mejuffr. Hendrika Kroon, beide van Leeuwarden. 15-2 na vertoonde attestatie van Leeuwarden alhier te Tietjerk getr.

Herbergen en cafés.

In de achttiende eeuw had Stavoren 3 herbergen, waarvan de namen nu nog bekend zijn. De grootste was de Stadsherberg, op de plaats waar nu het hotel "Het Vrouwtje van Stavoren" staat. In 1792 vindt de openbare verkoping plaats van een deftige huisinge en herberg, "Stadsherberg", voorzien van drie boven- en benedenkamers, keuken en stalling voor ca. 20 paarden, buiten de poort aan de haven.

Veel reizigers uit Friesland naar Holland namen in Stavoren de boot, want er was een veerdienst op Enkhuizen en op Amsterdam. Bovendien was er een veerdienst op Sneek en Leeuwarden. Je kon dus in Leeuwarden de veerboot naar Stavoren nemen, maar als je verder wilde moest je in Stavoren overnachten, want een reis van Leeuwarden naar Amsterdam duurde minstens 2 dagen. Voor reizigers die te paard, of met de koets in Stavoren kwamen was er de mogelijkheid om hun paarden te stallen.

De koetsen en paarden konden trouwens ook met de boot mee. In het reglement van de turf-, rogge- en zoutdragers van 1765 stond: "De beëdigde turf-, rogge- of zoutdragers zullen ook alleen gequalificeert zijn het vee, dat alhier gescheept word om naar Holland of Elders vervoerd te worden, alsmede de rijtuigen, in de schepen te sjouwen en daar voor genieten zoo volgt. Voor een paard te lieden of te hijsen ter keuze van de eigenaar een Schelling, meerdere na proportie. Van een Koets vier Schellingen. Van een Wagen twee Schellingen. Van een Chaise Een Schelling".

In 1800 wordt de Stadsherberg weer verkocht. Nu is Livius Gabini koper. Dit was geen Italiaan, want zijn vader heette gewoon Gabe. Hij vond Livius Gabini waarschijnlijk deftiger dan Lieuwe Gabes.

De tweede herberg was "Het vergulde Hoofd". Ook een huis, herberg, schuur en stalling. Aan de zuidzijde van het stadhuis. Nu Voorstraat no 98.

Hier vergaderden de Burgemeesters en de vroedschap. Bij de verkoping van deze herberg in 1775 staat; " zijnde het onderhoud van de raadkamer, boven de huising zo verre het binnenwerks is aan de Stad". De waard kon de heren tijdens de vergadering mooi van hun natje en droogje voorzien. Soms liep dat uit de hand. Hospes Egbert Bosma leverde eens per jaar een rekening in. In 1767 schrokken de heren stadsbestuurders zo van deze rekening, dat ze bepaalden dat er voortaan iedere week moest worden afgerekend. Bovendien wilden ze zelf tabak, pijpen en wijn inslaan en op de secretarie bewaren.

Herberg nummer drie was " De Witte Arend". Deze stond aan de andere kant van het stadhuis. Het is nu de kerk van de Baptisten Gemeente aan de Voorstraat.

Er zullen zeker meer cafés zijn geweest, waarvan de namen nu niet meer zijn bekend.

In 1766 kreeg stadssecretaris Binkes bijv. toestemming om een door hem gekocht huis in het Zuid Wester Kwartier tot herberg in te richten.

Bovendien had Stavoren 2 bierbrouwerijen en twee jeneverstokerijen, die aan huis mochten tappen. Er hoefde dus niemand te verdrogen.

De beide jeneverstokers, Jouke Jans en IJsbrand Dirks klopten in 1796 om steun aan bij het stadsbestuur. Het was nadelig voor Stavoren en de Staverse fabrikanten, dat van alle jenever evenveel belasting moest worden betaald. Jenever van buiten de stad moest volgens hen zwaarder worden belast. Ze kregen hun zin. Voortaan moest van ieder anker Staverse jenever 4 gulden en 10 stuivers accijns worden betaald en van import jenever 5 gulden en 10 stuivers. Soms liep het drankgebruik uit de hand en sluitingstijden waren ook in de achttiende eeuw al een probleem.

In 1796 bepaalde het stadsbestuur, dat er na tien uur niet meer mocht worden getapt "in de gemeene Haard". Bovendien werd bepaald, dat de kolfbaan in de " Stadsherberg" op zondag, tijdens de preek gesloten moest blijven. Niet iedereen hield zich blijkbaar aan de regels, want in 1798 werd opnieuw bepaald, dat de casteleins na 10 uur niet meer mochten tappen of

gezelschap houden.. En in stokerijen mocht men voortaan alleen staande een borrel drinken en zij moesten om 9 uur sluiten.

De boete was 3 gulden, zowel voor stokers, casteleins en klanten. Stadsmajoor Pieter Rommerts moest toezicht houden.

Het volgende jaar was het helemaal mis. Door de Engelse inval lagen er veel schepen in de haven, die de oversteek niet durfden te wagen. Dit leidde tot onrust en vaak was dronkenschap de oorzaak. Het stadsbestuur bepaalde daarom, dat er op zondagavond na 8 uur niet meer mocht worden getapt. Pieter Pieters Velzen, de castelein van " De Witte Arend " trok zich hier niets van aan. Hij overtrad deze bepaling moedwillig en behandelde de dienaars van het gerecht schandelijk. De burgemeesters lieten dit niet op zich zitten. Ze beslisten dat hij zijn zaak 6 weken moest sluiten. Geen halve maatregels dus. Of hij ook echt is uitgevoerd vermelden de boeken niet.